

TARTU ÜLIKOOL
Majandusteaduskond
Rahvamajanduse instituut

Kristina Žukova

**ALKOHOLI- JA TUBAKAAKTSIISI JAOTUSLIKUD
MÕJUD EESTIS**

Magistritöö ärijuhtimise magistri kraadi taotlemiseks ärijuhtimise erialal

Juhendaja: lektor Andres Võrk

Tartu 2013

Soovitan suunata kaitsmisele.....

(juhendaja allkiri)

Kaitsmisele lubatud “ “ 2013.a.

.....õppetooli juhataja

.....

(õppetooli juhataja nimi ja allkiri)

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

.....

(töö autori allkiri)

SISUKORD

Sissejuhatus	5
1. Alkoholi- ja tubakaaktsiisi Eesmärgid ja mõju.....	9
1.1. Alkoholi- ja tubakaaktsiisi olemus ja areng.....	9
1.2. Optimaalne alkoholi- ja tubakaaktsiisi tase	21
1.3. Alkoholi- ja tubakaaktsiisi jaotuslikud mõjud.....	29
2. Alkoholi- ja tubakaaktsiisi jaotuslike mõjude analüüs	39
2.1. Andmed ja meetodika	39
2.2. Leibkondade kulutuste struktuuri kirjeldav statistika	49
2.3. Mikrosimulatsiooni tulemus	55
Kokkuvõte	66
Viidatud allikad	72
Lisad	77
Lisa 1. Alkoholi- ja tubakaaktsiisi määrad aastatel 2005-2013	77
Lisa 2. Alkoholi- ja tubakaaktsiisi laekumised Euroopa Liidu riikides aastal 2011 (miljon eurodes).....	78
Lisa 3. Leibkonna liikme keskmised kulutused kuus alkohoolsetele jookidele aastatel 1997-2011 kuludetsiilide lõikes (eurodes).....	79
Lisa 4. Leibkonna liikme keskmised kulutused kuus tubakatoodetele aastatel 1997-2011 kuludetsiilide lõikes (eurodes).....	79
Lisa 5. Alkohoolsete jookidele tehtavate kulutuste osakaal leibkonna liikme ühe kuu kulutustes aastatel 1997-2011 kuludetsiilide lõikes (protsentides)	80
Lisa 6. Tubakatoodetele tehtavate kulutuste osakaal leibkonna liikme ühe kuu kulutustes aastatel 1997-2011 kuludetsiilide lõikes (protsentides)	80
Lisa 7. Alkohoolsetele jookidele ja tubakatoodetele tehtavate kulutuste osakaal leibkonna liikme sissetulekus aastatel 2010-2011 tulukvintiilide lõikes (protsentides)	81
Lisa 8. Leibkonna eelarve uuringu tarbimisgruppide vastavus alkoholi-, tubaka-, kütuse- ja elektriaktsiisi seaduses toodud mõistetega.....	82
Lisa 9. Alkoholi- ja tubakaaktsiisi osakaal leibkondade tarbimiskuludes aastal 2010 kuludetsiilide lõikes (prosentides)	83

Lisa 10. Alkoholiaktsiisi osakaal leibkondade tarbimiskuludes aastal 2010 toodete ja kuludetsiilide lõikes (protsentides)	83
Lisa 11. Alkoholi- ja tubakaaktsiisi osakaal leibkondade tarbimiskuludes 2012. aasta määrade korral kuludetsiilide lõikes (protsentides).....	84
Lisa 12. Alkoholiaktsiisi osakaal leibkondade tarbimiskuludes 150% määra tõusu korral kuludetsiilide lõikes (protsentides)	85
Lisa 13. Alkoholi- ja tubakaaktsiisi 2012. aasta määrade tõusu mõju võrreldes 2010. aasta andmetega kuludetsiilide lõikes (protsentides).....	86
Lisa 14. Alkoholiaktsiisi 150% tõusu mõju võrreldes 2010. aasta andmetega kuludetsiilide lõikes (protsentides).....	87
Lisa 15. Näide alkoholiaktsiisi määra tõusu mõjust	88
Lisa 16. Näide tubakaaktsiisi määra tõusu mõjust.....	89
Lisa 17. Leibkondade tüüpide osakaal Eesti leibkonna eelarve uuringus kuludetsiilide lõikes (protsentides).....	90
Summary	91

SISSEJUHATUS

Maksudpoliitika avaldab mitmesuguseid mõjusid lähtuvalt maksude ja maksustamise eesmärkidest ning ülesannetest. Maksud mõjutavad majandusarengut, ressursside ning tulu jaotust, säästude ja investeringute taset, töötamise motivatsiooni ning samuti ka tööhõivet. Lisaks sellele, on maksudega võimalik suunata inimeste käitumist ning piirata või soodustada teatud toodete tarbimist.

Nii Euroopa Liidus kui ka terves maailmas on suur mitmekesisus erinevate toodete ja teenuste maksustamisel. Vaatamata sellele, et mitmekesisus on ka alkoholsete jookide ning tubakatoodete maksustamisel, on Euroopa Liidus nendele toodetele kehtestatud maksud suhteliselt kõrged. Euroopa Liidus on tubakatoodetele kehtestatud aktsiis maailma kõrgeim (Virve ... 2011). Alkoholi- ja tubakaaktsiisi kehtestamine on otsus, mis mõjutab nende maksudega maksustatud toodete tarbijaid. Maksude kehtestamisel tuleb vastu võtta õigeid otsuseid. Õigete otsuste tegemiseks tuleb analüüsida ning hinnata otsuste mõjusid. Mõjude hindamine on osa poliitikatsüklist, mille eesmärgiks on pakkuda piisavat ja selget informatsiooni eri poliitikate vahel valiku tegemiseks.

Maksude jaotuslike mõjude uuringuid on Eestis juba varasemalt teostatud. Tartu Ülikoolis on Alari Paulus kirjutanud magistritöö teemal „Maksude ja toetuste ümberjaotuslike mõjude hindamine mikrosimulatsioonimudeli abil Eesti näitel“ (2006), kus autor koostas mikrosimulatsioonimudeli Eesti maksu- ja toetussüsteemis ümberjaotuslike mõjude hindamiseks. Helen Poltimäe on kirjutanud magistritöö teemal „Keskkonnamaksude mõju leibkondade tulujaotusele“ (2008). Töös analüüsitakse keskkonnamaksudest tulenevaid ümberjaotuslike mõjusid. Andres Võrk, Alari Paulus ja Helen Poltimäe on koostanud uuringu „Maksudpoliitika mõju leibkondade maksukoormuse jaotumisele“ (2008), kus autorid analüüsivad leibkondade maksukoormust ja selle jaotust aastatel 2000-2007. Elin Põldroo on kirjutanud magistritöö teemal „Käibemaksu jaotuslike mõjude hindamine

mikrosimulatsioonimeetodi abil Eesti näitel“ (2012), kus autor hindab Eesti käibemaksusüsteemi jaotuslikke mõjusid. Lisaks sellele Tallinna Tehnikaülikoolis on Eili Lepik kirjutanud magistr töö teemal „Energiamaksude jaotuslik mõju Eestis“ (2008), kus keskendutakse energiamaksude jaotuslike mõjude analüüsimisele.

Käesolevas töös analüüsitakse alkoholi- ja tubakaaktsiisi jaotuslikke mõjusid. Teema aktuaalsus tuleneb mitmetest põhjustest ja aspektidest, mis on omavahelt tihedalt seotud. Alkoholi- ja tubakaaktsiisi puhul on tegemist tootemaksudega, mis on kehtestatud peamiselt kahel eesmärgil – riigitulu saamine ja tarbimise piiramine. Tarbimise piiramine on seotud sellega, et alkoholi- ja tubakatooteid loetakse riskiteguriteks erinevate kahjulike tagajärgede tekkimisel. Lisaks peetakse kaudseid makse üldjuhul regressiivseteks maksudeks. Regressiivse maksu korral suureneb maksukoormus sissetuleku vähendes. See tähendab seda, et aktsiisi rakendamine mõjutab eelkõige madalama sissetulekuga inimesi. Sellest tulenevalt on oluline hinnata ja analüüsida maksumäärade tõstmise jaotuslikke mõjusid.

Meie ühiskonda iseloomustab suhteliselt kõrge vaesuse määr ning vaesematel inimestel on tarbimise osakaal kogu sissetulekust suurem kui rikkamatel inimestel. Vaatamata sellele on aktsiisimakse viimastel aastatel tõstetud. Vabariigi Valitsusel on plaanis tõsta aktsiisimakse ka lähiaastatel. Kuni 2016. aastani on plaanis tõsta alkoholiaktsiisi igal aastal 5% võrra, põhjendades seda riigieelarve tulude suurendamisega alkoholi aktsiisimäärade tõstmise teel (Alkoholi-, tubaka-, kütuse- ja elektriaktsiisi seaduse muutmise ... 2012). Lisaks sellele, vastavalt Euroopa Liidu riikide kokkuleppele, 2018. aastaks peab Eestis tõusma ka tubakaaktsiis ning miinimumääraks peab olema 90 eurot tuhande sigareti kohta (Nõukogu direktiiv ... 2010) praeguse 84,80 euro asemel. Eesti saavutab selle taseme juba 2014. aastal (Alkoholi-, tubaka-, kütuse- ja elektriaktsiisi seadus). Magistr töö viiakse läbi analüüs, mille tulemusena selgub, millised on alkoholi- ja tubakaaktsiisi jaotuslikud mõjud Eesti leibkondadele.

Töö eesmärgiks on selgitada välja Eesti alkoholi- ja tubakaaktsiisi jaotuslikud mõjud mikrosimulatsioonimeetodi abil. Töö eesmärgi saavutamiseks on püstitatud järgmised uurimisülesanded:

- Anda ülevaade aktsiiside arengust;
- Esitleda alkoholi- ja tubakaaktsiisi eesmäärke ja mõjusid;
- Anda ülevaade alkoholi- ja tubakaaktsiisi optimaalsest tasemest ja efektiivsusest;
- Analüüsida aktsiiside jaotuslikke mõjusid teiste riikide näitel;
- Anda ülevaade Eesti leibkonna kulutuste struktuurist ja dünaamikast;
- Anda ülevaade mikrosimulatsioonimudelist;
- Tutvustada mikrosimulatsioonimeetodi staatilist ja käitumuslikku lähemist;
- Koostada mikrosimulatsioonimudel alkoholi- ja tubakaaktsiisi jaotuslike mõjude hindamiseks;
- Mikrosimulatsioonimudeli abil analüüsida alkoholi- ja tubakaaktsiisi jaotuslikke mõjusid Eesti leibkondadele;
- Teostada poliitikastsenaariumite analüüs;
- Võrrelda saadud tulemusi varasemate uuringutega.

Töö koosneb kahest peatükist, mis on omakorda jaotatud kolmeks alapeatükiks. Töö esimeses peatükis antakse ülevaade alkoholi- ja tubakaaktsiisi eesmärkidest ja mõjudest. Peatükis antakse üldine ülevaade aktsiisidest ning nende tunnustest, vaadeldakse aktsiiside arengut, tuuakse esile alkoholi- ja tubakaaktsiisi eesmärgid, efektiivsus ja ülesanded. Esimeses alapeatükis antakse ülevaade Euroopa Liidu riikide aktsiiside osakaalust sisemajanduse koguproduktist ning vaadeldakse alkoholi- ja tubakaaktsiisi tasumist Eestis. Seejärel keskendutakse alkoholi- ja tubakaaktsiisi optimaalse taseme küsimustele, kus tuuakse välja ka motiivid ja põhjendused alkoholsete jookide ning tubakatoodete kõrgemaks maksustamiseks. Lisaks sellele, esimeses peatükis vaadeldakse jaotuslike mõjude teooriat ning seejärel keskendutakse alkoholi- ja tubakaaktsiisi jaotuslikele mõjudele teistes riikides.

Töö teises peatükis keskendutakse alkoholi- ja tubakaaktsiisi jaotuslike mõjude analüüsimisele. Töö eesmärgist lähtuvalt keskendutakse peatükis mikrosimulatsiooni meetodile, vaadeldakse mudeli erinevaid elemente ning mudelite jagunemist. Mikrosimulatsioonimudel baseerub Eesti Statistikaameti leibkonna eelarve uuringul, seega antakse ülevaade uuringu metoodikast ning kogutud andmetest. Samuti antakse

ülevaade käesolevas töös kasutatavast metoodikast. Seejärel analüüsitakse leibkondade kulutuste struktuuri kirjeldavat statistikat, kus selgitatakse välja alkoholsetele jookidele ja tubakatoodetele tehtavad kulutused. Töö teises peatükis analüüsitakse alkoholi- ja tubakaaktsiisi jaotuslikke mõjusid, teostatakse poliitikastsenaariumite analüüs ning võrreldakse saadud tulemusi eelnevate uuringutega.

Töös on kasutatud mitmeid kirjandusallikaid. Töös kasutatavateks allikateks on seadused, erialased uurimistööd, inglise- ja eestikeelne kirjandus ning võõrkeelsed artiklid. Töö empiirilises osas koostatud mikrosimulatsioonimudel tugineb Eesti Statistikaameti 2010. aasta leibkonna uuringul. Andmete analüüsimiseks on kasutatud Microsoft Office Excel programmi.

Töö autor soovib tänada oma juhendajat igakülgse abi eest.

1. ALKOHOLI- JA TUBAKAAKTSIISI EESMÄRGID JA MÕJU

1.1. Alkoholi- ja tubakaaktsiisi olemus ja areng

Maksudel ja maksustamisel on mitmeid eesmärke. Musgrave *et al.* (1987: 5) on nimetanud kolm avaliku sektori peamist ülesannet ning maksustamisega seotud eesmärki – allokatsiooni-, jaotus- ja stabiliseerimisfunktsioon. Allokatsioonifunktsioon tähendab avalike hüviste pakkumist. See on protsess, mille käigus määratakse avalike hüviste komplekt ning toimub ressursside jagamine era- ja avalike hüviste vahel. Jaotusfunktsioon on varade ja tulude aus ja õiglane ümberjaotumine, mis vähendab ebavõrdsust tulude jaotamisel ning ebaõiglasel rikkusel. Stabiliseerimisfunktsioon aitab läbi maksupoliitika ja avaliku sektori poliitika säilitada kõrget tööhõivet ja hinnastabiilsust.

Makse saab jagada erinevatesse kategooriatesse. Üheks viisiks on vaadelda makse ja maksustamist liigi järgi – tööjõu maksustamine, tarbimise maksustamine ja kapitali maksustamine. Maksustamist saab vaadelda ka objektide tasandilt – kas maksustatakse tulusid, tarbimist või vara. Kõige levinum maksude liigitamine on maksude klassifitseerimine otsesteks ja kaudseteks. Otsesteks maksudeks on üksikisiku tulumaks, ettevõtte tulumaks ja muud tulu- ja kapitalimaksud. Kaudseteks maksudeks peetakse käibemaksu, aktsiisimakse, tarbimismakse ning muid makse, mis on kehtestatud toodetele ja teenustele. (Taxation ... 2012: 24)

Üheks oluliseks maksuks peetakse aktsiisimaksu. Aktsiisimaks on valikuline maks, mida kehtestatakse spetsiifiliste ja konkreetsete kaupade või teenuste kasutamisele või müügile. Erinevates riikides on aktsiisimaksud kehtestatud kas tootemaksuna või lisandväärtuse maksuna. Tootemaks tähendab seda, et maksu kehtestamine on seotud toote või teenuse ühikuga ning lisandväärtuse maksu puhul aktsiisimaks sõltub toote

müügiväärtusest (Hines 2007: 1). Eestis on aktsiisimaksud tootemaksud ning aktsiisiga maksustatud tooted maksustatakse lisaks ka käibemaksuga.

Nagu varasemalt oli välja toodud on aktsiisimaksud üheks tunnuseks see, et sarnaselt käibemaksuga kuuluvad aktsiisid kaudsete maksude hulka. Maksukoormust kannab lõpptarbija, kes kasutab aktsiisikaupa ettevõtlusväliselt, kuid maksu kogujad ja maksjad on ettevõtjad, kes kaupu toodavad või impordivad. Tarbimist maksustatakse toote hinna tõstmise kaudu. Aktsiisiga maksustatakse üldjuhul tarvitatavoid asju. (Lehis 2007: 1) Eesti alkoholi-, tubaka-, kütuse- ja elektriaktsiisi seaduse (edaspidi ATKEAS) kohaselt maksustatakse aktsiisiga alkoholi, tubakatooteid, kütust ja elektrienergiat. Eraldi eksisteerib veel Eestis pakendiaktsiis.

Aktsiisimaksud on ühetasandilised maksud ehk aktsiisimaksamise kohustus tekib vaid üks kord. Aktsiisi maksmise kord on sätestatud ATKEAS § 28 lõikes 1, mille kohaselt aktsiisimaksu kohustus tekib aktsiisikauba tarbimisse lubamisel liikmesriigis maksukohustuse tekkimise päeval kehtinud määra järgi. Sama seaduse § 24 lõige 1 sätestab, et maksukohustus tekib aktsiisikauba tarbimisse lubamisel või teisest liikmesriigist ilma ajutise aktsiisivabastuseta Eestisse toimetamisel.

Aktsiisidega maksustamisel kehtivad kõik tarbimismaksu üldised põhimõtted - neutraalsuse põhimõte, mis tähendab, et kauba maksustamine ei tohi sõltuda müüja või tootja isikust ning sihtkohamaa printsiip ehk maksustamine toimub kauba tarbimiskohas. Aktsiisi kui tarbimismaksu üks põhimõte on see, et maksustamine ei tohi sõltuda kauba päritolust - Eestis toodetud ja Eestisse imporditud kaubad maksustatakse ühtemoodi. Aktsiisiobjektide üldiseks iseloomustuseks võib tuua selle, et tegemist on kaupadega, mille valmistamine ja müük oleks mingil määral riigi kontrolli all ka sõltumata nende maksustamisest. Paljudes riikides on aktsiis välja kasvanud riigi monopolist teatud kaupadega kauplemisel (näiteks alkoholimonopol) või teatud kaupadega kauplemise eest võetavatest riigilõivudest (tempelmaksudest). (Lehis 2007: 1)

Kokkuvõtvalt võib öelda, et aktsiisimaksud eristatavateks tunnusteks on valikulisus ning mõnel määral ka diskrimineerimine, kuna ainult valitud tooted on maksustatud aktsiisiga. Sageli on aktsiiside tunnuseks ka kvantitatiivne mõõtmine

maksukohustuse määramisel. Aktsiisimaksude tunnused aitavad eristada neid makse teistest tarbimismaksudest. Näiteks käibemaksu või müügitaksu puhul maksustatakse üldjuhul kõiki kaupu ja teenuseid, mida pakutakse müügiks, välja arvatud neid, millel on ettenähtud maksuvabastus. Sellised tarbimismaksud on kehtestatud vaid riigitulu tõstmiseks, kuid aktsiiside kehtestamine on sageli põhjendatud muude põhjustega või siis mõne teise erilise eesmärgi täitmisega. Lisaks sellele, aktsiisimaksude kogumine on tavaliselt seotud füüsilise kauba kontrollimisega, kuid käibemaksu ja jaemüügi maksukohustus on üldjuhul tõendatud raamatupidamisdokumentidega või siis mõne muu dokumendi või tõendi alusel.

Aktsiisimaksude kehtestamisel on neli motiivi ehk eesmärki. Esimeseks eesmärgiks on tulu teenimine. Aktsiisimaksud võivad oluliselt suurendada riigitulusid ning võrreldes teiste maksudega tulu suureneb väiksemate poliitiliste ja majanduslike kuludega. Aktsiisimaksudel on lisaks tavapärasele fiskaalsele eesmärgile olemas ka teised põhjendused. Teiseks eesmärgiks on hüvitise saamine - aktsiisimaksu saab kehtestada neile, kes saavad kasu riigi poolt finantseeritavatest teenustest (Hines 2007: 2). See tähendab seda, et aktsiisimaksude kogumist võib põhjendada vajadusega koguda lisaks täiendavat tulu kaupade tarvitamisest tingitud kulude katteks – näiteks alkoholi- või tubakatoodete tarbimisest põhjustatud haiguste ravi.

Kuigi aktsiise peetakse erieesmärgiga maksuks, ei ole suuremale osale aktsiisidest laekuvale rahale seaduses kindlat kasutusotstarvet ette nähtud. Vastavalt ATKEAS § 29 lõikele 2 riigieelarvesse laekunud alkoholi- ja tubakaaktsiisist kantakse 3,5 protsenti üle Eesti Kultuurkapitalile, sealhulgas 0,5 protsenti Eesti Kultuurkapitali koosseisu kuuluvale kehakultuuri ja spordi sihtkapitalile. Riigieelarvesse kalendrikuu jooksul laekunud aktsiisist tehakse ülekanne Eesti Kultuurkapitalile aktsiisi laekumise kuule järgneva kuu 20. kuupäevaks.

Kolmandaks aktsiiside eesmärgiks on välismõjude kontrollimine (Hines 2007: 2), mis tähendab seda, et aktsiisidega on võimalik piirata selliste kaupade tarbimist, mis kahjustavad või ohustavad teiste inimeste tervist või ohustavad keskkonda. Siin on mõeldud just need kahjud ja ohud, mida toote tarbija põhjustab teistele, mitte iseendale. Neljandaks eesmärgiks on see, et aktsiiside kehtestamine võib vähendada

ohtlike toodete tarbimist (nagu alkohol ja tubakas), mida inimesed võiksid tarbida suuremates kogustes, kui nendele toodetele oleksid kehtestatud madalamad maksud (*Ibid*). Lisaks eelnimetatule, aktsiiside kaudu püütakse mõjutada tarbijate eelistusi, näiteks eelistama lahjemaid alkohoolseid jooke või keskkonnale ohutumat kütust (Lehis 2007: 1).

Praktikas on enamus aktsiisimaksudest kehtestatud riigitulu saamise eesmärkidel. Kindlasti võib seda põhjendada sellega, et aktsiiside administreerimine on lihtsam võrreldes teiste maksudega - maksustatud tooteid on lihtne kindlaks teha, nende müügiimaht on suur ning nende toodete tootjaid on vähe, mis lihtsustab maksude kogumist. Aktsiisimaksud on kindlad tuluallikad, kuna neil on vähe asenduskaupu, mis pakuksid tarbijale samaväärset rahuldust. Siit tuleneb põhjus, et tarbimine on jätkuvalt kõrge, vaatamata aktsiisimaksude määrade tõusule ning sellest tulenevalt ka aktsiisiga maksustatud toodete pidevale hinnatõusule.

Kõrgemaks aktsiisitoodete maksustamiseks riigitulu saamise eesmärgil on olemas ka majanduslik põhjendus. Nagu eelnevalt oli juba välja toodud ei ole alkoholil ega tubakal lähedasi asenduskaupu. Sellest tulenevalt on nende kaupade nõudlus madala hinnaelastsusega. See omakorda tähendab seda, et aktsiisimaksude kehtestamise majanduslike ja poliitiliste otsuste potentsiaalsed moonutused on suhteliselt väiksed. Laiemalt vaadates sätestab majandusteooria, et kui kaupadel ja tarbimisel puudub otsene seos, siis maksumäärad peaksid olema kõrgemad kaupadel, millel on väiksem elastsus (Cnossen 2005: 62). Tegelikult tuleb arvestada sellega, et turul eksisteerib mitmeid erinevaid tubakatooteid ning alkohoolseid jooke erineva alkoholisisaldusega. Seega on ka erinevatel toodetel erinev nõudluse hinnaelastsus. On korduvalt hinnatud, et alkoholi nõudluse hinnaelastsuse koefitsient on väiksem kui null ja jääb vahemikku -0,3 kuni -1,5 (Saar 2011: 168). Mitmetes empiirilistes uuringutes on näha, et kõrgema alkoholisisaldusega toodetel on madalam hinnaelastsus (Saar 2011: 34). Näiteks Leung ja Phelps (1993) on välja toonud, et õlle, viina ja kange alkoholi nõudluse hinnaelastsused on vastavalt -0,3, -1,0 ja -1,5 (Chaloupka ... 2002).

Üks põhjus aktsiisikaupade maksustamiseks on see, et alkohol ja tubakas on tihedalt seotud inimeste vaba ajaga. Corlett ja Hague (1953) on tõestanud, et kuna vaba aega ei saa maksustada, siis tõhus maksustamine eeldab, et tooteid, mida tarbitakse vabal ajal, tuleb maksustada suhteliselt kõrgema määraga (Cnossen 2005: 61). Seega, kui sigaretid ja õlu on vaba aja täienduseks, siis nende maksustamine parandab ressursside jaotust.

Lisaks sellele, on aktsiisiga maksustamine sageli põhjendatud vajadusega maksustada väliskulusid. Väliskulud on need kulud, millega aktsiisikaupade tarbijad või tootjad koormavad teisi isikuid. Kuigi tarbija suveräänsuse põhimõtte eeldab, et ratsionaalsed ja täielikult informeeritud inimestel, kes kaaluvad kõiki oma tegevuse kulusid ja tulusid, peaks olema lubatud suitsetada ja juua, seejuures teiste inimeste füüsilised, majanduslikud ja psühholoogilised kulud peaksid olema arvestatud hinna sisse, juhul kui neid ei ole võimalik toimepanijatelt otseselt või kaudselt sisse nõuda. (Cnossen 2005: 4) Seega väliskulude olemasolu võiks kehtestada olukorra valitsuse sekkumiseks läbi aktsiisimaksude kehtestamise.

Aktiisimaksudel on pikk ajalugu. Kaupade mõõdu või kaalu järgi võetavaid makse tunti juba kõige varasemates maksusüsteemides. Keskaegses Euroopas moodustasid mitmesugused tollid ja aktsiisid põhilise osa linnade ja linnriikide maksutuludest, maapiirkondades kasutati pearaha, kümnist ja maamaksu (Lehis 2007: 1). Näiteks keskajal oli Euroopas kehtestatud aktsiis soolale, mida peeti kullaauguks, kuna tarneallikaid oli vähe ning neid oli lihtne kontrollida. Huvitav on see, et kuueteistkümnendal ja seitsmeteistkümnendal sajandil aktsiisimaksude tuntus tuli Hollandist, kus maksud õllele, suhkrule, soolale, alkoholile ning teistele toodetele olid nimetatud *excijsen*. Hollandist levisid aktsiisimaksud ka teistesse Euroopa riikidesse. Näiteks Saksamaa oli võtnud Hollandi eeskujuks ning seejärel olid aktsiisid kasutusele võetud ka Inglismaal ning selle kolooniates. (Cnossen 2005: 1)

Aktiisidega on eri aegadel maksustatud laias valikus nii esmatarbekaupu kui ka luksuskaupu. Tänapäeval on hakatud vähelevinud kaupade maksustamisest loobuma, sest aktsiisi haldamise kulud võivad ületada maksulaekumisi (Lehis 2007: 1). Üheksateistkümnendal sajandil oli Euroopas mitmeid „väikseid“ aktsiise, mis hiljem

kaotati ära ja hakati kaupu maksustama üldises korras (tihtipeale olid maksustatud müügimaksuga või siis hiljemalt käibemaksuga) (Cnossen 2005: 1). Neid makse nimetati „väikesteks“ aktsiisideks, kuna nad tõid sisse suhteliselt vähe tulu. „Suured“ aktsiisid, mis olid kehtestatud tubakale, alkoholile ning kütusele jäid alles, kuid erialases kirjanduses ei ole sellest perioodist ning nendest maksudest palju kirjutatud.

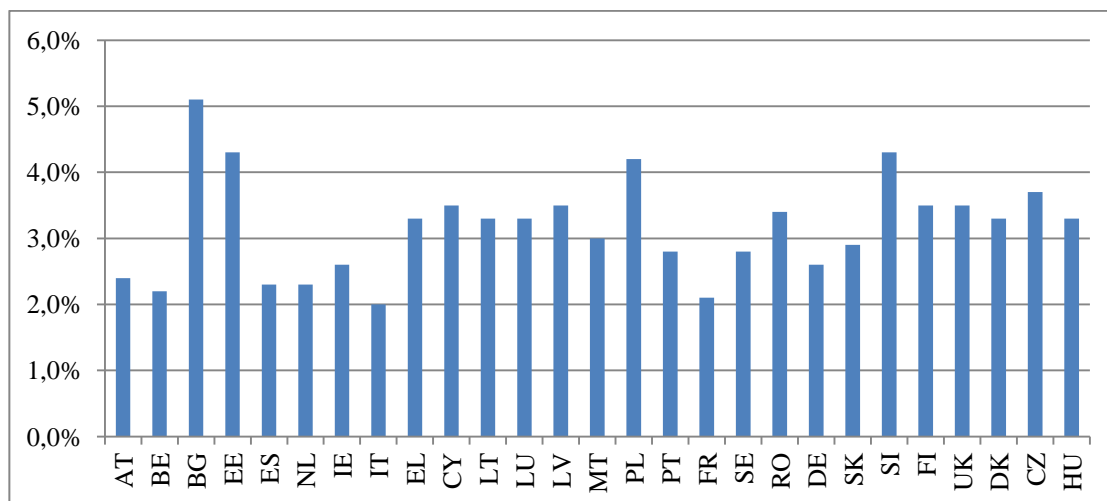
See on oluliselt muutunud viimastel aastatel ning ka erialakirjanduses on hakatud aktsiisidele rohkem tähelepanu pöörama. Peamiselt on muutus tingitud keskkonnaprobleemidest, millest on viimasel ajal palju räägitud. Näiteks kasvuhoonegaasid, mis tekkivad fossiilkütuste (kivisüsi, nafta, maagaas) põletamisest, põhjustavad globaalset soojenemist. See on toonud kaasa järjest rohkem kirjandust, kus soovitatakse kasutada „majanduslikke instrumente“, et piirata kahjulikke heitgaase. Teise näitena võib tuua kulusid tervisele, mida tekitavad alkoholi- ja tubakatooted – näiteks Maailma Terviseorganisatsioon on algatanud kampaania, et vähendada tubakatoodete tarbimise levikut ning üheks olulisemaks meetmeks suitsetamise piiramisel on tubakaaktsiisi tõstmine. (Cnossen 2005: 2)

Eestis kehtib praegu kaks aktsiisiseadust. Alates 1. aprillist 2003 on olemas alkoholi- tubaka-, kütuse- ja elektriaktsiisiseadus ning omaette seadusena kehtib alates 19. detsembrist 1996 pakendiaktsiisi seadus. Taasiseseisvunud Eesti maksusüsteemi kehtestamisel alustati samuti ühtse aktsiisiseadusega – 1. juulil 1990 kehtima hakanud Eesti Vabariigi aktsiisimaksu seadus nägi ette alkoholi, tubaka ja karusnahkade maksustamise, alates 28. veebruarist 1991 lisandus maksuobjektide hulka ka mootorikütus. Peatselt asendati see seadus üksikute aktsiisiseadustega. Alates 1. jaanuarist 1992 hakkas kehtima karusnahaaktsiisi seadus, 1. veebruarist 1992 õlleaktsiisi seadus, 1. aprillist 1992 alkoholiaktsiisi seadus, 1. augustist 1992 tubakaaktsiisi seadus ja viimasena 1. juulist 1993 kütuseaktsiisi seadus. Alkoholiaktsiisi seadust on vahepeal asendatud kaks korda uue seadusega, 1. jaanuarist 1995 hakkas kehtima uus tubakaaktsiisi seadus. (Lehis 2007: 2)

Muidugi on aastate jooksul lisaks maksumäärade pidevale tõstmisele toimunud muid olulisi muudatusi. Algselt oli sätestatud põhimõte, et aktsiisikaupu ei maksustata

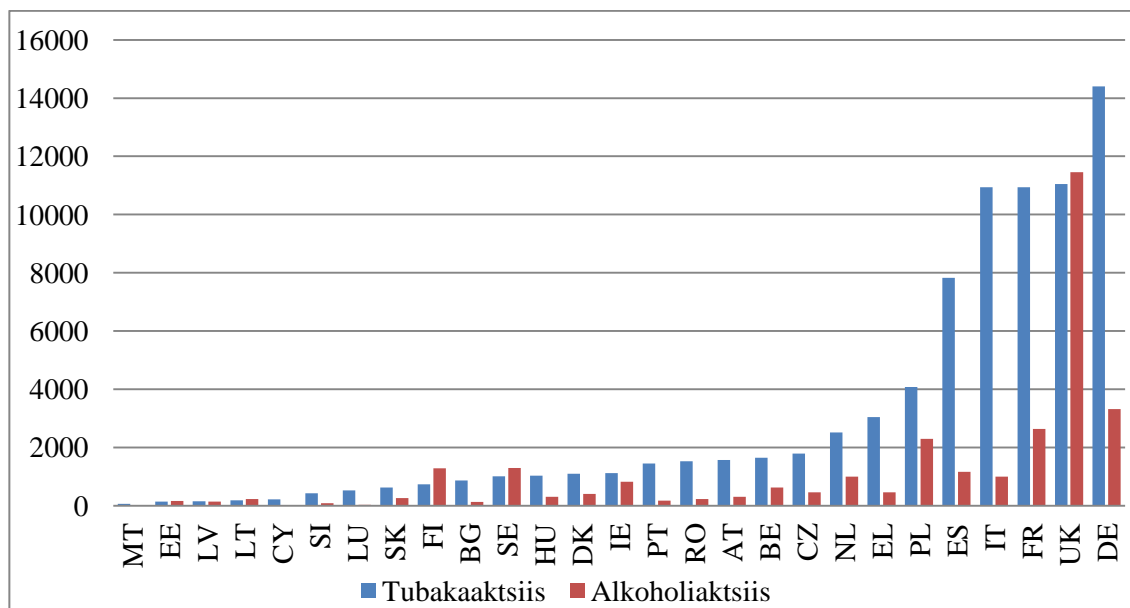
käibemaksuga, sellest loobuti juba 1991. aastal. Kuni 1995. aastani maksustati Eestis toodetud tubakatooteid ja kuni 1997. aastani maksustati Eestis toodetud õlut imporditud toodetest madalamate aktsiisimääradega (*Ibid*). Täna on mitmed sätted kaotanud oma kehtivuse. Näiteks on aktsiisikaubad nüüd maksustatud ka käibemaksuga. Selle põhjuseks on asjaolu, et käibemaksu peetakse universaalseks tarbimismaksuks, kuid aktsiisid on täiendavateks erimaksudeks käibemaksu kõrval. Aktsiisiga maksustatud kaubad maksustatakse üldises korras käibemaksuga, kusjuures aktsiis suurendab käibemaksuga maksustatavat väärtust. Samas aktsiise ei saa maksutehnilises mõttes siiski vaadelda käibemaksu lisaprotsendina, sest aktsiiside administreerimine toimub omaette eeskirjade kohaselt, mis ei ole käibemaksuarvestusega seotud. Aktsiis jääb tarbijale varjatumaks kui käibemaks, sest müüja ei näita arvetel kauba hinnas sisalduvat aktsiisi. (Lehis 2007: 1)

Nagu varasemalt oli juba välja toodud, aktsiisimaksud on juba sajandeid eksisteerinud ning erinevates riikides on nad ka täna laialdaselt kasutatud. Kahekümnendal sajandil suurenes märkimisväärselt tulu- ja käibemaksu osakaal ning seetõttu vähenes riikide eelarvetes aktsiisimaksude osakaal (Hines 2007: 1). Samas paljudes riikides kogutakse ka tänapäeval suurt tulu aktsiisimaksudest, mis on kehtestatud alkoholile, tubakale ja energiatoodetele. Joonisel 1 on välja toodud Euroopa Liidu riikide – Austria (AT), Belgia (BE), Bulgaaria (BG), Eesti (EE), Hispaania (ES), Hollandi (NL), Iirimaa (IE), Kreeka (EL), Küprose (CY), Leedu (LT), Läti (LV), Malta (MT), Poola (PL), Portugali (PT), Prantsusmaa (FR), Rootsi (SE), Saksamaa (DE), Slovakkia (SK), Sloveenia (SI), Suurbritannia (UK), Taani (DK), Tšehhi (CZ) ja Ungari (HU) - aktsiisimaksude osakaal (protsentides) nende sisemajanduse koguproduktist (edaspidi SKP) aastal 2010 (Taxation ... 2012). Keskmiselt moodustasid aktsiisimaksud umbes 3,2% riikide SKP-st. Eestis oli 2010. aastal osakaal SKP-st 3,2%. Kõige kõrgem osakaal oli Bulgaarias (5,2%) ning kõige madalam – Itaalias (2,0%).



Joonis 1. Euroopa Liidu riikide aktsiisimaksude osakaal (protsentides) sisemajanduse koguproduktist 2010. aastal (Taxation ... 2012), autori koostatud.

Joonisel 2 on toodud alkoholi- ja tubakaaktsiisi laekumised Euroopa Liidu riikides aastal 2011. Joonisel on näha, et 2011. aastal on alkoholiaktsiisi kõige rohkem laekunud Suurbritannias (11454,6 miljon eurot), millele järgneb Saksamaa (3321,76 miljon eurot) ja Prantsusmaa (2641,4 miljon eurot). Tubakaaktsiisi on laekunud kõige rohkem Saksamaal (14403,67 miljon eurot). Saksamaale järgnevad Suurbritannia (11049,43 miljon eurot), Prantsusmaa (10943,28 miljon eurot) ja Itaalia (10934,15 miljon eurot). Kõige väiksemad laekumised on Maltal, kus on tubaka- ja alkoholiaktsiisi laekunud vastavalt 71,016 ja 10,922 miljon eurot. Detailsed alkoholi- ja tubakaaktsiisi laekumised on toodud Lisas 2.



Joonis 2. Alkoholi- ja tubakaaktsiisi laekumised (miljon eurodes) Euroopa Liidu riikides aastal 2011 (Excise Duty Tables. Tax receipts – Alcoholic beverages ... 2012, Excise Duty Tables. Tax receipts – Manufactured tobacco ... 2012), autori koostatud.

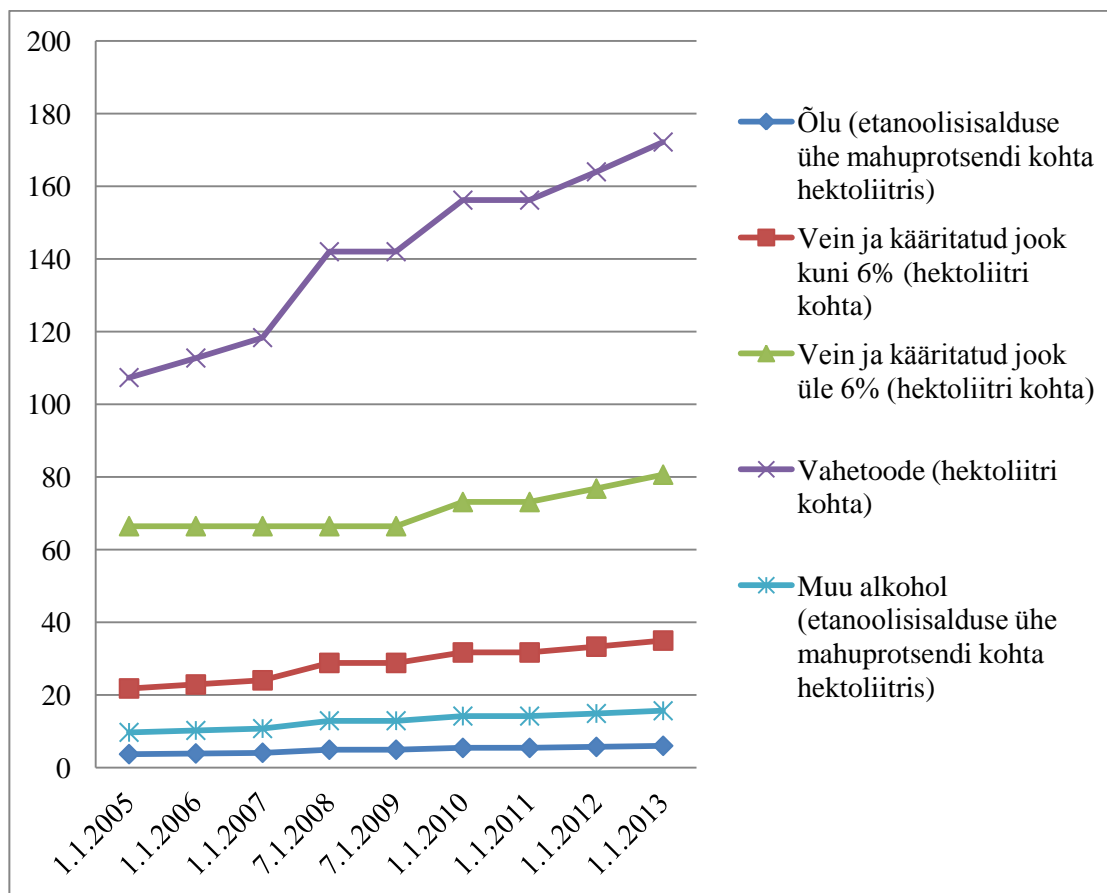
Kui vaadata alkoholi- ja tubakaaktsiisi tasumist Eestis, siis võib näha, et laekumised ei ole väikesed ning on aastatega üldjuhul ainult suurenenud. Peamine põhjus, miks on laekumised suurenenud on pidev aktsiisimäärade tõus. Alkoholiaktsiisi tasuti 2010. aastal 2,5 miljardit krooni (160,78 miljon eurot), võrreldes 2009. aastaga laekus alkoholiaktsiisi 3% rohkem. Tubakaaktsiisi tasuti 2010 aasta lõpuks 1,8 miljardit krooni (115,04 miljon eurot), kuid võrreldes 2009. aastaga laekus tubakaaktsiisi 14,1% vähem. Tubakaaktsiisi laekumist mõjutas otsus kehtestada vana maksumärgiga sigarettidele alates 2011. aastast kolmekuuline müügipiirang. (Ülevaade ... 2010: 30) 2011. aastal laekus alkoholi- ja tubakaaktsiisi võrreldes eelmiste aastatega rohkem. Alkoholiaktsiisi tasuti 178,6 miljon eurot. Aasta jooksul kasvasid laekumised kõikidelt alkoholiliikidelt, suurima osakaalu moodustava kange alkoholi deklareerimine kasvas sealjuures umbes 7,7%. Tubakaaktsiisi tasuti 2011. aastal 144,5 miljon eurot. Laekumise kasvu põhjuseks on nii aktsiisimäärade tõus kui mõneti üllatuslikult ka deklareeritud sigarettide koguste tuntav kasv. (Ülevaade ... 2011: 41). Maksu- ja Tolliameti andmetel (Riigieelarve ... 2013: 1) oli järgmisel,

2012. aastal alkoholiaktsiisi makstud 195,28 miljon eurot ehk 16,68 miljonit eurot rohkem võrreldes eelmise aastaga. Tubakaaktsiisi oli tasutud 158,25 miljon eurot, mis on 13,75 miljonit eurot rohkem võrreldes 2011. aastaga. Joonisel 3 on näha alkoholi- ja tubakaaktsiisi laekumisi aastatel 2010-2012. Võrdluseks on joonisel välja toodud ka kõik aktsiisimaksud, mis olid tasutud nendel aastatel.



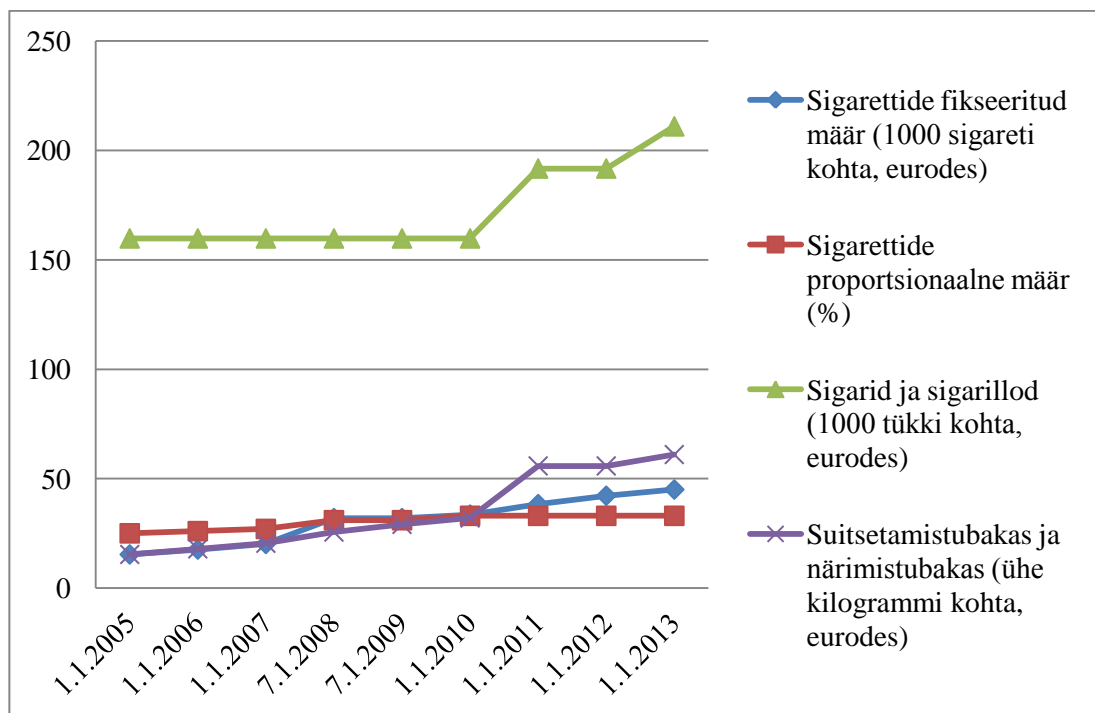
Joonis 3. Tasutud aktsiisimaksud (miljon eurodes) aastatel 2010-2012 (Riigieelarve tasumiste aruanne 2010, Riigieelarve tasumiste aruanne 2011, Riigieelarve tasumiste aruanne 2012), autori koostatud.

Aktsiisimaksude laekumine on viimaste aastatega kasvanud ning seda peamiselt aktsiisimaksu määrade tõstmise tõttu. Jooniselt 4 on näha alkoholiaktsiisi määrasid aastatel 2005-2013. Detailsed alkoholiaktsiisi määrad on toodud tabelina Lisas 1. Kui vaadata joonist, siis on näha, et kõige märkimisväärsed muudatused on toimunud vahetoote aktsiisis - üheksa aastaga on vahetoote aktsiisimäär suurenenud üle 60%. Tegelikult on ka teiste alkoholiikide aktsiisides toimunud sarnased muudatused: muu alkoholi, õlu ja kuni 6% alkoholisisalduse veini ja kääritatud joogi aktsiis on samuti suurenenud üle 60% ning üle 6% alkoholisisalduse veini ja kääritatud joogi aktsiis on suurenenud 21% võrra.



Joonis 4. Alkoholiaktsiisi määrad (eurodes) aastatel 2005-2013 (Alkoholi-, tubaka-, kütuse- ja elektriaktsiisi seadus ... 2013), autori koostatud.

Joonisel 5 on näha, kuidas on 2005-2013 aastatel muutunud tubakaaktsiisi määrad. Detailsed tubakaaktsiisi määrad on toodud tabelina Lisas 1. Ka tubakaaktsiisi määrad on aastatega ainult tõusnud. Näiteks 2005. aastal oli sigarettide proportsionaalne määr 25%, tänasel päeval on määraks 33%. Sigarettide fikseeritud määr on suurenenud peaaegu kolmekordselt. Sigarite ja sigarillode aktsiis on suurenenud 32% võrra ning suitsetamis- ja närimistubaka aktsiis on suurenenud peaaegu neljakordselt ehk 300% võrra.



Joonis 5. Tubakaaktsiisi määrad aastatel 2005-2013 (Alkoholi-, tubaka-, kütuse- ja elektriaktsiisi seadus ... 2013), autori koostatud.

Käesolevas alapeatükis anti ülevaade aktsiisimaksude ajaloost, printsiipidest ja eesmärkidest. Erinevaid makse on kehtestatud juba vanast ajast ning nad on olnud riikide põhilisteks tuluallikateks. Nii üldiselt aktsiisidel, kui ka konkreetselt alkoholi- ja tubakaaktsiisidel on pikk ajalugu ning kuigi nendest maksudest saadav tulu ei ole tänapäeval riigieelarvete peamiseks tuluallikaks, moodustab see sellest ikka märkimisväärse osa. Kindlasti käsitletakse maailmas aktsiisimakse erinevalt, erinevad ka maksustamise objektid ja maksumäärad, kuid alkohol ja tubakas on maksustatud väga paljudes riikides üle maailma ning suhteliselt kõrgete määradega. Ka Eestis on neid tooteid otsustatud maksustada kõrgemalt võrreldes teiste toodetega. Arvatavasti on selle põhjenduseks fiskaalne eesmärk - nendel kaupadel puuduvad asenduskaubad ning aktsiisimaksude kogumine on administratiivselt lihtsam võrreldes teiste maksudega. Kuid aktsiisimaksudel on ka teised eesmärgid, mille poolest nad erinevad teistest maksudest - väliskulude maksustamine, toodete tarbimisest tekkinud kulude katmine, vaba aja maksustamine jne. Alkoholi- ja tubakaaktsiisi kehtestamine ning maksumäärade tõstmine on otsused, mis mõjutavad nende maksudega maksustatud toodete tarbijaid. Aktsiisimaksude tõstmisel on

oluline teada antud otsuse mõjusid, oluline on analüüsida, keda maksutõus mõjutab kõige rohkem ning kes kannavad suurema maksukoorma, kas vaesemad või rikkamad.

1.2. Optimaalne alkoholi- ja tubakaaktsiisi tase

Euroopa Liidus on tubakatoodetele kehtestatud maksud on maailma kõrgeimad (Virve ... 2011). Eestis sigarettidele kehtestatud maksude kogusumma (aktsiis ja käibemaks) 2012. aastal on keskmiselt 84 protsenti jaehinnast. Siin võib võrdluseks tuua käibemaksu, mille määr on üldjuhul 20 protsenti toote hinnast. Ka alkoholile on kehtestatud kõrged maksud, kuid lisaks sellele, on Euroopa Liidus suur mitmekesisus alkoholsete jookide maksustamisel. Kõikides Euroopa Liidu liikmesriikides on alkoholile lisaks käibemaksule kehtestatud ka aktsiisimaksud, kuid nende maksude ulatus varieerub. Alkoholi ja tubaka kõrged maksud tõstatavad mitmeid küsimusi. Üks nendest küsimustest on nende toodete optimaalne maksustamine, mida käsitletakse käesolevas alapeatükis.

Optimaalsel maksustamisel on oluline teada, keda ja kuidas maksumäär mõjutab. Kui alkoholi- ja tubakaaktsiisi tase ei ole tänapäeval optimaalne ning kui võetakse vastu otsus muuta nende toodete maksude tase optimaalseks, siis on vajalik analüüsida maksumäära muutuse mõjude jagunemist ehk kuidas ja keda maksumäära tõus või langus mõjutab.

Üldjuhul on alkoholi- ja tubakaaktsiisi kõrged maksud seotud nende toodete kahjulike tagajärgedega. Samas tarbija suveräänsuse põhimõtte tähendab, et ratsionaalsele inimesele, kes kaalub üles kõik oma tegevuse kulud ja tulud, peaks olema lubatud suitsetada ja juua. See eeldab seda, et tarbija on täielikult informeeritud oma valiku tagajärgedest ning ta ei too teistele kahju ehk kulusid. Väliskulud (füüsilised, majanduslikud ja psühholoogilised) ning informatsiooni tõrked (puudulik teadmine sõltuvuse ja terviseriskide kohta) tekitavad vajaduse valitsuse sekkumiseks läbi regulatsioonide, hariduse ja maksustamise. (Cnossen 2005: 35) Tarbija suveräänsuse mõiste lähtub eeldusest, et alkoholsete jookide ja tubakatoodete tarbijad on täielikult teadlikud oma harjumuste tagajärgedest ning

teadvustavad alkohoolsete jookide ja tubakatoodete tarbimise rõõmusid ja valusid. (Cook, Moore ... 2002)

Inimeste huvides ei tohi alkoholi- ja tubakatoodete tarbimist soodustada ning samuti ei tohiks nende toodete tarbimist jätta kontrollita. Võib eeldada, et hästi informeeritud ja ratsionaalne tarbija ei jooks alkohoolseid jooke ning ei suitsetaks, või teeks seda minimaalselt. Reaalsust vaadates, ei saa eeldada, et kõik alkoholi- ja tubakatoodete tarbijad on täielikult teadlikud sellest, millised riskid ja tagajärjed võivad olla joomisel ja suitsetamisel, mida nende toodete tarbimine võib endaga kaasa tuua ning millisel määral on nende toodete tarbimine sõltuvust tekitav. See tähendab seda, et ei saa eeldada, et kõik tarbimisega seotud otsused põhinevad ratsionaalsetel ja läbimõeldud tulu-kulu arvutustel ja analüüsidel.

Esmapilgul võib tunduda, et informatsiooni tõrked ja lühinägelikkus loovad olukorra valitsuse sekkumiseks, isegi kui puuduvad selged väliskulud. Siiski ei ole maksustamine mõjus vahend olukordades, kus informatsiooni puudus omab suitsetamisel või alkohoolsete jookide tarbimisel kesksel rolli. Kõrgemad maksud on efektiivsed eelkõige noorte suitsetamise ja alkoholi tarbimise alandamisel, vaatamata sellele, et maksude kehtestamine ei ole sama efektiivne võrreldes parema hariduse ning informatsiooni levitamisega mainitud toodete sõltuvust tekitavast iseloomust ning pikaajalistest kuludest. (Cnossen 2005: 36) Kui ei ole alust arvata, et tarbijad on halvasti informeeritud nende tarbimise võimalikest tagajärgedest, siis ei ole põhjust nende tarbimisvalikute muutmiseks. Kui inimesed on halvasti informeeritud, siis tuleb tarbijat informeerida riskidest ning tagajärgedest.

Alkoholi ja tubaka kõrgeks maksustamiseks tuleb tuvastada ja mõõta nende toodete väliskulusid. Nii suitsetamisel kui ka alkohoolsete jookide tarbimisel on kahjulik mõju inimese enda tervisele ning mainitud toodete tarbimise puhul on olemas selge seos tuleviku terviseprobleemidega. Lisaks sellele, alkoholi kuritarvitava isiku pereliikmed võivad kogeda märkimisväärsed kahjusid ja kulusid, sealhulgas kulusid, mis on seotud vägivalga, vigastuste, valu ja stressiga. Pereliikmete stress võib tuleneda ka pereliikme alkoholi või tubaka tarbimisest tekkinud haigustest või enneaegsest surmast. Siin tuleb mainida ka nende toodete kuritarvitamist raseduse

ajal, mis võib kahjustada lapse tervist. Lisaks lisanduvad ka kulutused, mida peab tegema riik selle haige lapse ravimiseks.

Lisaks tervise probleemidele, nii suitsetamine, kui ka alkoholsete jookide tarbimine tekitavad mitmeid majanduslikke kulusid, mis on seotud peamiselt haiguste ravimisega. Üldjuhul, kui on vajadus ravida tagajärgesid, mis on tekkinud isiku tarbimisotsustest, siis selliseid ravikulusid finantseeritakse riigi eelarvest. Euroopa heaoluriikides on tervishoiukulutused rahastatud otsestest maksudest. See tähendab seda, et kõik maksumaksjad rahastavad kollektiivselt alkoholi- ja tubakatoodete tarbijate haiguste ravi. Lisaks sellele, haigestunud inimesed põhjustavad ka heaolu ja turult saadava tulu kao, mis on alkoholi ja tubakatoodete tarbimisest tingitud haiguste ja surmade tagajärg. Alkoholsete jookide ja suitsetamise tagajärjed tervisele on olulised, kuid ka neile ei saa tugineda avalikus korras, välja arvatud juhul, kui seotud kulud on välised ehk koormavad ka teisi isikuid, mitte ainult tarbijat.

Üksiktarbijaid peetakse üldiselt võimelisteks kõige paremini määratlema, milline tarbimine vastab nende vajadustele ning otsustama, kas osta või mitte osta mingit konkreetset toodet, kas selle toote hind ei ole liiga kõrge võrreldes tootest saadava kasuga. Vaatamata sellele, ei saa me eeldada, et isiku otsused on optimaalsed ning ei saa me ka eeldada, et tema otsused ei too kulusid teistele inimestele. Tõenäoliselt alkoholi tarbimise tagajärjed, mida tunnevad teised isikud, ei ole arvesse võetud alkoholi tarbija poolt. Tihtipeale ei arvestata ka sellega, kuidas ja kui palju alkoholi tarbida. Alkoholi tarbimise tagajärjed jagunevad kolme rühma. Esimesse rühma kuuluvad otsesed välismõjud, mida tunnevad teised isikud. Siia kuuluvad õnnetuste ohvrid, varaline kahju ja vägivald, mis on tekkinud kellegi inimese joomise tõttu. Teises rühmas on kollektiivselt rahastatud kulud, näiteks alkoholi tarbimisega seotud haiguste ravimine ning teised avaliku sektori kulutused. Kolmandas kategoorias on välismõjud, mis tekkivad läbi maksusüsteemi. Alkoholi tarbimine võib mõjutada isikute sissetulekuid ning väljaminekuid, siit tuleneb maksutulu välismõju, riigitulu jääb saamata ning selle võrra saab ka vähem hüvesid.

Tõhus tubaka- ja alkoholitoodete maksustamine võib olla saavutatud läbi sellise maksusüsteemi, mis kehtestab tootele sellise maksu, mis on võrdne marginaalse

välismõju kuluga. Selline lähenemine on tuntud kui Pigou maksustamine. (Saar 2005: 43) Kui kõrged peaksid olema Pigou tubaka- ja alkoholiaktsiisid? Keeruline on määrata, kas suitsetamise ja alkoholi tarbimise kulud on välised või tarbija poolt omaks võetud. Näiteks on tubakasuits tuntud terviseprobleemide põhjustaja passiivsetes suitsetajates. Sellised kulud on kindlasti välised suitsetaja suhtes.

Pigou (1920) pakkus juba pea et sada aastat tagasi välja lahenduse välismõjude korrigeerimiseks, mis on kujunenud laialt aktsepteeritud põhimõtteks ka kaasaja majandusteaduses. Selle järgi on näiteks alkoholile kehtestatud optimaalne maksumäär võrdne alkoholi marginaalse väliskuluga. Sellega saavutatakse see, et alkoholi hind peegeldab alkoholi reaalselt kulu ühiskonnale ning alkoholi tarbimine langeb efektiivsele tasemele, kus tema sotsiaalne piirkulu on võrdne sotsiaalse piirkasuga. Kui infotõrgete tõttu ei suuda inimesed arvesse võtta kõiki alkoholi tarbimisega seotud riske, siis tarbivad nad samuti liiga palju. Ka seda probleemi saab korrigeerida maksupoliitikaga – maksumäär peaks olema võrdne marginaalse väliskulu ja marginaalse internaliseerimata sisemise kulu summaga. (Saar 2011: 169)

Pigou reeglit on kirjanduses edasi arendatud arvestamaks ka moonutustega, mida maks tekitab mõõdukalt alkoholi tarbijate käitumises. Sellest lähtuvat on arendatud mudeleid, kus on vähemalt kahte tüüpi tarbijaid – mõõdukalt tarvitajad ja liigtarvitajad – ning optimaalne maksumäär maksimeerib väliskulude langusest saadavate efektiivsuskasude ja tarbimismoonutustest tekkiva efektiivsuskulu vahe. Kirjeldatud raamistikku on optimaalsete maksude empiiriliseks hindamiseks kasutanud mitmed uurijad USA-s. Kasutades sisendina alkoholi sotsiaalsete kulude hinnanguid, on näidatud, et kehtivad maksumäärad USA-s on märkimisväärselt madalamad Pigou tasemest. (*Ibid*)

Piirkulude kindlakstegemine ja mõõtmine on keeruline. Tõelised väliskulud sõltuvad sellest, kes mida tarbib, kus ja millistel asjaoludel. Ilmselt selline teave ei ole kättesaadav ning isegi kui oleks, siis ei oleks võimalik kehtestada eraldi maksu igale sigaretile, mis pannakse põlema või igale pudelile, mida avatakse. Praktikas on seega mainitud toodete tarbimise väliskulude maksustamisel kasutusel ühine lähenemisviis.

Sarnaselt kütuse maksustamisele, kus maksu maksavad teede kasutajad, suitsetajad ja alkohoolsete jookide tarbijad maksavad ühtset maksu tubaka- ja alkoholitoodetelt.

Mõningaid muudatusi ja parendusi praeguses praktikas on siiski võimalik ette näha. Kuna mida rohkem on sigaretis tõrva, seda suurem on kahju tervisele, siis ka maksud kõrge tõrva sisaldusega sigarettidele võiksid olla kõrgemad. Näiteks alkoholi puhul on Eestis muu alkohol (näiteks viin) maksustatud kõrgemate määradega. Samas mõned uuringud (näiteks Evans ja Farrelly, 1998) näitavad, et sõltlased suitsetavad madala tõrva ja madala nikotiini sisaldusega sigarette erinevalt – nad suitsetavad rohkem, et suurendada tarbitud nikotiini kogust (Cnossen 2005: 35). Seega Pigou maksud ei pruugi olla proportsionaalsed tõrva sisaldusega, kuid mõningane eristamine võiks siiski olla. Lisaks sellele, „tõrva maks“ annaks tootjatele stiimuli arendada madala tõrva sisaldusega sigarette, mis ei oleks pikemas perspektiivis nii kahjulikud tervisele.

Kuid nagu Lightwood *et al.* (2000) on välja toonud, rahvatervisel ning meditsiiniteadlastel on tihtipeale erinevad lähenemised suitsetamise ja alkoholi tarbimise väliskulude ja erakulude hindamisel, samuti ka saamata jäänud tulude ning suitsetajate enda kannatuste hindamisel. Sellega seoses on olnud vaidlused, et mainitud toodete maksud peaksid olema tõstetud sellisele tasemele, et kompenseerida valitsuse kulutusi tarbijate tervishoiuteenustele. Selle loogika järgi peaks näiteks Euroopa riikides tubaka- ja alkoholiaktsiisid olema kõrgemad, kui USA-s, kuna Euroopas on valitsuse poolt rahastatavad tervishoiusüsteemid, kuid USA-s on erasektori tervishoiukulutused palju kõrgemad. Muidugi on praktikas väga oluline teha vahet kogukulutustel ja väliskuludel. Näiteks mitmed empiirilised uuringud on näidanud, et suitsetamise neto väliskulud on üsna väiksed. (Cnossen 2005: 35) Kui väliskulud on tõesti väiksed, siis tubakatoodete kõrged maksud tuginevad pigem paternalistlikutele hoiakutele suitsetamise suhtes ning mitte välismõju kaalutlustel.

Pogue ja Sgontz (1989) uurisid alkoholi optimaalse maksustamise rakendamise nõuet, et alkohol, mis on müüdnud kuritarvitavale joojale ning alkohol, mis on müüdnud mitte-kuritarvitavale joojale peab olema maksustatud samal tasemel. Nende

analüüsis mõõdetakse mitte-kuritarvitava isiku heaolu langust ning sotsiaalset kasu kuritarvitava isiku tarbitud koguste vähenemisest. Kui kaks näitajat on teada, siis on vaja leida kompromiss. Tasakaal sõltub marginaalsete sotsiaalsete kulude suurustest, mis tekivad kuritarvitavast tarbimisest, heaolu kaost, mis tekib mittekuritarvitavast tarbimisest, kuritarvitavate ja mittekuritarvitavate suhtelisest arvust ning kahe rühma hinnaelastsusest. (Cnossen 2005: 73)

Ühe kauba nõudlus ei sõltu teiste kaupade hindadest. Kasutades sellist eeldust, Ramsey tuletas „pöördvõrdelise elastsuse reegli“, mille kohaselt kaubad, mille nõudlus on hinna suhtes mitte-elastne, peaksid olema maksustatud kõrgemalt ning kaubad, mille nõudlus on hinna suhtes elastne, ei peaks olema nii kõrgelt maksustatud. See reegel kehtib ainult sõltumatute nõudluste ja vajaduste puhul ning vajab ülevaatamist kui soovitakse arvesse võtta sissetulekute ebavõrdsust. Samas, antud reeglil on lai mõju ning tema põhiline eeldus, et mitteelastsete kaupade maksustamine toob rohkem tulu, kuna nõudlus väheneb suhteliselt vähe, on osaliselt üks põhjendus, miks alkoholi ja tubaka maksud on maailmas nii kõrged. (Optimal ... 2000: 32) Kindlasti tuleb arvestada sellega, et erinevatel alkoholi- ja tubakatoodetel on erinev nõudluse elastsus, seega erinevate toodete maksustamine vajab veel eraldi analüüsi.

Tuleb märkida, et kuna madala hinnaelastsusega kaubad omavad ka madalat sissetuleku elastsust, siis „pöördvõrdelise elastsuse“ reegel tähendaks ka pigem esmatarbekaupade kõrgemat maksustamist (Cnossen 2005: 61). Selline poliitikareegel oleks vastuolus võrdsuse printsiibiga, mis tavaliselt eeldab, et esmatarbekaubad peaksid olema vähem maksustatud võrreldes teiste kaupadega.

Corlett ja Hague (1953) lähenesid maksustamise küsimusele teisest vaatenurgast. Selle asemel, et uurida, milline maks oleks optimaalne, nad vaatasid olukorda teisest vaatenurgast - on olemas kaks tarbimiskaupa, mis on maksustatud ühel tasemel; nende kaupade puhul uuriti, kas tõhusust saaks parandada kui olukorda ebahühtlustada. See tähendab seda, et ühte maksu tõstetakse ning teist alandatakse. Nad näitasid, et kui kaubad erinevad üksteisest sellisel viisil, et mõnda kaup tarbitakse rohkem vabal ajal (ehk mõni kaup on vaba aja täienduseks või

asenduseks), siis tõhusus võiks olla saavutatud vaba aja täiendus- või asenduskauba kõrgema maksustamise ning teiste kaupade madalama maksustamisega. (Optimal ... 2000: 32) Vaba aja täiendus- või asenduskaupade kõrgem maksustamine võrreldes teise kaupadega asendab puuduvat „vaba aja maksu“.

Ühtne maks kahele tarbekaubale on samavõrdne tulumaksuga. Moonutav efekt on tööjõu pakkumise pärssimine või vaba aja soodustamine. Vaba aja täiend- või asenduskauba maksustamine pärsib vaba aja tarbimist ning suurendab tööjõu pakkumist (*Ibid*). Sellisel viisil on osaliselt tasakaalustatud esialgne moonutus.

On selge, et kui ühtlane maksustamine oli optimaalne, siis sellise ebaühtlustamise kehtestamine ei parandaks tõhusust. Corlett ja Hague tulemus näitab, et ühtlased maksud on optimaalsed, kui kõik kaubad on ühtemoodi ja samal määral vaba aja täienduseks või asenduseks. Diamond ja Mirrlees (1971) on samuti näidanud, et sellistes olukordades optimaalne maksustamine eeldab, et kõrgeim maks peaks olema kaubal, mis on kõige suuremal määral vaba aja täienduseks. (Optimal ... 2000: 33)

Corlett ja Hague saadud tulemusel oli koostatud mudel, mis oli sarnane Ramsey omaga ehk kaks tulemust peaksid olema omavahel kooskõlas. Heady (1987) analüüsis saadud tulemusi. Siin tuleb vaid märkida, et „pöörd võrdelise elastsuse“ reegli (sõltumatu nõudlustega) puhul on võimalik näha, et kaup, mis on suuremal määral seotud vaba ajaga omab ka kõige mitte-elastsemat kõverat (Optimal ... 2000: 32). Ehk siis mõlemad tulemused valivad ühe ja sama kauba, mis peaks olema kõrgemalt maksustatud.

Indrek Saar on analüüsinud alkoholi optimaalset maksustamist Eestis. Tema arvutuste kohaselt oleks otstarbekas kaaluda 200%-list maksumäärade tõusu Eestis. Samas tuleb tähele panna, et alkoholimaks Eestis sisaldab ka käibemaksu, kuna alkoholiaktsiis on käibemaksu baasiks. Seega, kui soovida alkoholi maksustamise taset suurendada 200%, tähendaks see aktsiiside tõstmist ligikaudu 150%, eeldusel et kogu maksukoormus kandub 100% edasi hindadesse. (Saar 2011: 177) Autorile teadaolevalt ei ole tubakatoodete optimaalset maksustamist Eestis käsitletud.

On küsitav, kas nii kõrged alkoholi- ja tubakatoodete maksud on optimaalsed. Üheks seisukohaks on see, et kõrged maksumäärad võivad olla põhjendatud sellega, et antud kaubad on vaba aja täienduseks. See seos peab olema väga tugev ja selge. Tarbijate alkoholi ja tubaka nõudluse hindamine hõlmab statistilisi probleeme ning sageli on nad seetõttu ka välja jäetud kogunõudluse funktsioonidest ja hinnangutest, mida kasutatakse optimaalsete maksumäärade arvutamisel. (Optimal ... 2000: 37) Tegelikult ei ole olemas konkreetset ja lõplikku vastust, kas kõrged maksumäärad on põhjendatud sellega, et nimetatud tooted on vaba aja täienduseks.

A priori ei ole selge, kas alkohol on vaba aja täiendus või asendaja. Rohkem vaba aega tähendab rohkem aega alkoholi tarbimiseks. Sellega kaasneb ka ületarbimise risk (haigused tarbimise järgnevale päeval), mis mõjutab negatiivselt ka töötulemusi. Teisest küljest, alkoholi tarbimine mõnel tasemel võib olla täienduseks tööajal (seega vaba aja asendaja), kuna joomine aitab töötajatel lõõgastuda pärast tööpäeva või siis koos juues suheldakse kolleegidega. Nende kahe efekti tasakaal võib varieeruda sõltuvalt üksikisiku poolt tarbitud kogustest. Väiksemates kogustes võib alkohol olla täienduseks tööle, kuid suuremates kogustes on alkohol täienduseks vabale ajale. (Cnossen 2005: 71) Maksusüsteemi määratlemiseks ei ole võimalik kindlat piiri tõmmata.

Kindlasti ei tohiks kõrged alkoholi- ja tubakaaktsiisi määrad olla õigustatud ainult ühe põhjendusega - alkoholile ei saa kehtestada kõrget maksumäära ainult sellepärast, et teda peetakse osaliselt vaba aja täienduseks. Optimaalsed maksud kaupadele või teenustele, mida võib pidada vaba aja täienduseks või selle asenduseks, ei ole kunagi olnud nii kõrged. Aktsiisikaupade kõrgete maksumäärade põhjendused peaksid peituma kuskil mujal. Siin tuleks pigem vaadata, mis kahju need tooted toovad, millised on välismõjud, mida suitsetamine ja alkoholi tarbimine endaga kaasa toovad. Kindlasti üks oluline aspekt on paternalistlik mure isiku tervise pärast. Kui alkoholi- ja tubakaaktsiisi optimaalne tase peab olema kõrgem, siis on oluline analüüsida, keda ja kui palju selline maksutõus mõjutab.

1.3. Alkoholi- ja tubakaaktsiisi jaotuslikud mõjud

Maksude kehtestamisel tuleb vastu võtta õigeid otsuseid. Õigete otsuste tegemiseks peab millelegi tuginema, tegema analüüse ning hindama otsuste võimalikke mõjusid ning tagajärgi. Ka aktsiisimaksude kehtestamisel on oluline teadmine, millised on käesolevate maksude mõjud ja tagajärjed, kuidas need mõjud jagunevad ning millises ulatuses.

Alkoholi- ja tubakaaktsiisi kehtestamine on otsus, mis mõjutab nende maksudega maksustatud toodete tarbijaid. See tähendab seda, et alkoholi- ja tubakaaktsiisi kehtestamisel on oluline pöörata tähelepanu sellele, milliseid konkreetseid tooteid maksustada, kuidas maksustada, milliste määradega ning millised võiksid olla maksustamise tagajärjed ja mõju nii kaubandusele, kui ka isikutele, kes tarbivad aktsiisiga maksustatud tooteid.

Musgrave *et al.* (1987: 207-208) on nimetanud mitmeid nõudeid maksusüsteemile. Maksud ja maksukoormuse jaotus peavad olema õiglased ning maksude rakendamisega kaasnevad efektiivsuse kaod peaksid olema võimalikult väikesed. Maksusüsteem tervikuna peaks olema erapooletu ning võimalikult vähe mõjutatud suunitletud eesmärkidest. Maksustruktuur peaks soosima fiskaalpoliitika stabiliseerivat ja majanduskasvu toetavat rolli. Maksude administreerimine peab olema läbi mõeldud ning see ei tohi olla meelevaldne – süsteem peab olema õiglase ning maksumaksjale läbipaistev ja arusaadav. Kui kõik eelmised nõuded on täidetud, siis maksude administreerimise kulud peaksid olema võimalikult madalad.

Maksude jaotuslike mõjude uurimisega tegeleb maksuintsidentsi analüüs (Mieszkowski 1969: 1103). Intsidentsi termini all on mõeldud riigi finantstegevuse toimet jaotusele. Alkoholi- ja tubakaaktsiisi jaotuslike mõjude analüüsimisel on oluline eelkõige selgeks teha, mis on see jaotusobjekt, mida jaotatakse ümber ning keda see ümberjaotamine puudutab. Lisaks tuleb analüüsida, kuidas jaotuvad kasud ja kahjud ning kui suur on jaotuse mõju ning hinnata ka alternatiivseid olukordi.

Atkinson ja Stiglitz (1980: 160-161) eristasid maksuintsidentsi uurimisel mitmeid aspekte – tootjaid ja tarbijaid, funktsionaalset, personaalset, regionaalset ja

põlvkondade vahelist jaotust. Käesolevas töös keskendutakse pigem personaalsele jaotusele - vaadeldakse kuidas mõjutab alkoholi- ja tubakaaktsiis leibkondade tulujaotust.

Maksuintsidentsi analüüsi juures võib eristada kolme lähenemist (Vörk *et al.* 2008: 11). Esiteks, absoluutne maksuintsidents, mille puhul uuritakse maksu kehtestamise jaotuslikke mõjusid, hoides riigieelarve kulutused konstantsetena (ehk tekib eelarve ülejääk või puudujääk). Teiseks, diferentsiaalne maksuintsidents, mille puhul üks maks asendatakse teisega ning kogutulud ja kulutused on konstantsed. Kolmandaks, eelarveintsidents, mille puhul jälgitakse maksude ja kulutuste muutuste koondmõju majapidamiste positsioonile. (Mieszkowski 1969: 1105; Musgrave *et al.* 1987: 233-234; Hyman 1990: 408) Käesolevas töös kasutatakse absoluutse maksuintsidentsi lähenemist. See tähendab, et analüüsitakse maksude kehtestamisega tekkivaid mõjusid inimeste kuludele, eeldades, et ei toimu samaaegseid muutusi teistes maksudes või eelarvekulutustes.

Maksuintsidentsi analüüsimiseks tehnilises mõttes on kolm meetodit. Kõige levinum meetod analüüsib maksude mõju teoreetilise majandusmudeli abil (osalise ja üldise tasakaalu mudelid). Teine lähenemine baseerub esimesel, hõlmates numbrilisi simulatsioone analüütiliste mudelite keerukamate versioonidega (kalibreeritud tasakaalu mudelid). Kolmas käsitusviis uurib maksuintsidentsi, hinnates individuaalset maksukoormust otseselt suurte mikroandmete kogumite põhjal. (Zodrow 1999: 200) Siia alla kuuluvad ka mikrosimulatsioonimudelid. Käesolevas töös uuritakse maksuintsidentsi mikrosimulatsioonimudeli abil, hinnates leibkondade maksukoormust suurte mikroandmete kogumite põhjal.

Maksude kehtestamisel ja muutmisel on üheks kriteeriumiks maksukoormuse õiglane jaotus ühiskonnas. Tavaliselt analüüsitakse seda kahest aspektist lähtuvalt: horisontaalne ja vertikaalne õiglus. Horisontaalne õiglus tähendab, et samasuguses positsioonis inimesed on koheldud võrdselt, ehk inimesed, kellel on võrdne suutlikkus maksu maksta, peaksid maksma sama palju. Näiteks, üksikud inimesed, kellel on ühesugune sissetulek, maksaksid maksu sama palju sõltumata sellest, kas sissetuleku allikaks on palgatulu, investeeringud või ettevõtlustulu. See tähendab

samuti seda, et inimestel, kellel on täiendavad vajadused, peaksid sama sissetuleku juures maksma vähem makse. Selle printsiibi abil saab põhjendada seda, et maksukoormus peaks olema väiksem näiteks lastega peredel või kõrgete tervishoiukuludega peredel (näiteks kus on eakad või puudega inimesed). (Vörk *et al.* 2008: 12)

Maksukoormuse õiglast jaotust analüüsitakse ka vertikaalsest õigusest lähtuvalt. Vertikaalne õiglus tähendab seda, et inimesed peaksid maksma vastavalt võimalusele. Tavaliselt tähendab see seda, et suurema maksevõimega inimesed peaksid maksma suurema osa oma sissetulekust maksudeks kui need, kes ei ole nii palju võimelised maksma. Praktikas ei ole nende õigluse printsiipide rakendamine samas üheselt selge, sest ei ole olemas selgeid reegleid, kuidas defineerida, millal inimesed on samasuguses positsioonis. (*Ibid*)

Maksukoormuse õigluse analüüsimisel räägitakse tavaliselt maksude progressiivsusest ja regressiivsusest. Maks on progressiivne, kui keskmine maksumäär tõuseb sissetulekute suurenedes; proportsionaalne, kui keskmine maksumäär on konstantne, ning regressiivne, kui keskmine maksumäär sissetulekute suurenedes langeb (Musgrave, Thin 1948: 498). Käesolevas töös mõõdetakse maksu progressiivsust maksude osakaaluga leibkondade kulutustes detiilide lõikes.

Lähtuvalt marginaalsest maksumäärast on maksustruktuur progressiivne kui marginaalne määr on suurem kui keskmine maksumäär, proportsionaalne kui on võrdne keskmise maksumääraga ning regressiivne kui on väiksem keskmisest maksumäärast. Veel üheks lähenemiseks maksu progressiivsuse hindamisel on maksu elastsus sissetuleku suhtes. Maksusüsteem on progressiivne kui maksu elastsus sissetuleku suhtes on suurem ühest, proportsionaalne kui on võrdne ühega ja regressiivne kui elastsus on väiksem ühest. (Kakwani 1977: 71) Maksude progressiivsuse ja regressiivsuse määratlemisel kasutatakse Kakwani indeksit (Kuang 2008:60). Kakwani indeksi väärtust leitakse valemi $K=C-G$ järgi, kus C on maksu kontsentratsiooniindeks ja G on maksueelse sissetulekute Gini koefitsient. Kui maksusüsteem on proportsionaalne, siis $C=G$ ning $K=0$. Kui K on positiivne, siis on

tegemist on progressiivse maksuga, ning negatiivne väärtus. Juhul, kui K väärtus on negatiivne, siis on tegemist regressiivse maksuga. (Vörk *et al.* 2008: 12)

Maksude jaotuslike mõjude analüüsimisel tuleb tähelepanu pöörata mitmedele asjaoludele (Musgrave *et al.* 1987: 92). Tuleb vaadata, mille jaotust silmas peetakse, kuidas seda jaotust defineerida, kas tegemist on lühi- või pikaajalise perspektiiviga ja milliste üksuste lõikes jaotust uuritakse. Sõltumata sellest, milline üksus valitakse - üksikisikud või leibkonnad - tuleb erinevad üksused võrreldavaks teha. Üldjuhul väljendatakse sissetulekut või kulutust täiskasvanu ekvivalendi kohta.

Ka ajadimensioon mõjutab tulemusi: kas mõõdetakse nädala, kuu või aasta sissetulekut. Mida lühem ajaperiood, seda enam moonutavad andmeid ajutised tulud, näiteks preemiad ja haigusrahad. (Atkinson, Bourguignon 2000: 39) Samuti on küsimuseks, kas võrrelda sissetuleku või tarbimise andmeid. Inimesed teenivad tavaliselt kõrgeimat sissetulekut keskeas ning madalaimat noorena ja kõrges vanuses. Seega, kui teostada ristanndmete analüüsi aasta lõikes, siis sisaldavad madalad sissetulekugrupid lisaks madala sissetulekuga inimestele ka noori ja vanu inimesi, kes eluaegset sissetulekut arvestades ei ole vaesed. Kõrges sissetulekugrupis on inimesed, kelle sissetulek on kõrgpunktis, kuid see ei pruugi adekvaatselt näidata eluaegseid tarbimisvõimalusi. Eluaegset sissetulekut on aga raske mõõta. On pakutud, et selle kõige lähedasemaks näitajaks võiksid olla tarbimiskulutused, kuna leibkonna tarbimine on ühtlasem kui sissetulek. (Metcalf 1998: 5)

Tulujaotuse analüüsimisel on baasüksuseks indiviid, kuid tavaliselt toimub tulude ja kulutuste jagamine leibkonnasiseselt. Juhul, kui sissetulekuid käsitletakse kulutustest lahus, tuleks esimesi korrigeerida vastavalt leibkonna suurusele ja struktuurile. Selleks kasutatakse ekvivalentsuskaale. Kõige lihtsamal juhul omistatakse igale leibkonnaliikmele võrdne kaal. Keerukamate ekvivalentsuskaalude konstrueerimisel lähtutakse kahest aspektist: esiteks, kõik leibkonnaliikmed ei pruugi olla võrreldavad oma tarbimiskulutuste poolest – enamasti omistatakse lastele täiskasvanutega võrreldes väiksem kaal; teiseks, leibkonnad käituvad vähemalt osaliselt ühtse tarbimisüksusena, andes võimaluse mastaabisäästuks – peamised näited sellistest tarbimishüvistest on eluase ning kestva-kaubad. Ekvivalentsuskaaludega

korrigeeritud tulu leibkonnaliikme kohta nimetatakse ekvivalenttuluks. Teisisõnu väljendab see vastava isiku sissetulekute taset, mis peaks tal olema, kui ta moodustaks üksinda omaette tarbimisüksuse võrdväärset elatustasemel. (Vörk *et al.* 2008: 14)

Alkoholi- ja tubakaaktsiisi jaotuslikke mõjusid on ka varasemalt uuritud ja analüüsitud nii Eestis, kui ka mujal maailmas. Aastal 2008 oli poliitikauuringute keskuse PRAXIS poolt teostatud uuring maksupoliitika mõju leibkondade maksukoormuse jaotumisele aastatel 2000-2007 ja selle prognoositavat arengut aastani 2012. Selleks kasutati mikrosimulatsioonimudelit ALAN, mis tugineb Statistikaameti Leibkonna eelarve uuringu andmetele 2000-2007 ning maksude ja sotsiaaltoetuste reeglitele. Maksukoormuse all käsitletakse makse, mis on leibkondade poolt makstavad või otseselt seotud leibkondade tarbimiskuludega. Maksukoormust mõõdeti maksude osakaaluna leibkondade sissetulekutes ja väljaminekutes detšiilide lõikes ning Kakwani progressiivsuse indeksiga. (Vörk *et al.* 2008: 3). Kuna alkoholi- ja tubakaaktsiis on maksud, mis on leibkondade poolt makstavad, siis PRAXIS uuringus käsitleti ka neid makse. Uuringus jõuti järeldusele, et tubakatoodete aktsiis on selgelt regressiivne ning alkoholiaktsiis on samuti pigem regressiivne maks. See tähendab seda, et madalamad detšiilid kulutavad suhteliselt rohkem raha aktsiisidele võrreldes nende tarbimiskulutuste suurusega, ehk siis vaesemad leibkonnad maksavad aktsiisi suhteliselt rohkem. Uuringus analüüsiti alkoholiaktsiisi osakaalu alkoholsete jookide kaupa. Tulemusena selgus, et alkoholiaktsiisi regressiivsus on tingitud viinale ja õllele tehtavatest kulutustest ning veini ja muu alkoholi aktsiis oli pigem neutraalne või isegi progressiivne leibkondade tulude suhtes.

Alkoholi- ja tubakaaktsiisi mõjusid on uuritud ka teistes riikides. Andre Decoster, Jason Loughrey, Cathal O'Donoghue ja Dirk Verweft (2009) uurisid viie erineva riigi kaudsete maksude intsidentsi ja heaolu mõju – Belgia, Kreeka, Ungari, Iirimaa ja Suurbritannia. Aluseks olid võetud riikide leibkondade eelarvete uuringud, kuid iga riigi kohta olid võetud erinevad aastad – Belgia (2005), Kreeka (2005), Ungari (2005), Iirimaa (1999) ja Suurbritannia (2003/2004). Mainitud uuringu üheks eesmärgiks oli selgitada välja, kas kaudsed maksud on progressiivsed või

regressiivsed ning kas kaudsete maksude süsteemi regressiivsust või progressiivsust mõjutab pigem käibemaks või aktsiisimaks.

Uuringus käsitletud riikides maksustatakse aktsiisiga enam vähem samu tooteid – mineraalõlitooted, alkohol ja tubakas, kuid aktsiisimaksu määrade tase oli kõikides riikides erinev. Alkoholi- ja tubakaaktsiisi määrad olid kõige kõrgemad Suurbritannias ning Belgias oli kõige väiksem aktsiis tubakatoodetele. Alkoholiaktsiisi määr oli kõige väiksem Kreekas ja Iirimaa. Aktsiisimäärad olid toodud protsendina tootja poolt määratud hinnast, mis on ülevahtlikult näidatud tabelis 1.

Tabel 1. Aktsiisimaksude osakaal toote hinnas Belgias, Kreekas, Ungaris, Iirimaa ja Suurbritannias (protsentides)

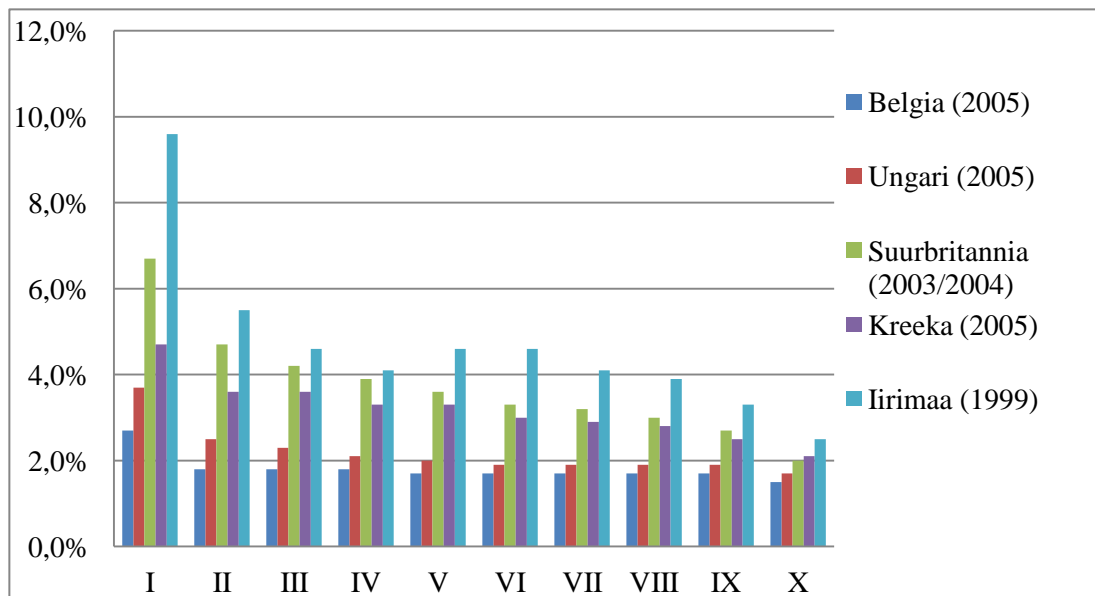
	Aktsiisimäär		
	Alkohol	Tubakas	Eratransport
Belgia (2005)	43,9	162,9	34,7
Kreeka (2004)	24,8	278,6	40,6
Ungari (2005)	64,3	273,0	79,0
Iirimaa (2001)	26,6	300,0	75,4
Suurbritannia (2004)	89,7	414,7	58,8

Allikas: (Decoster *et al.* 2009: 13), autori koostatud

Uuringu raames analüüsiti kaudsete maksude süsteemi mõjusid ning uuringu tulemus näitas, et kaudsed maksud (käibemaks ja aktsiis kokku) on selgelt regressiivsed leibkondade sissetulekute suhtes. See tähendab seda, et madalamd detšiilid maksavad suhteliselt enam kaudseid makse osakaaluna oma sissetulekutest. Selline tulemus oli saadud kõikide riikide kohta, kuid kõige suurem regressiivsus ehk kõige suurem erinevus osakaalus rikaste ja vaesemate detšiilide vahel oli Kreekas ning seejärel Suurbritannias. Kõige väiksem regressiivsus ehk kõige väiksem vahe rikkamate ja vaesemate detšiilide vahel oli Belgias.

Saadud tulemus ei viita sellele, et aktsiisimaks on oma olemuselt regressiivne. Kuna vaadeldi kaudseid makse kokku, siis pole selge, milline maks põhjustab regressiivsust, kas aktsiis või käibemaks. Mõnikord väidetakse, et tarbimismaksu regressiivsus on tingitud ainult aktsiisist, ning on võimalik, et käibemaks eraldi

vaadelduna on progressiivne (Decoster *et al.* 2009: 17). Selleks, et saada selgust, milline maks põhjustab regressiivsust, vaadeldi aktsiise ja käibemaksu eraldi. Aktsiisimaksude osakaal leibkondade sissetulekutes detšiilide lõikes on ülevaatlikult toodud Joonisel 6. Uuringu tulemus näitas, et igas vaadeldavas riigis on käibemaks regressiivne sissetulekute suhtes ning Belgia käibemaksu süsteem on võrreldes aktsiisimaksu süsteemiga regressiivsem. Belgias, Ungaris, Suurbritannias, Kreekas ja Iirimaa on nii käibemaks, kui ka aktsiisimaks regressiivne sissetulekute suhtes.



Joonis 6. Aktsiisimaksude osakaal (protsentides) Belgia, Ungari, Suurbritannia, Kreeka ja Iirimaa leibkondade sissetulekutes tuludetsiilide lõikes (Decoster *et al.* 2009: 19), autori koostatud.

Sellised tulemused saadi, kui vaadeldi aktsiiside jagunemist leibkondade sissetulekute lõikes. Mainitud uuringus ei vaadeldud eraldi aktsiiside maksmist Ungari, Suurbritannia, Kreeka ja Iirimaa leibkondade väljaminekute lõikes. Küll aga vaadeldi alkoholi- ja tubakaaktsiiside maksmist Belgia leibkondade väljaminekute lõikes. Vaadeldes Belgia leibkondade väljaminekuid, siis võrreldes sissetulekutega oli tulemus teistsugune - tubakaaktsiis on küll regressiivne leibkondade väljaminekute suhtes, kuid alkoholiaktsiis ei ole oma olemuselt regressiivne ega progressiivne. Alkoholiaktsiis on pigem neutraalne leibkondade väljaminekute suhtes.

Alkoholi poliitikat ja maksustamist on vaadeldud ka Lõuna-Aafrika Vabariigis (Ataquba 2012: 1). John Ataquba uuringu eesmärgiks oli analüüsida alkoholiaktsiisi majanduslikku koormust. Teostatud alkoholi maksuintsidentsi analüüsis vaadeldi alkoholiaktsiisi üldiselt ning samuti analüüsiti igat alkoholiaktsiisi liiki eraldi – veini, piiritust, õlu ja Lõuna-Aafrika traditsionaalset sorgo õlu. Lisaks oli teostatud statistiline domineerimise test, kus vaadeldi toodete osakaalu leibkondade kvintiilide lõikes. Aluseks olid võetud andmed Lõuna-Aafrika Vabariigi sissetulekute ja väljaminekute uuringust (2005-2006). Teadaolevatest kulutustest alkoholsetele jookidele olid välja arvatud leibkondade poolt makstud aktsiisimaksud. Alkoholiaktsiisi progressiivsuse määratlemisel kasutati Kakwani indeksit. Uuringu tulemusena selgus, et alkoholiaktsiis tervikuna on oma olemuselt regressiivne, ehk madalamad kvintiilid maksavad alkoholiaktsiisi suhteliselt enam. Alkoholiaktsiisi Kakwani indeks oli -0,353. Kõige regressiivsem aktsiisimaks oli sorgo õlul, mille Kakwani indeks oli -1,01 ning kõige väiksem regressiivsus oli piiritusel – Kakwani indeks -0,09.

Andrew Chamberlain ja Gerald Prante (2007) uurisid Ameerika Ühendriikide maksusüsteemi ning püüdsid selgust saada, kes maksab makse ning kes saavad kasu avaliku sektori kulutustest. Uuringus käsitleti föderaal-, osariigi ja kohalike makse ning kulutuste jaotust aastatel 1991-2004. Uuringus vaadeldi ka maksukoormuse jaotust. Maksukoormuse jaotuse analüüsis analüüsiti igat maksu eraldi sissetuleku kvintiilide lõikes. Analüüs oli tehtud nii föderaal, kui ka osariigi ja kohalike maksude kohta. Kuigi Chamberlain ja Prante kogu uuring hõlmas pikemat perioodi, maksukoormuse jaotust oli uuritud vaid 2004. aasta kohta. Analüüs hõlmas ka alkoholi- ja tubakaaktsiisi. Analüüsi tulemusena selgus, et nii alkoholiaktsiis, kui ka tubakaaktsiis on oma olemuselt regressiivsed ehk madalamad kvintiilid maksavad aktsiisimaksu suhteliselt enam osakaaluna oma sissetulekutest. Saadud tulemus oli ühesugune nii föderaal, kui ka osariigi ja kohalike maksude tasemel. Alkoholi- ja tubakaaktsiisi osakaal leibkondade sissetulekutes on toodud Tabelis 2.

Tabel 2. Alkoholi- ja tubakaaktsiisi osakaal leibkondade sissetulekutest aastal 2004 (protsentides)

	Leibkondade sissetuleku kvintiiid (aasta 2004)				
	Esimene kvintiiil	Teine kvintiiil	Kolmas kvintiiil	Neljas kvintiiil	Viies kvintiiil
Alkoholiaktsiis (Föderaalmaks)	0,10	0,10	0,10	0,09	0,06
Tubakaaktsiis (Föderaalmaks)	0,15	0,13	0,10	0,06	0,02
Alkoholiaktsiis (Osariigi ja kohalikud maksud)	0,06	0,05	0,05	0,05	0,03
Tubakaaktsiis (Osariigi ja kohalikud maksud)	0,26	0,23	0,17	0,10	0,04

Allikas: (Chamberlan, Prante 2007: 42), autori koostatud

Antud alapeatükis vaadeldi alkoholi- ja tubakaaktsiisi regressiivsust Eesti, Belgia, Ungari, Suurbritannia, Kreeka, Iirimaa, Lõuna-Aafrika Vabariigi ja Ameerika Ühendriikide maksusüsteemides. Saadud tulemused on ülevaatlikult toodud välja tabelis 3.

Tabel 3. Alkoholi- ja tubakaaktsiisi regressiivsus erinevates riikides.

Autor	Aastad	Riik	Regressiivsus ja progressiivsus		
			Alkohol	Tubakas	Mille suhtes analüüsiti maksude regressiivsust
Andres Võrk, Alari Paulus, Helen Poltimäe	2000- 2007	Eesti	Regressiivne	Regressiivne	Väljaminekute suhtes
Andre Decoster, Jason Loughrey, Cathal O'Donoghue, Dirk Verweft	2005	Belgia	Neutraalne	Regressiivne	Väljaminekute suhtes
	2005	Belgia	Regressiivne	Regressiivne	Sissetulekute suhtes
	2005	Kreeka	Regressiivne	Regressiivne	Sissetulekute suhtes
	2005	Ungari	Regressiivne	Regressiivne	Sissetulekute suhtes
	1999	Iirimaa	Regressiivne	Regressiivne	Sissetulekute suhtes
	2003- 2004	Suurbritannia	Regressiivne	Regressiivne	Sissetulekute suhtes
John Ataquba	2005- 2006	Lõuna- Aafrika Vabariik	Regressiivne	-	Sissetulekute suhtes
Andrew Chamberlain, Gerald Prante	2004	Ameerika Ühendriigid	Regressiivne	Regressiivne	Sissetulekute suhtes

Allikas: (Ataquba 2012; Chamberlain, Prante 2007; Decoster *et al.* 2009; Võrk *et al.* 2008), autori koostatud

Kõik uuringud viitasid pigem antud maksude regressiivsusele. Eestis oli alkoholi- ja tubakaaktsiis aastatel 2000-2007 regressiivne leibkondade väljaminekute suhtes. Belgias oli 2005. aastal alkoholiaktsiis neutraalne ning tubakaaktsiis regressiivne leibkondade väljaminekute suhtes. Belgias (2005), Ungaris (2005), Suurbritannias (2003 ja 2004), Kreekas (2005), Irimaal (1999) ja Ameerika Ühendriikides (2004) olid alkoholi- ja tubakaaktsiis regressiivne leibkondade sissetulekute suhtes. Alkoholiaktsiis oli Lõuna-Aafrikas aastatel 2005-2006 regressiivne leibkondade sissetulekute suhtes.

2. ALKOHOLI- JA TUBAKAAKTSIISI JAOTUSLIKE MÕJUDE ANALÜÜS

2.1. Andmed ja metoodika

Majandus-, sotsiaal-, keskkonna- ja muude mõjude hindamine on osa poliitikatsüklist. Mõjude hindamise protsessi eesmärgiks on pakkuda piisavat ja selget informatsiooni eri poliitikate vahel valimiseks. Selleks, et teha õige majanduspoliitiline otsus, on vaja analüüsida ja hinnata alternatiivsete valikute mõjusid ühiskonnale. Mõjude analüüsimisel on oluline kasutada sobivaid meetodeid ja vahendeid.

Üheks levinumaks vahendiks mõjude hindamisel ja analüüsimisel on mikrosimulatsioonimeetod. Mikrosimulatsioonimudeli kui majandusteaduse instrumendi rajajaks peetakse alates 1957. aastast Guy Orcutt'i, kuid alles 1980-datel hakkas see meetod kiiresti arenema. Üheks põhjuseks meetodi arenemisel on kindlasti see, et 1980ndatel muutusid kättesaadavaks individuaalsete majandusagentide suured ja detailsed andmekogud, teisalt aga aitas kaasa arvutustehnika areng (Bourguignon, Spadaro 2005: 2).

Mikrosimulatsioonimudelid on vahendid, mis võimaldavad simuleerida poliitikamõjusid teatud majandusagentide valimi peal. Majandusagentideks võivad olla näiteks indiviidid, majapidamised, ettevõtted. Poliitikamõjudeks võivad olla erinevad poliitikareeglid. Antud töös on mikrosimulatsioonimudelisse kaasatud poliitikareegliteks alkoholi- ja tubakaaktsiisi määrad aastatel 2010 ja 2012 ning alkoholiaktsiisi määra 150% tõus.

Mikrosimulatsioonimudel hõlmab endas reeglite kogumit, mida rakendatakse mikroagentide valimil, modelleerimaks nende käitumist ja vastastikust mõju ning

võimaldades tulemusi agregeerida soovitud tasemele (Klevmarken 2001: 5). Mikrosimulatsioonimudel koosneb kolmest elemendist: mikroandmed, mis sisaldavad valimisse kuuluvate mikroagentide kohta mitmesuguseid majandus- ja sotsiaaldemograafilisi tunnuseid; simuleeritav poliitikareegel – näiteks kehtiv maksumäär; teoreetiline mudel mikroagentide käitumise kirjeldamiseks (Bourguignon, Spadaro 2006: 4)

Mikrosimulatsioonimudelid jagunevad staatilisteks ja käitumuslikeks. Mikrosimulatsioonimudeleid, mis ignoreerivad mõjude hindamisel käitumuslikke seoseid ja keskenduvad üksnes esimest järku efektidele, nimetatakse staatilisteks, sageli ka aritmeetilisteks mudeliteks. Staatilised mudelid kasutavad enamasti teatud ajahetke ristanimeid ja rakendavad mudelis kasutatavat poliitikareeglit majandusagentidele, et mõõta hetkelist või „järgmise hommiku“ poliitika muutuse mõju (Redmond *et al.* 1998: 8). See tähendab seda, et mudel eeldab, et majandusagentide käitumine, harjumused ja tarbimine ei muutu. Staatiliste mudelite peamiseks eeliseks on nende lihtsus. Neid on lihtne luua, nad on kuluefektiivsed ning poliitikategija saab arvutada iga uue reegli kogukulu agregeeritud tasemel (Baroni, Richiardi 2007: 19).

Käitumuslikud mikrosimulatsioonimudelid võtavad arvesse majandusagentide käitumuslikku aspekti. Käitumuslikud mudelid esitavad detailselt majandusagentide käitumuslikku vastust uue poliitikareegli tõttu toimunud muutusele nende eelarvepiirangus. (Bourguignon, Spadaro 2006: 5) Sellised mudelid nõuavad rohkem informatsiooni majandusagentide kohta. Käitumuslik mikrosimulatsioonimudel arvutab optimaalse tarbimise nõudluse ja tööjõu pakkumise iga agendi kohta. Selleks peab olema hinnatud tarbimise ja tööjõu pakkumise mudel ning see peab olema kaasatud mudeli raamistikku. Käitumuslikud mudelid on dünaamilised ning andmeid muudetakse dünaamiliselt ajas. Valimisse lisatakse uusi agente, kajastatakse demograafilisi muutusi. Majanduspoliitika hindamiseks kasutatavad dünaamilised mudelid sisaldavad tüüpiliselt järgmiseid tegureid: sündimusest, suremusest ja migratsioonist tulenevad demograafilised muutused; abielud; haridus; tervis; tööturustaatus; maksud ja toetused; säästud. Kõik need tegurid ühiselt määravad igal ajahetkel iga indiviidi või majapidamise kasutatava tulu ja kuna see muutub erinevate

individuaalset käitumist mõjutavate poliitikate tõttu, lubab mudel näiteks põlvkondadesiseste ümberjaotuste erinevate stsenaariumite vahelist võrdlust. (Baroni, Richiardi 2007: 23) Käitumuslikes mudelites simuleeritakse etteantud hindade, palkade ja institutsionaalse ümberjaotussüsteemi korral optimaalne tarbimisnõudlus ja tööjõu pakkumine iga agendi jaoks. Seega saab nende mudelitega mõõta reformist tulenevaid teist järku efekte ning teostada detailsemat heaolu analüüsi. (Spadaro 2007: 33). Kindlasti on sellised mudelid keerulisemad. Lisaks on mudeli puuduseks veel ebapiisav info sotsiaalsete, demograafiliste ja majanduslike tegurite kohta.

Mikrosimulatsioonimudel ei eeldata keskmist indiviidi ehk tüüpilist juhtumit, seega mikrosimulatsiooni tehnikal on mitmed eelised võrreldes tüüpiliste majandusagentide analüüsimisega. Näiteks tüüpiliste majandusagentide käitumise analüüsimisel on võimalik hinnata fiskaal- ja sotsiaalpoliitika mõju, kuid samas selline üldine analüüs ei hõlma ootamatuid mõjusid, mida tüüpilised juhtumid ei pruugi näidata. Lisaks sellele, tüüpilised juhtumite puhul ei ole kunagi kindel, kui esinduslikud sellised juhtumid võiksid olla. Reaalsete majandusagentide analüüsimine mikrosimulatsioonimeetodi abil aitab selliseid probleeme vältida.

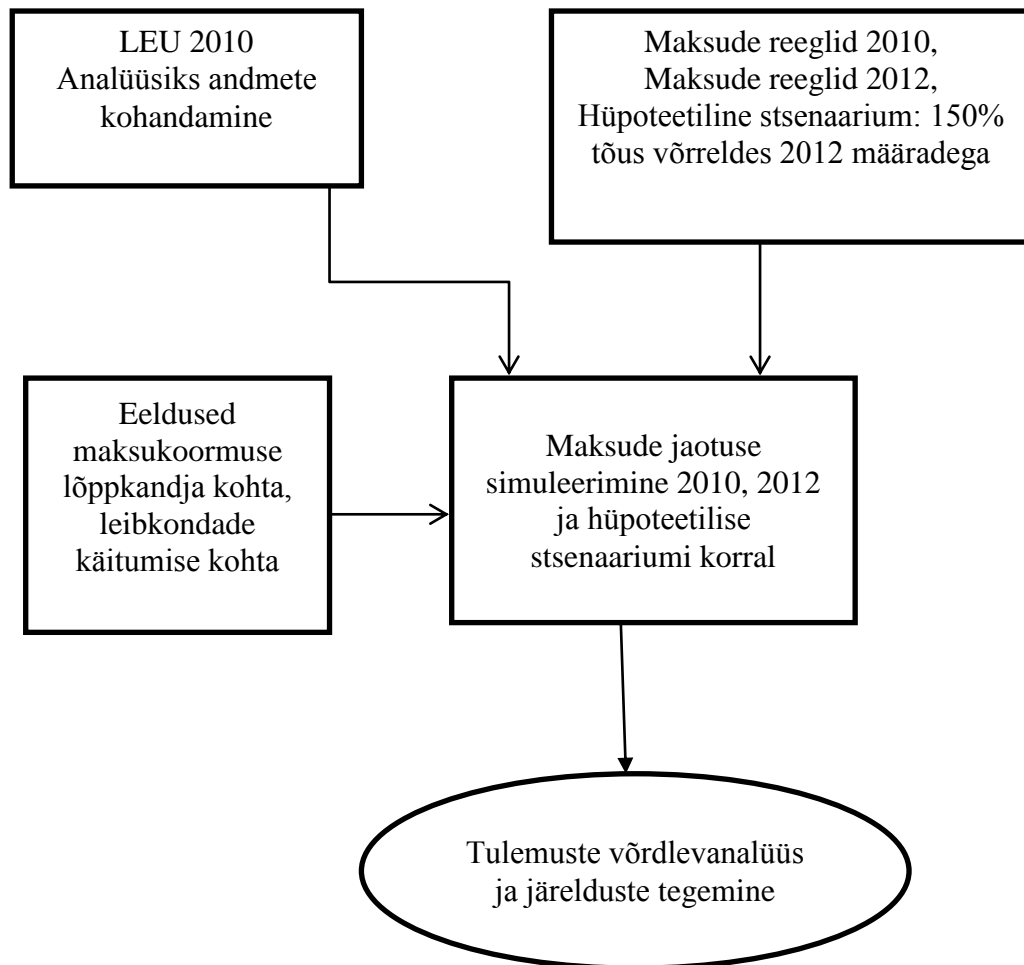
Käesolevas töös kasutatav mikrosimulatsioonimudel baseerub Eesti Statistikaameti leibkonna eelarve uuringul aastast 2010 (edaspidi LEU 2010). Leibkonna eelarve uuringud on riiklikud uuringud, mis keskenduvad peamiselt tarbimiskuludele. Eelarve uuringuid korraldatakse kõikides Euroopa Liidu riikides ning nende peamine eesmärk on tarbija hinnaindeksi kaalu arvutamine. Leibkonna eelarve uuringuid viiakse läbi enamikes Euroopa Liidu liikmesriikides alates 1960-ndate aastate algusest. Eurostat on kogunud ning avaldanud uuringute andmeid iga viie aasta tagant alates aastast 1988. Kuigi on olnud pidevaid jõupingutusi uuringute ühtlustamise suunas, erinevused on siiski uuringutes olemas. Iga riigi uuring erineb oma sageduse, ajakava, sisu ja struktuuri poolest. Eurostat avaldab regulaarselt soovitusi uuringu informatsiooni ühtlustamise kohta. Hetkel kogutakse andmeid kõigi 27 liikmesriigi kohta ning lisaks ka Horvaatia, Makedoonia, Türgi, Norra ja Šveitsi kohta. (Household Budget ... 2010)

Eesti leibkonna eelarve uuringuga (edaspidi LEU) kogutud hinnangud on üks baasandmestikke makromajandusstatistikas. LEU abil on võimalik analüüsida leibkondade eelistusi ning jälgida kulutuste trendi. LEU on valikuuring, mis tähendab, et üldkogumit hinnatakse valimilt kogutud andmete põhjal. LEU 2010 üldkogumisse kuulusid kõik tavaleibkondades elavad 2010. aasta 1. jaanuari seisuga vähemalt 15-aastased Eesti alalised elanikud, välja arvatud pikka aega (vähemalt aasta) institutsioonides viibijad. Institutsioonideks peetakse näiteks hooldekodu, lastekodu või vanglat. Üldkogumit esindava loendina kasutati LEU 2010-s Siseministeeriumi hallatavat Eesti rahvastikuregistrit. 2010. aasta leibkonna eelarve uuringu loendiveata valimi suurus oli 7413 leibkonda, kellest ankeedile vastas 3632. (Leibkonna eelarve ... 2012)

Valikuuringuga on võimalik uurida ainult osa üldkogumist. Seetõttu on valimi põhjal arvutatud näitajad hinnatava suuruse tegelikust väärtusest üldkogumis alati mõnevõrra erinevad. Seda erinevust nimetatakse hinnangu juhuslikuks veaks ehk valikuveaks. Põhiline valikuvea hinnang on standardviga. Standardviga on matemaatiline suurus, mis kirjeldab valimi põhjal antud hinnangute hajuvust. Mida väiksem on hajuvus, seda täpsem on parameetri hinnang. Suhteline standardviga näitab, kui suur osa on hinnangu standardviga hinnangust endast. Suhteline standardviga on operatiivne vahend, et saada kiire ülevaade hinnangute täpsusest. LEU 2010-s on alkoholi jookide standardviga 2,8 eurot leibkonnaliikme kulutuste kohta aastas ning suhteline standardviga on 4,0%. Tubakatoodete standardviga on 2,2 eurot leibkonnaliikme kulutuste kohta aastas ning suhteline standardviga on 4,0%. (*Ibid*)

Käesolevas töös kasutatava mikrosimulatsioonimudeli peamised tööprotsessid on välja toodud joonisel 7. Mudel võimaldab simuleerida alkoholi- ja tubakaaktsiise, poliitikareegliteks on alkoholi- ja tubakaaktsiisi määrad aastatel 2010 ja 2012 ning alkoholiaktsiisi määra 150% tõus. Aasta 2012 on võetud võrdluseks, kuna just sellel aastal olid võrreldes 2010. aastaga tõusnud nii alkoholi- kui ka tubakaaktsiisi määrad. Aastate 2010 ja 2012 võrdlus võimaldab analüüsida, kuidas jagunevad mõjud esmasel alkoholi- ja tubakaaktsiisi määrade muutusel. Lisaks sellele, LEU 2010 andmete põhjal on keeruline prognoosida kaugele tulevikku, sest siis peaks

prognoosima ka kogu tarbimiskulude või sissetuleku muutust. Käesolevas töös kasutatav mikrosimulatsioonimudel on staatiline ning mudeli abil on võimalik analüüsida, mis juhtuks lühiajaliselt leibkondadega ja nende maksukoormusega, kui muutuksid aktsiisimäärad. Selline analüüs ei anna küll ülevaadet täielikust mõjust leibkondadele, kuid saab siiski analüüsida, keda ja kui palju aktsiisid ja aktsiisimäärade tõus mõjutab.



Joonis 7. Käesolevas töös kasutatava mikrosimulatsioonimudeli peamised tööprotsessid (autori koostatud)

Mikrosimulatsioonimudeli koostamine toimus mitmes etapis. Leibkonna eelarve uuringus olid välja toodud leibkondade kulutused kokku ning lisaks eraldi ka leibkondade kulutused alkoholi- ja tubakatoodetele. Autori poolt oli iga kauba juurde imputeeritud leibkondade poolt makstud aktsiisimaksude summad. Selleks oli vajalik panna vastavusse LEU kasutuses olev COICOP kood ja ATKEAS-es toodud

tootegrupp. Alkoholi- ja tubakaaktsiisi määrad aastal 2010 on toodud lisas 1. Tabel koos COICOP koodide ja ATKEAS-es toodud mõistetega on välja toodud lisas 8. Alkoholiaktsiis leiti järgmiselt:

$$(1) \textit{Alkoholiaktsiis} = \textit{Kogus} * \textit{Aktsiisimäär}$$

Tubakatoodete puhul olid andmetes enamus ostudest sigaretid, ainult üksikud vaatlused moodustasid sigarid ja muud tubakatooted. Sigarite ja suitsetamistubaka puhul oli teada ainult hind, kuid aktsiisimaksu arvutamiseks oli vaja teada antud toodete kogust. Suitsetamistubaka aktsiisi välja arvutamiseks olid tubakatoodete müügiga tegelevate ettevõtete käest küsitud suitsetamistubaka hinnad aastal 2010. Saadud andmete põhjal arvutati välja, milline oli suitsetamistubaka ühe grammi keskmine hind. Suitsetamistubaka ühe grammi keskmine hind 2010. aastal oli 1,25 krooni ehk 0,0799 eurot. Leibkonna poolt kulutatud summad suitsetamistubakale jagati suitsetamistubaka ühe grammi keskmise hinnaga ning leiti suitsetamistubaka kogus. Saadud kogus võimaldas arvutada välja suitsetamistubaka aktsiisi. Sigarite puhul ei olnud kogus teada, seega arvutati välja sigarettide ja suitsetamistubaka aktsiisi keskmine osakaal toodete hinnast ning kasutati saadud protsenti sigarite aktsiisi välja arvutamiseks.

Sigarettide aktsiisi arvutamiseks kasutati valemit:

$$(2) \textit{Sigarettide aktsiis} = \textit{Hind} * \textit{Proportsionaalne määr} + \textit{Kogus} * \textit{Fikseeritud määr}$$

Suitsetamistubaka aktsiisi arvutamiseks kasutati valemit:

$$(3) \textit{Suitsetamistubaka aktsiis} = \textit{Kogus} * \textit{Aktsiisimäär}$$

Sigarite aktsiisi arvutamiseks kasutati valemit:

$$(4) \textit{Sigarite aktsiis} = \textit{Hind} * \textit{Keskmine aktsiisi osakaal sigarettide ja suitsetamistubaka hindadest}$$

Mõned COICOP koodid olid liiga üldised ning neid ei olnud võimalik seostada ATKEAS-es toodud mõistetega. Sellistel juhtudel oli võetud aluseks keskmine aktsiisimäär osakaal toodete hindadest, mis oli välja arvutatud teiste

aktsiisimaksude põhjal. COICOP kood 200000 on alkoholijoogid, tubakatooted ja narkootikumid, selle koodi all olevate toodete aktsiisimaksu arvutamiseks leiti kõikide LEU 2010 olevate alkoholi- ja tubakatoodete keskmine aktsiisimaksude osakaal toote hinnast – 0,4673. Kood 210000 on alkoholijoogid, mida üldiselt ostetakse kodus tarbimiseks, selle koodi all olevate toodete aktsiisimaksu arvutamiseks leiti LEU 2010 olevate alkoholitoodete keskmine alkoholiaktsiisi osakaal toote hinnast – 0,3063. Kood 211100 on piiritusjoogid ja liköörid ning selle koodi all olevate toodete aktsiisimaksu arvutamiseks leiti keskmine aktsiisimaksu osakaal toote hinnas koodide 211101-211107 lõikes – 0,48263. Selliste toodete aktsiis oli leitud järgmise valemi järgi:

$$(5) \text{ Aktsiis} = \text{Hind} * \text{Keskmine aktsiisi osakaal toodete hindadest}$$

LEU 2010-s toodud kulutused alkoholsetele jookidele olid mõnikord väga väiksed, mis tõi kaasa selle, et arvestuslikult tuli aktsiisi suurus võrreldes toote hinnaga väga kõrge, isegi kõrgem, kui hind. Selliseid alkoholseid jooke oli valimis ainult 42 ning 36 puhul oli tegemist viinaga. See viitas sellele, et tegelikult pole sellelt tootelt makstud aktsiisi või maksti osaliselt. Selleks, et aktsiis ei moodustaks toote lõpphinnast ebarealistlikult kõrget osa, leiti aktsiisi ja lõpphinna suhte 75% väärtused kaubagruppide lõikes ning väärtused üle 75% seati võrdseks vastavate protsentiili väärtustega.

$$(6) \text{ Uus aktsiis} = \text{Toote hind} * 0,75$$

Seejärel igale leibkonnale olid kokku arvestatud makstud aktsiisisummad tooteliigi järgi. Saadud andmed olid üldistatud aasta peale, kasutades muutujat „koef“. Muutuja „koef“ väärtuste vahemik on 0-26. Päeviku kulutuste puhul üldjuhul 26, ankeedi kulutuste puhul, mida küsiti aasta kohta 1 ja mida küsiti ühe kuu kohta 12. Kulutuste koefitsient, mida küsiti nii päevikus, kui ankeedis on 0,96 ehk 52/54.

$$(7) \text{ Aasta aktsiis} = \text{Arvutatud aktsiis} * \text{Koef}$$

Leibkondade makstud aktsiisisummad ning nende kulutused olid üldistatud kogu Eesti elanikele kasutades muutujat „kaal“. Muutuja „kaal“ näitab, mitut leibkonda antud vaatlus esindab üldkogumis.

$$(8) \text{ Üldistatud aktsiis} = \text{Kaal} * \text{Aasta aktsiis}$$

Saadud tulemus oli seotud leibkondade kulutuste detšiiliga ja nende kogu väljaminekutega. Käesolev lahendus võimaldas võrrelda makstud aktsiisisummasid leibkondade kuludetsiilide lõikes. Alkoholi- ja tubakaaktsiisi osakaal tarbimiskulutustes oli seotud ka leibkondade tuludetsiilidega, mis võimaldas võrrelda makstud aktsiisisummasid leibkondade tuludetsiilide lõikes.

Mikrosimulatsioonimudelil oli samuti tehtud ka *ex ante* poliitikaanalüüs alkoholi- ja tubakaaktsiisi määrade tõusu kohta. Nagu varasemalt oli välja toodud, on mainitud analüüsis tegemist staatilise mittekaatumusliku mikrosimulatsioonimudeliga ehk analüüsis eeldati, et leibkondade käitumine ei muutu peale aktsiisimäärade tõusu. Samas vaadeldi töös kahte erinevat stsenaariumi: konstantne tarbimine ja konstantsed kulutused. Esimese stsenaariumi puhul eeldati, et leibkondade alkoholsete jookide ning tubakatoodete tarbimine ei muutu ehk tarbitav kogus on konstantne. See tähendab seda, et alkoholi- või tubakatoodete ostmiseks pidid leibkonnad millestki muust loobuma. Teise stsenaariumi puhul eeldati, et leibkondade kulutused alkoholsetele jookidele ning tubakatoodetele ei muutu ehk tehtavad kulutused on konstantsed. See tähendab seda, et tarbitavad kogused vähenevad. Mõlema stsenaariumi puhul eeldati, et kogu aktsiisitõus läheb hinnatõusu sisse ning et leibkondade tarbimiskulude summa ei ole vahepeal muutunud.

Konstantsete kulutuste stsenaariumi puhul tuli leida, kui palju on vähenenud tarbimine ning makstud aktsiisi osakaal. Selleks tuli alguses leida uus tarbitav kogus (valem 14), mille põhjal arvutati välja uued aktsiisisummad, mida leibkond maksab.

$$(14) \text{ Uus tarbitav kogus} = \text{Lõppkulutused} / \text{Uus hind}$$

Nii konstantse tarbimise, kui ka konstantsete kulutuste stsenaariumite puhul olid aktsiisisummade arvutamiseks LEU 2010 olevatele alkoholsetele jookidele ning tubakatoodele imputeeritud juurde 2012. aasta aktsiisimäärad. Alkoholiaktsiisi arvutamise valem ei muutunud:

$$(9) \text{ Alkoholiaktsiis} = 2010. \text{ aastal tarbitud kogus} * 2012. \text{ aasta aktsiisimäär}$$

Samuti leiti uus osakaal COICOP koodide 200000, 210000, 211100 ning sigarite aktsiisi arvutamiseks. Suitsetamistubaka aktsiisi arvutamiseks suurendati makstud aktsiisi sama protsendi võrra, mille võrra suurenes suitsetamistubaka aktsiisimäär. Sigarettide aktsiisi arvutamisel eeldati, et toodete hind on suurenenud vaid suurenenud aktsiisi ja käibemaksu võrra. Selleks, et teada saada kui palju on muutunud sigarettide hind, tehti läbi järgmised arvutused:

$$(10) \text{ Sigarettide aktsiis } 2010. \text{ aastal (ühe sigarettide paki kohta)} = \text{Hind} * \text{Proportsionaalne määr} + (\text{Fikseeritud määr} * \text{Sigarettide kogus ühes pakis}) / 1000 \\ = 0,33X + (33,5536*20)/1000 = 0,33X + 0,6711 ,$$

Kus X - sigarettide vana hind (eurodes),

0,33 – sigarettide aktsiisi proportsionaalne määr aastal 2010,

20 – sigarettide kogus ühes pakis (tükki),

33,5536 – sigarettide aktsiisi fikseeritud määr 1000 sigareti kohta aastal 2010 (eurodes).

$$(11) \text{ Sigarettide aktsiis } 2012. \text{ aastal (ühe sigarettide paki kohta)} = 0,33(X + Y) + (42,1798*20)/1000 = 0,33X + 0,33Y + 0,8436 ,$$

Kus Y – ühe sigareti paki hinna muutus (eurodes),

42,1798 - sigarettide aktsiisi fikseeritud määr 1000 sigareti kohta aastal 2012 (eurodes).

$$(12) \text{ Aktsiiside erinevus} = (\text{Sigarettide aktsiis } 2012. \text{ aastal ühe sigarettide paki kohta}) - (\text{Sigarettide aktsiis } 2010. \text{ aastal ühe sigarettide paki kohta}) = 0,33X + 0,33Y + 0,8436 - 0,33X - 0,6711 = 0,33Y + 0,1725$$

$$(13) \text{ Aktsiiside erinevus} = Y - 1/6 * Y,$$

Kus $1/6 * Y$ – käibemaks hinna muutuse pealt.

Seega valem 12 on võrdne valemiga 13 ning sellest tulenevalt on Y võrdne 0,3428 ehk hinna muutus on 0,3428 eurot. Aktsiisi muutus on seega 0,2856 (~0,29) eurot. Neid andmeid kasutati sigarettide hinna ja aktsiisi suurendamiseks.

2010. aasta kohta tehtud eeldused ei muutunud ehk kui 2010. aastal oli aktsiis võrreldes toote hinnaga väga kõrge ning seetõttu oli seatud võrdseks 75% väärtusega, siis need andmed 2012. aasta määradega ei muutunud. Käesolevate toodete aktsiisi arvutamiseks suurendati aktsiisi sama protsendi võrra, mille võrra suurenes antud toodete aktsiis. Samas kui 2012. aasta määradega oli mõne toote aktsiis suurenenud nii palju, et moodustas rohkem kui 75% toote väärtusest, siis selliste toodete aktsiisi ei seatud võrdseks 75% väärtusega.

Nagu varasemalt oli välja toodud, Indrek Saar on analüüsinud alkoholi optimaalset maksustamist Eestis ning tema arvutuste kohaselt peaks kaaluma alkoholiaktsiisi tõstmist ligikaudu 150% (Saar 2011:177). Jaotuslike mõjude analüüsimiseks alkoholi optimaalsel maksustamisel oli 2012. aasta alkoholiaktsiis tõstetud 150% võrra. Sarnaselt 2012. aasta alkoholi- ja tubakaaktsiisi määrade tõusu analüüsimisega eeldati, et leibkondade tarbimiskulud ei muutu ning vaadeldi eraldi kahte olukorda – konstantsed kogused alkoholi jookide tarbimisel ning konstantsed kulutused alkoholsetele jookidele. Konstantsete kulutuste korral arvutati välja uus hind peale aktsiisitõusu ning eeldati, et kogu aktsiisi tõus läheb hinnatõusu sisse. Seejärel leiti uus tarbitav kogus. Uue koguse põhjal arvutati uued aktsiisisummad, mida leibkond maksab. Mõlema stsenaariumi puhul olid aktsiisisummade arvutamiseks LEU 2010 olevatele alkoholsetele jookidele imputeeritud juurde 150% võrra suurenenud aktsiisisummad. Samuti leiti uus osakaal COICOP koodide 200000, 210000, 211100 aktsiisi arvutamiseks. Alkoholiaktsiisi arvutamise valem ei muutunud:

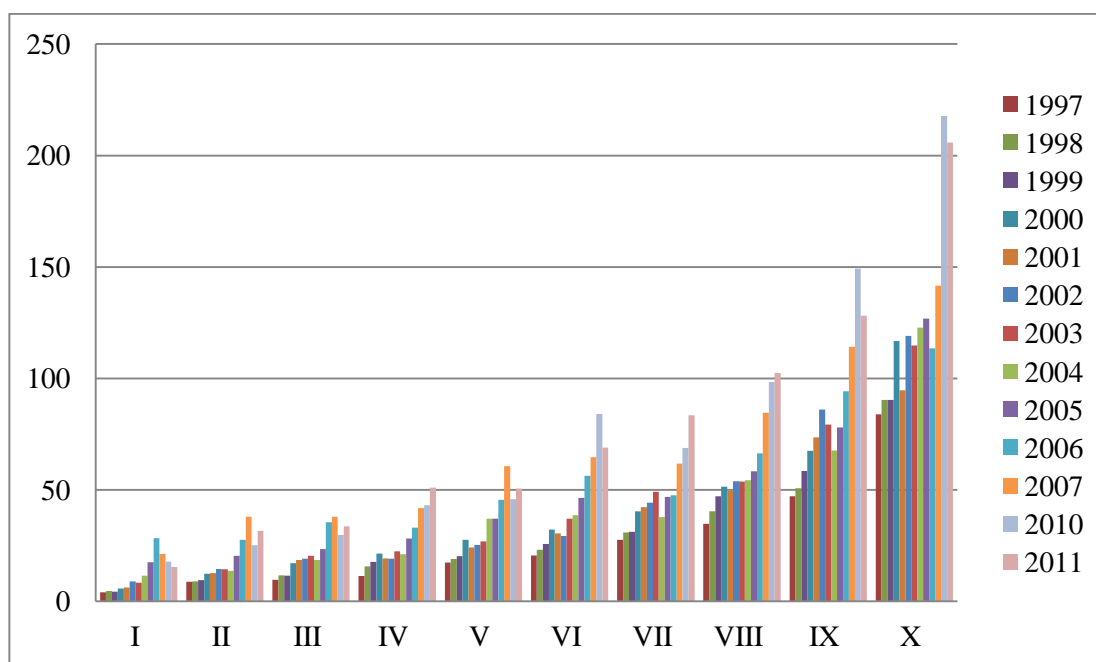
$$(9) \text{ Alkoholiaktsiis} = 2010. \text{ aastal tarbitud kogus} * (2012. \text{ aasta aktsiisimäär} * 150\%)$$

Mikrosimulatsioonimudeli abil analüüsiti alkoholi- ja tubakaaktsiisi jaotuslikke mõjusid Eesti leibkondadele ning teostati poliitikastsenaariumite analüüs. Saadud tulemusi võrreldi varasemalt teostatud uuringutega. Mikrosimulatsiooni tulemus on kirjeldatud alapeatükis 2.3.

2.2. Leibkondade kulutuste struktuuri kirjeldav statistika

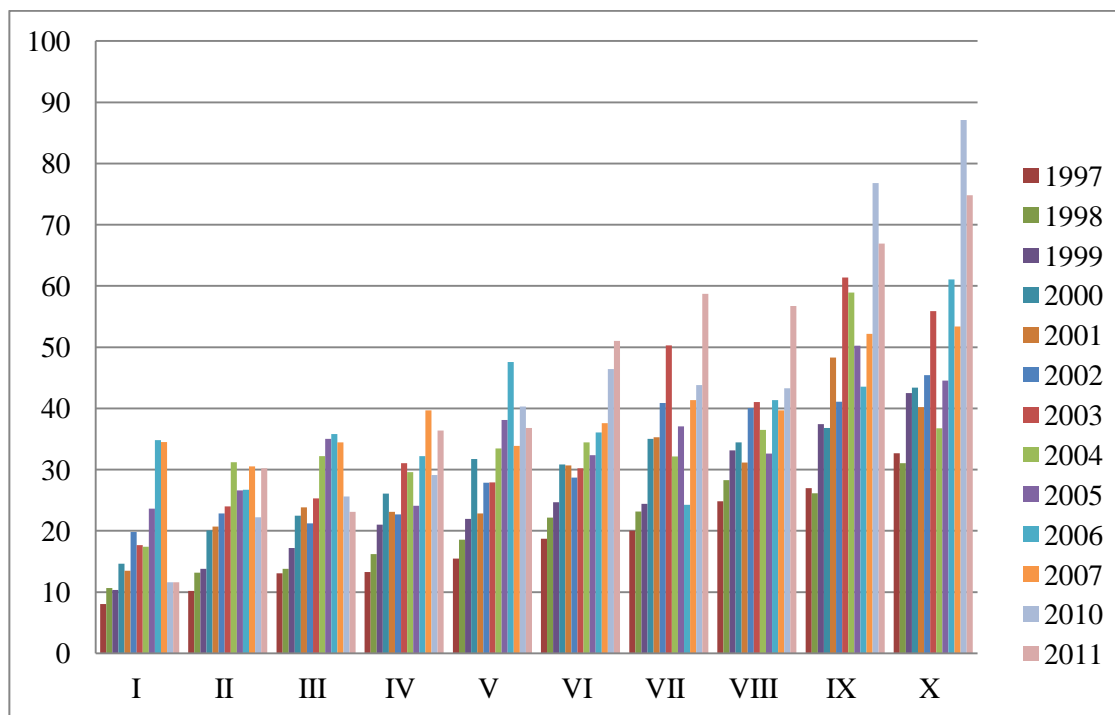
Antud alapeatükis antakse ülevaade leibkonna liikme kulutustest alkoholsetele jookidele ja tubakatoodetele aastatel 1997-2011 tuginedes Eesti Statistikaameti andmetele. Aastate 2008 ja 2009 kohta andmed puuduvad ning need aastad on antud alapeatükist välja jäetud. Siinkohal on oluline arvestada sellega, et leibkonna liikme kulutused on toodud ühe leibkonna liikme kohta, mitte täiskasvanud liikme kohta. Kulutustest ülevaate andmiseks vaadeldakse leibkonna liikme keskmist kulutust kuus alkoholsetele jookidele ja tubakatoodetele perioodis 1997-2011 ning samuti osakaalu leibkonnaliikme kulutustest. Aastatel 2010-2011 vaadeldakse ka antud toodetele tehtavate kulutuste osakaalu leibkonna liikme aasta sissetulekutest.

Joonisel 8 on toodud leibkonna liikme keskmised kulutused (eurodes) alkoholsetele jookidele aastatel 1997-2011. Täpsemad andmed on tabelina välja toodud lisas 3. Kulutused on toodud aasta kohta ning on näidatud kuludetsiilide lõikes. Kuna leibkonna eelarve uuringut aastatel 2008 ja 2009 ei tehtud, siis nende aastate kohta andmed puuduvad. Jooniselt on näha, et kõikides kuludetsiilides on aastatega kulutused alkoholile ainult suurenenud. Võib öelda, et see on loogiline järeldus. Leibkonna liikme keskmine kulutus alkoholile oli 1997. aastal 27 eurot ning 2011. aastal 77 eurot. Iga järgmine detšiil kulutab alkoholsetele jookide rohkem raha võrreldes eelneva detšiiliga. Kuigi aastatega on kulutused alkoholile vaid suurenenud, ei ole suurenemised toimunud iga aasta ning igas detšiilis on muudatused erinevad – näiteks aastatel 2010 ja 2011 ei ole iga detšiili kulutused suurenenud. Keskmine kulutatud summa 2010. aastal oli 78 eurot ning 2011. aastal 77 eurot.



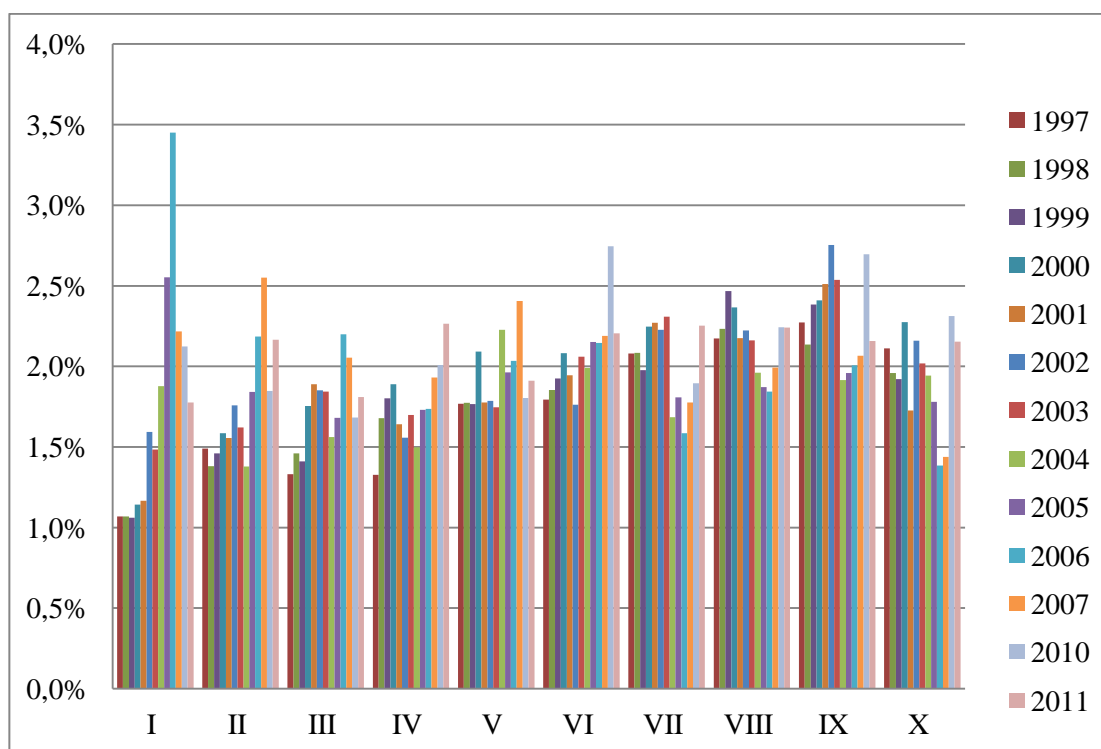
Joonis 8. Leibkonnaliikme keskmised kulutused (eurodes) kuus alkoholsetele jookidele aastatel 1997-2011 kuludetsiilide lõikes (Leibkonnaliikme kulutused kuus ... 2013; Leibkonnaliikme kulutused aastas kuludetsiili ... 2013), autori koostatud.

Joonisel 9 on toodud leibkonna liikme keskmised kulutused (eurodes) tubakatoodetele aastatel 1997-2011. Täpsemad andmed on tabelina välja toodud lisa 4. Kulutused on toodud aasta kohta ning on näidatud kuludetsiilide lõikes. Võrreldes alkoholiga, kulutavad leibkonnad tubakatoodetele vähem. Joonisel on näha, et kulutused tubakatoodetele on samuti aastatega suurenenud. Kuigi igas detsiilis on muudatused aastate jooksul olnud erinevad, iga aasta keskmine kulutus on ikka väiksem võrreldes järgneva aasta keskmise kulutusega. Märkimisväärne on see, et mõnes detsiilis on 2010. aastal tubakatoodetele kulutatud vähem – näiteks esimese detsiili keskmine kulutus oli 2010. aastal 11,60 eurot võrreldes 34,82 euroga, mida kulutati 2006. aastal.



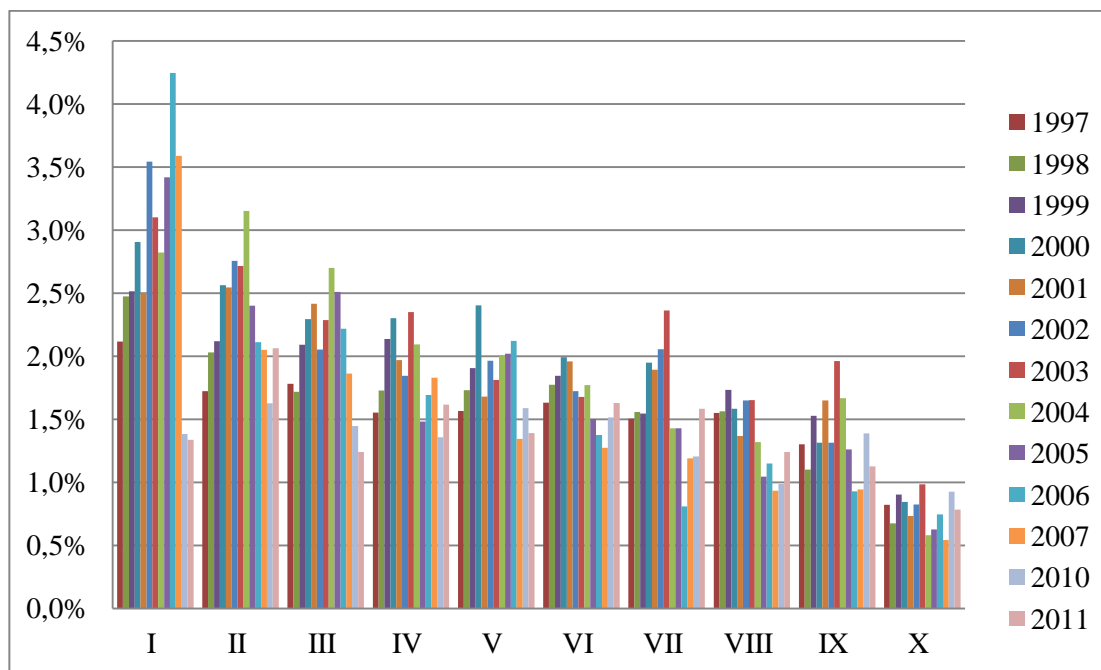
Joonis 9. Leibkonna liikme keskmised kulutused (eurodes) kuus tubakatoodele aastatel 1997-2011 kuludetsiilide lõikes (Leibkonnaliikme kulutused kuus ... 2013; Leibkonnaliikme kulutused aastas kuludetsiili ... 2013), autori koostatud.

Joonisel 10 on toodud alkoholsete jookide osakaal leibkonna liikme kulutustes aastatel 1997-2011. Täpsemad andmed on tabelina välja toodud lisas 5. Kõikides detšiilises on alkoholsete jookide osakaal leibkonna liikme kulutustes vahemikus 1-3%, kuid 2006. aastal on esimeses kuludetsiilis näha suhteliselt kõrget alkoholijookidele tehtavate kulutuste osakaalu leibkonna liikme kulutustes (3,45%). Aastate jooksul on igas detšiilis toimunud erinevad muudatused. Kõrgemates detšiilides on aastatega alkoholsete jookide osakaal kulutustes pigem vähenenud, kuigi viimase kahe aasta jooksul on osakaal jälle suurenenud. Esimeses detšiilis on näha osakaalu suurenemist alates 2000. aastast, kuid alates 2007. aastast on toimunud jälle osakaalu langus. Alkoholsete jookide osakaalu vaadates ei saa selgelt määratleda, mis detšiilides kulutatakse alkoholile suhteliselt rohkem.



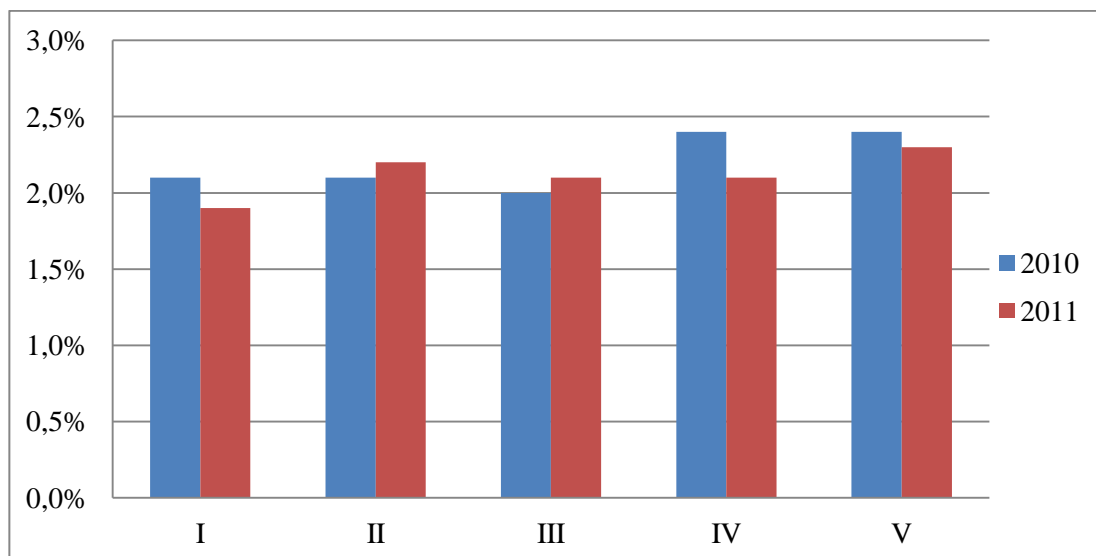
Joonis 10. Alkohoolsete jookide osakaal (protsentides) leibkonna liikme ühe kuu kulutustes aastatel 1997-2011 kuludetsiilide lõikes (Leibkonnaliikme kulutused kuus ... 2013; Leibkonnaliikme kulutused aastast kuludetsiili ... 2013), autori koostatud.

Joonisel 11 on tubakatoodetele tehtavate kulutuste osakaal leibkonna liikme kulutustes aastatel 1997-2011. Täpsemad andmed on tabelina välja toodud lisas 6. Võrreldes eelneva joonisega on sellelt jooniselt selgelt näha, et madalamad detsiilid kulutavad tubakatoodetele suhteliselt rohkem võrreldes kõrgemate detsiilidega. Vaadeldavas perioodis on muutused osakaalus samuti igas detsiilis olnud erinevad, kuid viimaste aastatega on tubakatoodetele tehtavate kulutuste osakaal pigem vähenenud. Sellist muudatust on näha eriti madalamates detsiilides. Sarnaselt alkoholiga, on ka tubakatoodete puhul näha 2006. aastal esimeses kuludetsiilis suhteliselt kõrget tubakatoodetele tehtavate kulutuste osakaalu.



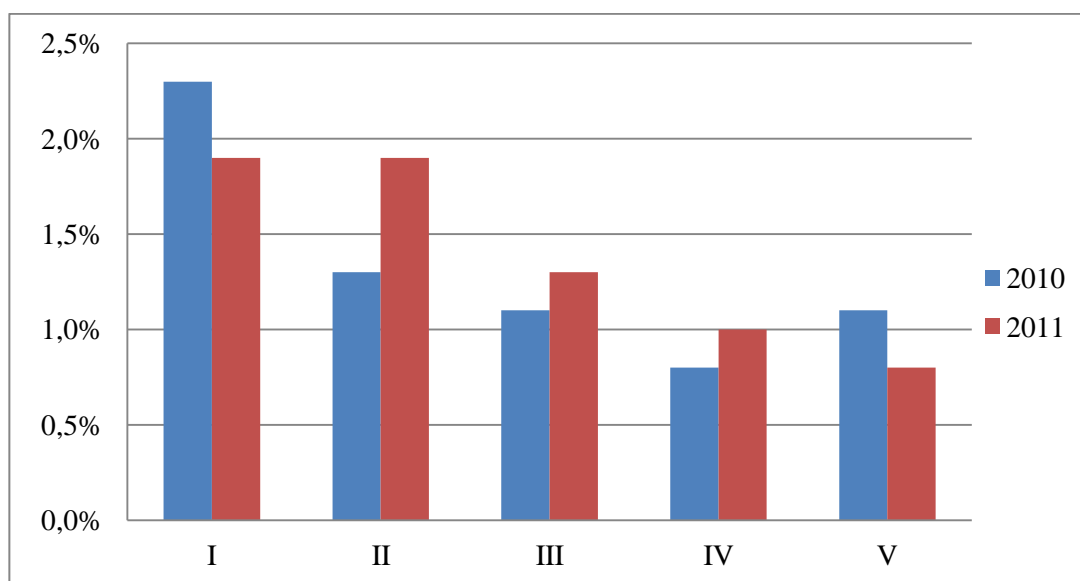
Joonis 11. Leibkonna liikme tubakatoodete osakaal ühe kuu kulutustes aastatel 1997-2011 kuludetsiilide lõikes (Leibkonnaliikme kulutused kuus ... 2013; Leibkonnaliikme kulutused aastas kuludetsiili ... 2013), autori koostatud.

Joonisel 12 on toodud alkoholsete jookidele tehtavate kulutuste osakaal (protsentides) leibkonnaliikme kulutustes aastatel 2010-2011 tulukvintiilide lõikes. Täpsemad andmed on tabelina välja toodud lisa 7. Mõlemal aastal kulutavad alkoholsetele jookidele suhtelised rohkem pigem kõrgemad kvintiilid – näiteks 2010. aastal oli esimeses kvintiilis alkoholile kulutatud 2,1% kuludest ning viies kvintiilis 2,4% kuludest. 2011. aastal olid arvud vastavalt 1,9% ja 2,3%. On märgata ka osakaalu langemist esimeses, neljandas ja viiendas kvintiilis.



Joonis 12. Alkohoolsetele jookidele tehtavate kulutuste osakaal (protsentides) leibkonnaliikme aasta kulutustes aastatel 2010-2011 tulukvintilide lõikes (Leibkonnaliikme kulutused aastas tulukvintiili ... 2013), autori koostatud.

Joonisel 13 on toodud tubakatoodetele tehtavate kulutuste osakaal (protsentides) leibkonnaliikme kulutustes aastatel 2010-2011, tulukvintilide lõikes. Täpsemad andmed on tabelina välja toodud lisas 7. Sarnaselt joonisega 11, kus olid välja toodud tubakatoodetele tehtavate osakaal kuludetsiilides, on ka sellest jooniselt selgelt näha, et kõrgemad kvintiilid ehk inimesed kõrgemate sissetulekutega kulutavad tubakatoodetele suhteliselt vähem. Nii esimeses, kui ka viiendas kvintiilis on näha 2011. aastal osakaalu vähenemist, samas teises, kolmandas ja neljandas detiilides on näha osakaalu tõusu.



Joonis 13. Tubakatoodele tehtavate kulutuste osakaal (protsentides) leibkonnaliikme aasta sissetulekus aastatel 2010-2011 tulukvintilide lõikes (Leibkonnaliikme kulutused aastas tulukvintiili ... 2013), autori koostatud.

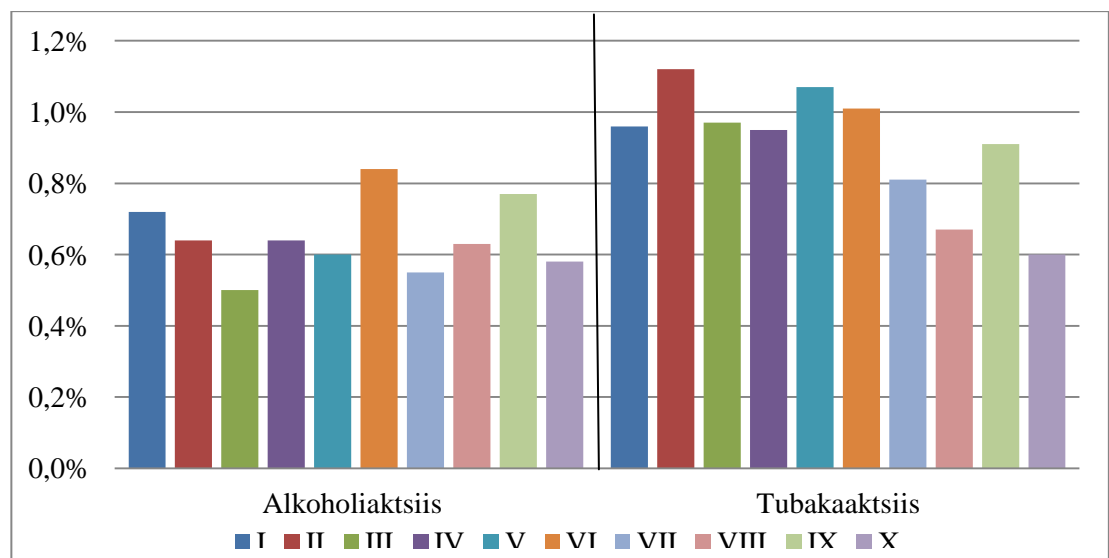
Antud alapeatükis vaadeldi alkoholsetele jookidele ja tubakatoodele tehtavaid kulutusi leibkonnaliikmete poolt aastatel 1997-2011. Aastatel 1997-2011 on suurenenud leibkonnaliikmete poolt tehtavad kulutused alkoholsetele jookidele ja tubakatoodele. Perioodis 1997-2011 alkoholsetele jookidele kulutavad suhteliselt rohkem pigem leibkonnad kõrgematest kuludetsiilidest, kuigi seost pole selgelt näha. Samas tubakatoode puhul on selge, et leibkonnad väiksemate kuludega kulutavad tubakatoodele suhteliselt rohkem osakaaluna oma kuludest. Perioodil 2010-2011 leibkonnaliikmed madalamatest tulukvintilidest kulutasid tubakatoodele suhteliselt rohkem osakaaluna oma tuludest, samas alkoholsetele jookidele tehtavate kulutuste osakaal on suurem kõrgemates tulukvintilides.

2.3. Mikrosimulatsiooni tulemus

Nii kaudseid makse, kui ka eraldi aktsiise peetakse üldjuhul regressiivseteks maksudeks. Regressiivse maksu korral suureneb maksukoormus sissetuleku vähenedes. See tähendab seda, et kaudsete maksude rakendamine mõjutab eelkõige madalamate sissetulekutega ja tarbimiskuludega leibkondi. Käesolevas peatükis on

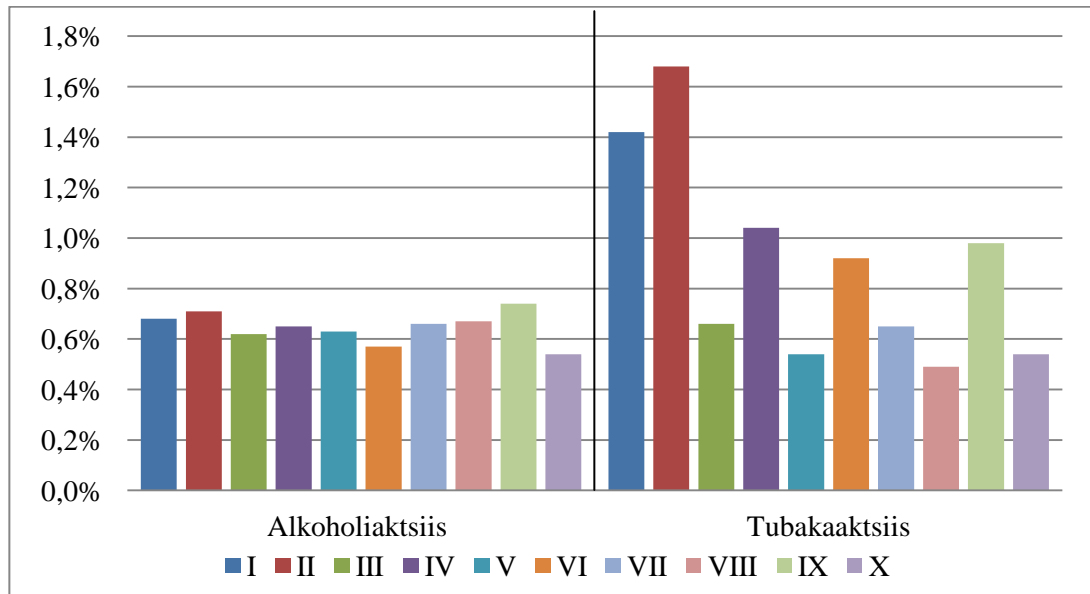
uuritud Eesti alkoholi- ja tubakaaktsiisi jaotuslikke mõjusid ning analüüsitud erinevate poliitikastenaariumite mõjusid.

Joonisel 14 ning tabelis lisas 9 on esitatud alkoholi- ja tubakaaktsiisi osakaal leibkondade tarbimiskuludes kuludetsiilide lõikes 2010. aasta andmete põhjal. Joonisel 14 võib näha, kui suur on alkoholi- ja tubakaaktsiisi osakaal leibkondade kuludest. Andmed on toodud leibkondade kaupa ning on üldistatud kogu Eesti elanikele. Joonis näitab, et tubakaaktsiisi puhul on tegemist pigem regressiivse maksuga. Näiteks esimeses kuludetsiilis on tubakaaktsiisi osakaal kogu kuludes 0,96% ning kümnendas detšiilis – 0,60%. Samas, üheksandas kuludetsiilis on osakaal 0,91%. Kõige suurem osakaal on teises, viiendas ja kuuendas kuludetsiilides – 1,12%, 1,07% ja 1,01% vastavalt. Alkoholiaktsiisi puhul on osakaal kõikides kuludetsiilides sarnasel tasemel – kõige väiksem osakaal (0,50%) on kolmandas detšiilis ning kõige suurem (0,84%) – kuuendas detšiilis. Kui võrrelda esimest ja kümnendat detšiili, siis erinevus ei ole väga suur – esimeses kuludetsiilis on alkoholiaktsiisi osakaal 0,72% ning kümnendas on 0,65%. Alkoholiaktsiisi puhul on tegemist pigem neutraalse maksuga.



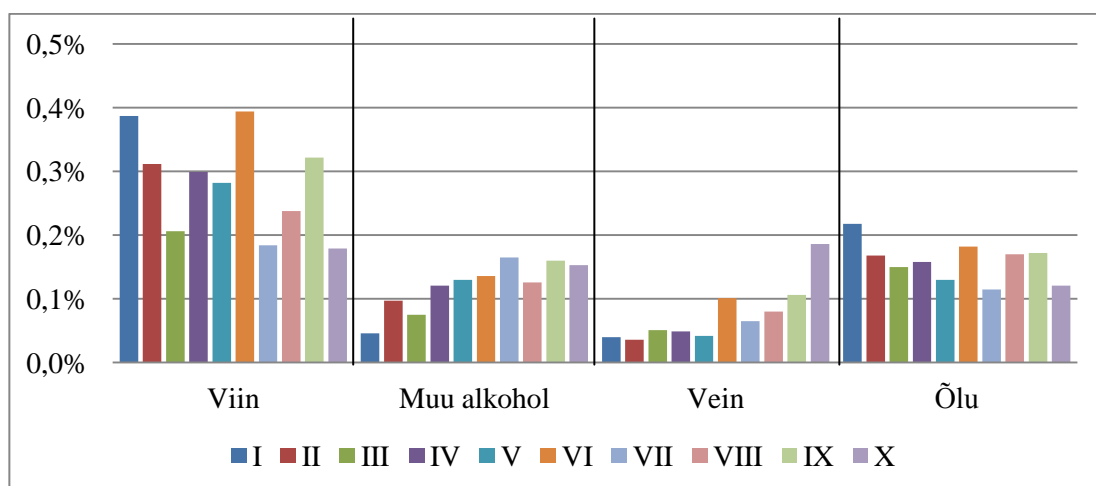
Joonis 14. Alkoholi- ja tubakaaktsiisi osakaal (protsentides) tarbimiskuludes kuludetsiilide lõikes aastal 2010 (LEU 2010 andmete põhjal, autori arvutused)

Joonisel 15 on välja toodud alkoholi- ja tubakaaktsiisi osakaal tarbimiskuludes tuludetsiilide lõikes aastal 2010. Joonisel 15 on sarnaselt eelmise joonisega näha, et tubakaaktsiis on regressiivse iseloomuga – tubakaaktsiisi osakaal tarbimiskuludes on suurem madalamate sissetulekutega leibkondadel. Alkoholiaktsiisi puhul sellist seost ei ole võimalik välja tuua.



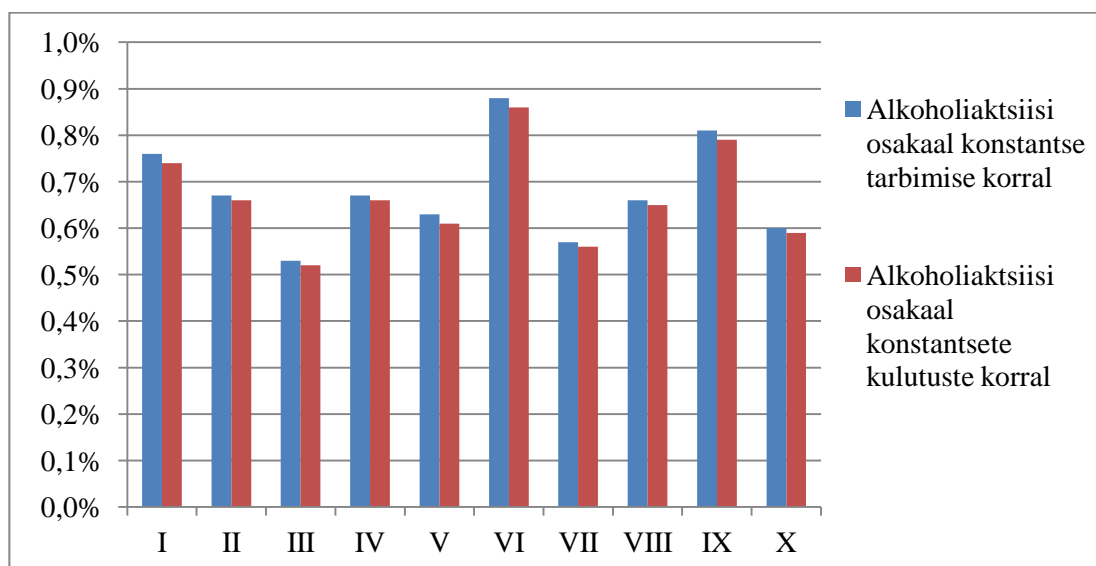
Joonis 15. Alkoholi- ja tubakaaktsiisi osakaal (protsentides) tarbimiskuludes tuludetsiilide lõikes aastal 2010 (LEU 2010 andmete põhjal, autori arvutused)

Joonisel 16 ning tabelis lisa 10 on välja toodud alkoholiaktsiisi osakaal alkoholsete jookide lõikes kuludetsiilide kaupa. Alkoholiaktsiis õllele ja viinale on pigem regressiivne ning alkoholiaktsiis veinile on pigem progressiivne leibkondade kulude suhtes – veini puhul on kõige suurem osakaal kümnendas kuludetsiilis. Alkoholiaktsiis muu kange alkoholile (COICOP koodid 211102-211107 ehk viski, konjak, brandy, liköör, nastoika, nalivka, aperetivid, long drink, kokteilid, mõdu jms) on samuti pigem progressiivne kulude suhtes.

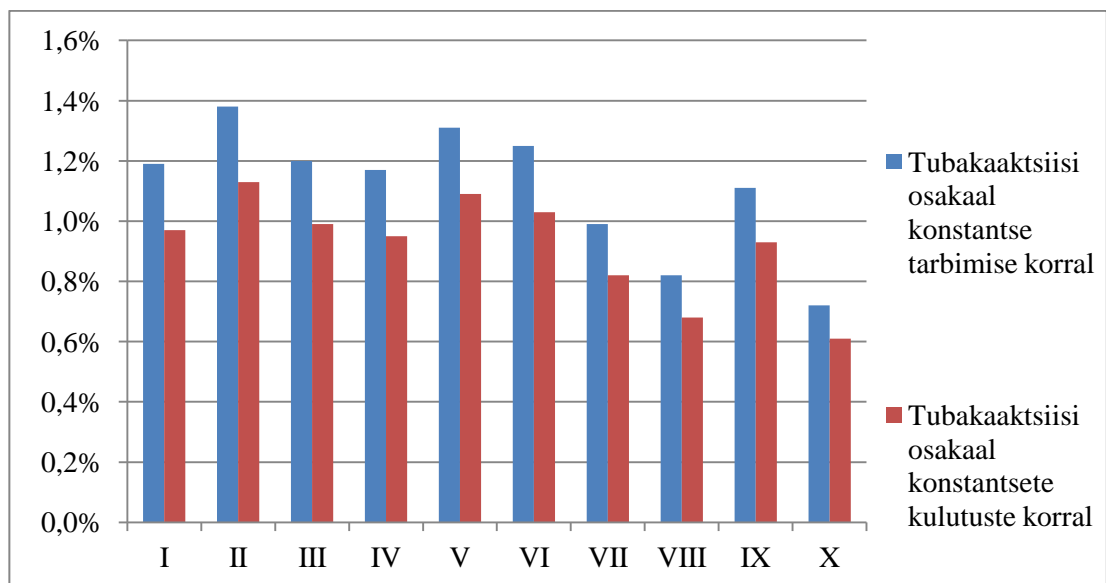


Joonis 16. Alkoholiaktsiisi osakaal (protsentides) tarbimiskuludes alkohoolsete jookide lõikes kuludetsiilide kaupa aastal 2010 (LEU 2010 andmete põhjal, autori arvutused)

Alkoholi- ja tubakaaktsiisi osakaal tarbimiskuludes 2012. aasta määrade korral on toodud vastavalt joonisel 17 ja 18 ning tabelis lisa 11. Joonistel on näha, et alkoholi- ja tubakaaktsiisi osakaal on suurem juhul, kui leibkondade tarbimine on konstantne võrreldes konstantsete kulutustega.

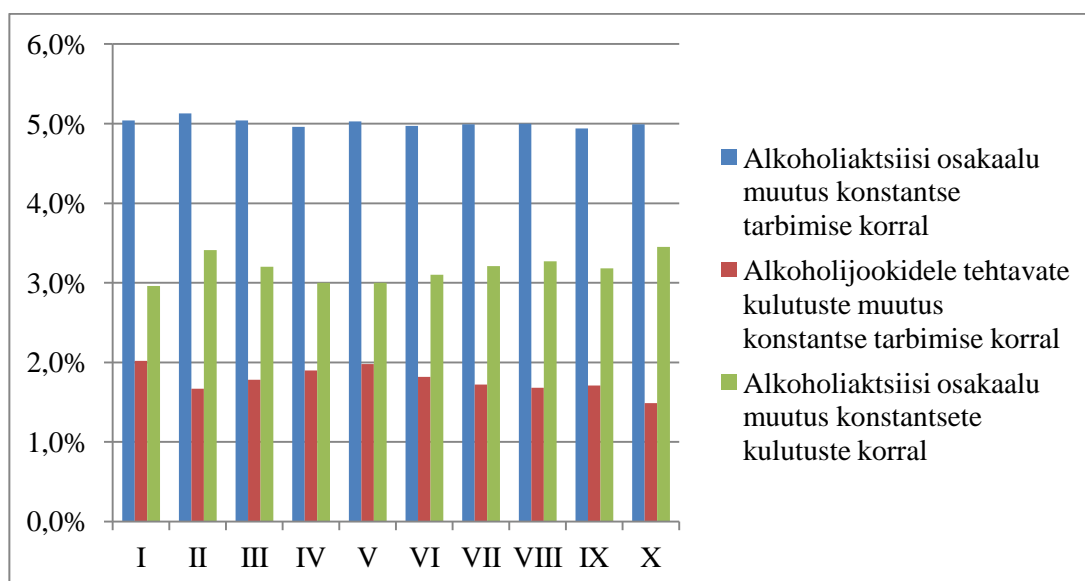


Joonis 17. Alkoholiaktsiisi osakaal (protsentides) tarbimiskuludes 2012. aasta määrade korral kuludetsiilide kaupa (LEU 2010 andmete põhjal, autori arvutused)

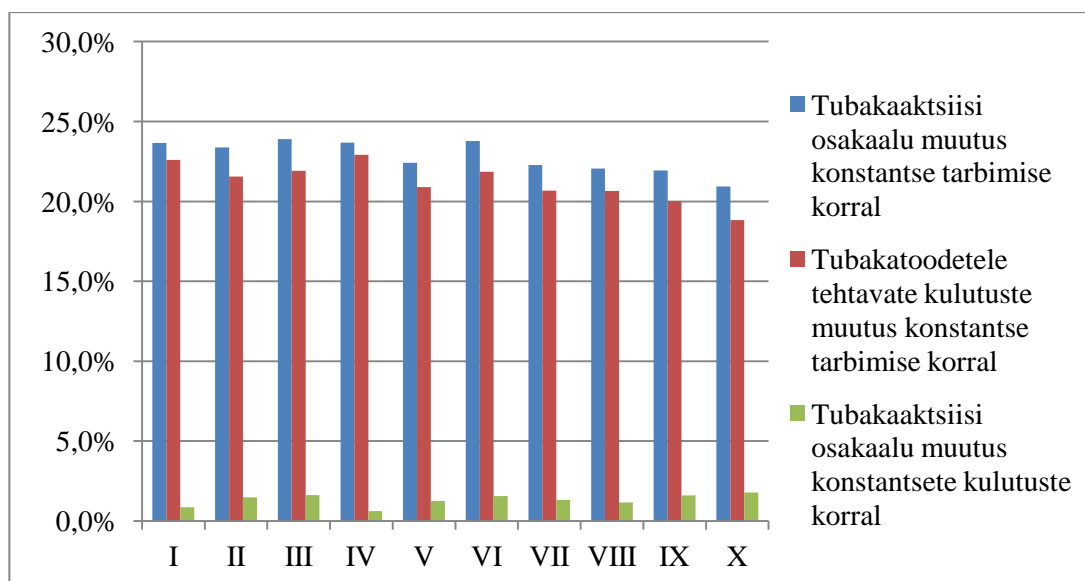


Joonis 18. Tubakaaktsiisi osakaal (protsentides) tarbimiskuludes 2012. aasta määrade korral kuludetsiilide kaupa (LEU 2010 andmete põhjal, autori arvutused)

Joonisel 19 ja joonisel 20 ning tabelis lisa 13 on välja toodud alkoholi- ja tubakaaktsiisi 2012. aasta määrade tõusu mõju kuludetsiilide kaupa ehk mitme protsendi võrra on suurenenud alkoholi- ja tubakaaktsiisi osakaal võrreldes 2010. aastaga. Alkoholiaktsiisi osakaalu muutus konstantse tarbimise korral on kõikide kuludetsiilide lõikes sarnane ning on 5% ringis. Alkoholi jookidele tehtavate kulutuste muutus on kõige suurem esimeses detšiilis, kus osakaal on suurenenud 2,02% võrra. Kontsantsete kulutuste korral on alkoholiaktsiisi osakaal kõige rohkem suurenenud teises ja kümnendas kuludetsiilis, kus osakaalu suurenemine on vastavalt 3,41% ja 3,45%. Kõige vähem on mõjutatud esimene kuludetsiil, kus on osakaalu suurenemine alla 3%. Tubakaaktsiisi osakaalu muutus on erinev detšiilide lõikes ning seda nii konstantse tarbimise, kui ka konstantsete kulutuste korral. Tubakaaktsiisi osakaalu muutus konstantse tarbimise korral mõjutas pigem madalamaid detšiile, kus on näha osakaalu suurenemist üle 23% ning tubakatoodetele tehtavate kulutuste osakaalu suurenemine on üle 22%. Konstantsete kulutuste puhul on osakaalu muutus suurem kõrgemates detšiilides, kus on näha osakaalu suurenemist veidi alla 2%.



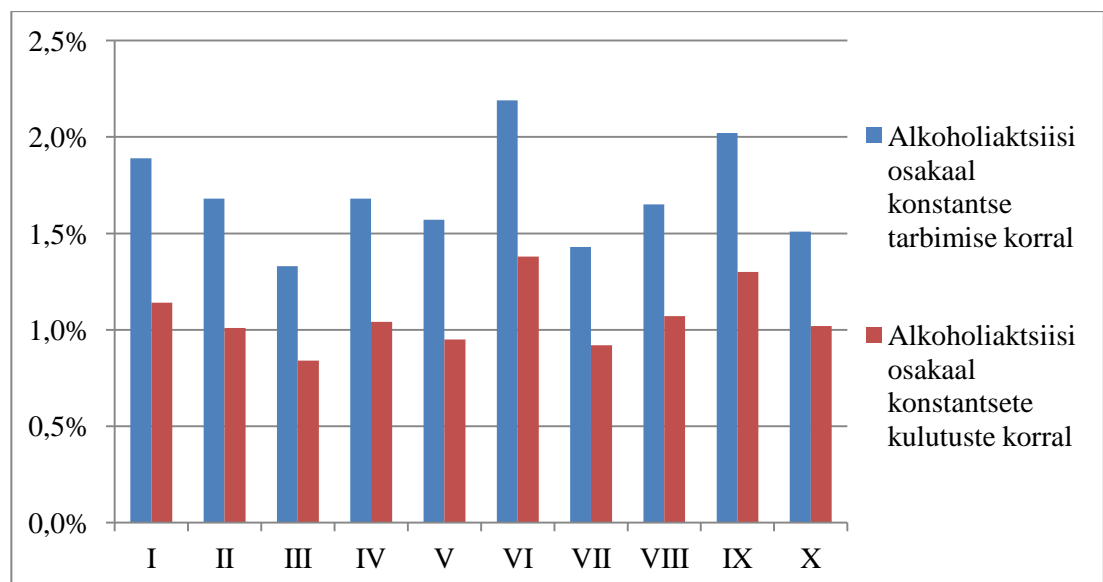
Joonis 19. Alkoholiaktsiisi 2012. aasta maksumäärade tõusu mõju (protsentides) võrreldes 2010. aasta andmetega kuludetsiilide kaupa (LEU 2010 andmete põhjal, autori arvutused)



Joonis 20. Tubakaaktsiisi 2012. aasta maksumäärade tõusu mõju (protsentides) võrreldes 2010. aasta andmetega kuludetsiilide kaupa (LEU 2010 andmete põhjal, autori arvutused)

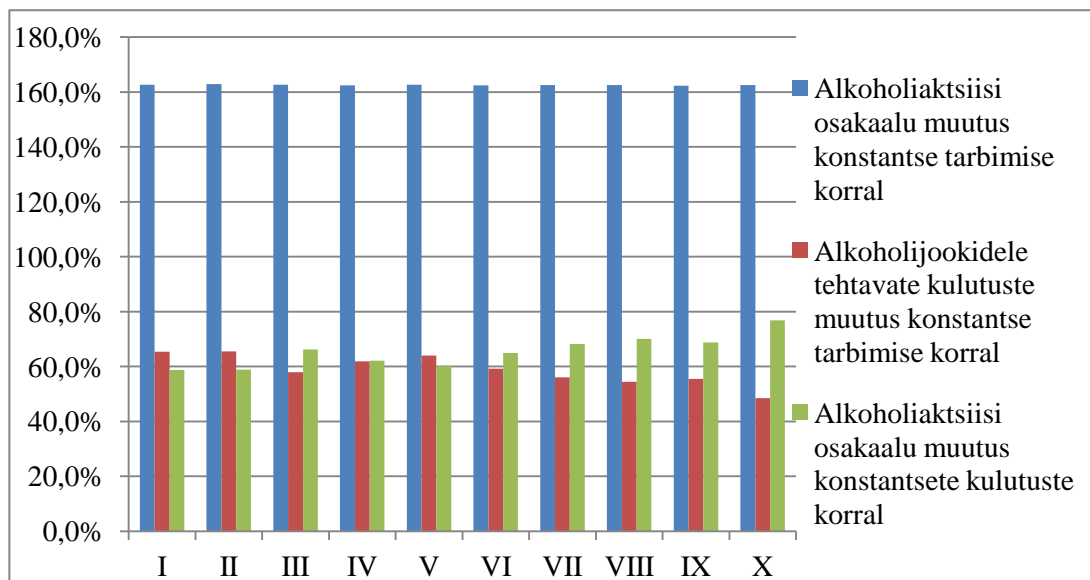
Tuleb meeles pidada, et konstantse tarbimise korral suureneb alkoholi jookidele ning tubakatoodetele tehtavad kulutused. Kuna toodete hinnad muutuvad kõrgemaks, siis suureneb täiendavalt ka käibemaksu koormus. Käibemaksu keskmine suurenemine (protsentides) on võrdne toodete hinna keskmise suurenemisega (protsentides). Joonistel 19 ja 20 kajastatud osakaaludes on arvesse võetud toodete hinna suurenemised, mis on tingitud nii aktsiisi, kui ka käibemaksu suurenemisest.

Nagu varasemalt oli välja toodud, Indrek Saar on analüüsinud alkoholi optimaalset maksustamist Eestis ning tema arvutuste kohaselt peaks kaaluma alkoholiaktsiisi tõstmist ligikaudu 150% (Saar 2011:177). Jaotuslike mõjude analüüsimiseks alkoholi optimaalsel maksustamisel oli 2012. aasta alkoholiaktsiis tõstetud 150%. Alkoholiaktsiisi osakaal tarbimiskuludes optimaalsete määrade korral on toodud joonisel 21 ning tabelis lisas 12, kus on näha, et alkoholiaktsiisi osakaal on kõrgem konstantse tarbimise korral. Ka siin tuleb meeles pidada, et konstantse tarbimise korral aktsiisimäärade tõusuga kaasneb ka täiendav käibemaksu koormus ning toote hind muutub veel kõrgemaks lõpptarbija jaoks.



Joonis 21. Alkoholiaktsiisi osakaal (protsentides) tarbimiskuludes optimaalse määra korral kuludetsiilide kaupa (LEU 2010 andmete põhjal, autori arvutused)

Joonisel 22 ning tabelis lisas 14 on toodud alkoholiaktsiisi 150% tõusu mõju võrreldes 2010. aastaga. Joonis näitab, kuidas muutub osakaal, kui alkoholiaktsiisi tõstetakse 150% võrra. Alkoholiaktsiisi osakaalu muutus konstantse tarbimise korral on kõikides kuludetsiilides sarnane ning jääb veidi alla 163%. Alkoholi jookidele tehtavate kulutuste osakaal on kõige enim mõjutanud madalamaid ja keskmisi kuludetsiile, kus on näha osakaalu suurenemist üle 60%. Alkoholiaktsiisi osakaalu muutus on konstantsete kulutuste korral kõige suurem kõrgemates kuludetsiilides, kus osakaal on suurenenud üle 30% ning kümnendas kuludetsiilis lausa üle 70%. Madalamates kuludetsiilides on osakaalu muutus väiksem, näiteks esimeses detšiilis on osakaalu muutus 59% ringis. Joonisel 22 on samuti arvestatud, et aktsiisimäärade muutumisel suureneb ka käibemaksu koormus.



Joonis 22. Alkoholiaktsiisi 150% tõusu mõju (protsentides) võrreldes 2010. aasta andmetega kuludetsiilide kaupa (LEU 2010 andmete põhjal, autori arvutused)

Maksumäärade tõusu mõju illustreerimiseks on tabelites lisades 15 ja 16 välja toodud autori arvutused, kus võib näha, kuidas erinevate stsenaariumite korral muutuvad viina ja sigarettide hinnad, ostetavad kogused, aktsiisisummad, käibemaksud ning maksude-eelsed kulutused.

Mitmel põhjusel ei ole võimalik saadud mikrosimulatsiooni tulemust lugeda täielikult reaalsust peegeldavaks. Peamised probleemid on tingitud kahest aspektist –

varimajanduse ning teadlikult antud mittetõeste vastuste mõjust. Varimajanduse mõju seisneb selles, et on võimalus, et leibkonna eelarve uuringus kajastatud tubaka- ning alkoholitooted ei olnud ostetud poest ehk nende pealt ei olegi tegelikult aktsiisi makstud. Seega varimajandus võib mõjutada saadud tulemusi. Võib eeldada, et varimajandus mõjutab alkoholi- ja tubakaaktsiis progressiivsust. Kuna alkoholi- ja tubakaaktsiis teeb toodete lõpphinnad kõrgemaks, siis võib oletada, et pigem on madalama sissetulekuga ja madalamate kulutustega leibkonnad need, kes ostaksid illegaalset alkoholi ja tubakat. Olukorras, kus see on tõesti nii, tuleb arvestada sellega, et tegelikult vaesemad leibkonnad tarbivad alkoholi ja suitsetavad rohkem. Varimajanduse vähenemine võiks sellisel juhul tähendada alkoholi- ja tubakaaktsiisi osakaalu tõusu just vaesemate leibkondade kulutustes.

Teine aspekt, mis võib mõjutada mikrosimulatsiooni tulemust on inimeste vastused, mis tegelikult ei pruugi vastata tõele. On võimalik, et uuringus osalenud inimesed ei soovinud avaldada, palju nad tegelikkuses tarbivad alkohoolseid jooke ja tubakatooteid. Uuringu käigus saadud vastused ei pruugi olla täielikud, kuna on tõenäoline, et mõned leibkonnad kajastasid alkoholi- ja tubakatoodetele tehtavaid kulutusi valesti või siis ei kajastanud üldse. Olukorras, kus leibkonnade vastused ei kajasta tarbimist õigesti, on keeruline eeldada, millised leibkonnad (kas vaesemad või rikkamad) tegelikkuses tarbivad rohkem alkoholi või siis suitsetavad rohkem. See tähendab seda, et on võimalik, et nii vaesemad leibkonnad, kui ka rikkamad on oma vastustes valesti kajastanud oma tarbimist. Kuna selline tõenäosus on kõikide detsiilide tasemel, siis on keeruline eeldada, kuidas oleksid õiged vastused mõjutanud aktsiisimaksude progressiivsust. Kuid juhul, kui alkoholi- ja tubakatoodete tarbimist on kajastatud vähem, tuleb eeldada, et reaalne alkoholi- ja tubakaaktsiisi osakaal leibkondade kulutustes on tegelikkuses kõrgem.

Saadud tulemusi võivad mõjutada ka leibkondade struktuurid. Lisas 17 on välja toodud LEU 2010 leibkondade tüübid kuludetsiilide lõikes. Käesolevas töös olid andmed toodud leibkondade kohta, kuid tulemus võib erineda, kui vaadata aktsiiside jaotust leibkonna liikme kulutustes. Kui vaadata leibkondade struktuure kuludetsiilise lõikes, siis kõrgemates kuludetsiilides on näha rohkem täisealisi inimesi, näiteks kümnendas kuludetsiilis on 30,5% üksikuid alla 65-aastaseid isikuid

ning sama palju paare, kellest vähemalt üks on alla 65 aasta. Kui vaesemates leibkondades on suuremad kulutused, kuid vähem täisealisi inimesi, siis võib maksude regressiivsust alahinnata.

Alkoholi- ja tubakaaktsiisi jaotuslike mõjusid on ka eelnevalt analüüsitud. Andres Võrk, Alari Paulus ja Helen Poltimäe on koostanud uuringu „Maksupoliitika mõju leibkondade maksukoormuse jaotumisele“ (2008), kus autorid analüüsivad leibkondade maksukoormust ja selle jaotust aastatel 2000-2007. Mainitud uuringus olid vaatluse all sotsiaalmaks, üksikisiku tulumaks, käibemaks, alkoholi- ja tubakatoodete aktsiis, kütuse- ja elektriaktsiis ning maamaks. Uuring tugines Statistikaameti LEU andmetele 2000-2007 ning maksude ja sotsiaaltoetuste reeglitele. Uuringus olid käsitletud ka aktsiisimaksud ning on võimalik võrrelda, kuidas on olukord aastatega muutunud.

Aastatel 2000-2007 oli selgelt märgata, et tubakatoodete aktsiis on oma olemuselt selgelt regressiivne ehk madalamad detšiilid maksavad suhteliselt enam aktsiisise võrreldes nende tarbimiskuludega. Alkoholiaktsiis oli samuti pigem regressiivne maks ning alkoholiaktsiisi regressiivsus oli tingitud viinale ja õllele tehtavatest kulutustest. Aktsiisimaks veinilt ja muudelt alkoholsetelt jookidelt oli neutraalne või isegi progressiivne tulude suhtes. (Võrk *et al.* 2008: 58) Sarnaselt Võrk *et al.* uuringuga on ka antud uuringu tulemus kinnitanud, et tubakaaktsiisi puhul on tegemist pigem regressiivse maksuga. Tubakaaktsiis on regressiivne nii kuludetsiilide, kui ka veel rohkem tuludetsiilide lõikes. Alkoholiaktsiisi puhul selget seost ei ole – alkoholiaktsiisi osakaal tarbimiskuludes on igas kuludetsiilis erinev ning on näha nii osakaalu suurenemist kõrgemates detšiilides, kui ka osakaalu vähenemist madalamates detšiilides. Seega LEU 2010 andmete põhjal tehtud arvutused kinnitavad pigem alkoholiaktsiisi neutraalsust. Samas, sarnaselt Võrk *et al.* uuringuga, on aktsiis viinale ja õllele pigem regressiivne ning aktsiis veinile ja muu kange alkoholile pigem progressiivne leibkondade tarbimiskulude suhtes.

Üks põhjus, miks eelnenud uuringu tulemused erinevad saadud tulemustest, võib seisneda selles, et leibkondade tarbimine on aastatega muutunud. Leibkondade tarbimise muutust näitab ka alkoholi- ja tubakatoodete osakaalu muutus leibkondade

kulutustes, mida saab näha lisades 4 ja 5. Alkoholi- ja tubakatoodete osakaalu muutus tähendab ka alkoholi- ja tubakaaktsiisi osakaalu muutust. Näiteks alkoholi puhul on näha, et alates aastast 1997 on alkoholitoodete osakaal suurem just kõrgemates detšiilidest, aastatel 2004-2007 on osakaal kõrgem madalamates detšiilides. Aastatel 2010 ja 2011 on osakaal kõikide detšiilide lõikes erinev. Saadud tulemusi võib kindlasti mõjutada ka varimajandus.

Maksumäärade tõstmine on poliitiline otsus, mis mõjutab maksustavate toodete tarbijaid. Ka alkoholi- ja tubakaaktsiisi tõstmisel tuleb hinnata mõjusid ning analüüsida mõjude jagunemist, hinnata, keda ja kuidas maksumäära tõus mõjutab ning kuidas selline otsus mõjutab ebavõrdsust. Mikrosimulatsiooni tulemus näitas, et juhul, kui leibkondade tarbimine ei muutu, siis on mõjude jagunemine enam-vähem võrdne. Samas, kui tarbimine muutub ning alkoholile ja tubakale tehtavad kulutused ei muutu, siis mõjud ei jagune ühtlaselt ning aktsiisimäärade tõus mõjutab pigem rikkamaid leibkondi.

Antud töös teostatud uuringut ning kasutatavat metoodikat on võimalik täiendada. Tulevikus võiks uuringus käsitleda pikemat perioodi ning analüüsida alkoholi- ja tubakaaktsiisi jaotuslikke mõjusid pikemas perioodis ning samuti hinnata jaotuslike mõjude muutust. Lisaks sellele, on võimalik kaasata uuringusse leibkondade käitumuslikke aspekte ning uurida teist järku efekte.

KOKKUVÕTE

Maksudel ja maksustamisel on mitmeid eesmärke – hüviste pakkumise finantseerimine, ressursside jagamine era- ja avalike hüviste vahel, varade ja tulude aus ja õiglane ümberjaotumine, tulude jaotamise ebavõrdsuse ja ebaõiglase rikkuse vähendamine, kõrge tööhõive ja hinnastabiilsuse säilitamine. Eesmärkide täitmiseks on kehtestatud erinevaid makse, mida saab jagada erinevatesse kategooriatesse. Kõige levinumaks viisiks on maksude jagamine otsesteks ja kaudseteks. Üheks kaudsete maksude liigiks on aktsiisimaks.

Aktiisimaksudel on pikk ajalugu – aktsiisimakse tuntakse juba kuueteistkümnendast sajandist. Ajaloos on olnud erinevaid aktsiisimakse – aktsiisiga maksustati nii esmatarbekaupu kui ka luksuskaupu. Aktsiisimaksud olid kehtestatud sellistele toodetele, nagu õlu, suhkur, sool, karusnahk, alkohol ning paljudele teistele toodetele. Eestis on tänapäeval aktsiisimaksud kehtestatud alkoholile, tubakatoodetele, kütusele, elektrienergiale ja pakendile.

Aktiisimaksud on kaudsed tootemaksud ning aktsiisidega maksustamisel kehtivad kõik tarbimismaksu üldised põhimõtted, eelkõige neutraalsuse põhimõte ja sihtkohamaa printsip. Aktsiisimaksude kehtestamisel on mitmeid eesmärke – tulu teenimine, välismõjude kontrollimine, ohtlike toodete tarbimise piiramine ja toodete tarbimisest tekkinud kulude hüvitamine. Aktsiisimaksud on kindlad tuluallikad, kuna aktsiisiga maksustatud toodetel on vähe asenduskaupu, seega praktikas on enamus aktsiisimaksudest kehtestatud riigitulu saamise eesmärgil.

Antud töös vaadeldakse alkoholi- ja tubakaaktsiisi. Alkoholi- ja tubakaaktsiisi laekumised on Eestis aastatega suurenenud. Peamine põhjus, miks laekumised on suurenenud on aktsiisimäärade pidev tõus. Suurim aktsiisimäärade tõus on toimunud eelkõige viimastel aastatel. Vaatamata sellele, et aktsiisimaksud on

kõrged, on Vabariigi Valitsusel plaanis aktsiisimakse tõsta ka lähiaastatel – kuni 2016. aastani on plaanis tõsta alkoholiaktsiisi igal aastal 5% võrra ning vastavalt Euroopa Liidu riikide kokkuleppele peab Eestis tõusma tubakaaktsiis, et miinimummääraks saab 90 eurot tuhande sigareti kohta praeguselt 84,80 eurolt.

Alkoholi ja tubaka kõrged maksud tõstatavad mitmeid küsimusi. Üks oluline küsimus on antud toodete optimaalne maksustamine. Alkoholi- ja tubakaaktsiisi kõrged määrad võivad olla põhjendatud mitme aspektiga – eelkõige füüsiliste, majanduslike ja psühholoogiliste väliskuludega ning informatsiooni tõrkedega. Kõik alkoholi- ja tubakatoodete tarbijad ei ole teadlikud oma harjumuste tagajärgedest. Alkohol ja tubakas on tervist kahjustavad tooted ning nende toodete tarbimine peaks olema „takistatav“. Nii alkoholi-, kui ka tubakatoodete tarbimisel on selge seos inimeste tuleviku terviseprobleemidega - suitsetamine on kopsuvähi, bronhiidi, südamehaiguste ja insuldi peamine põhjustaja, alkoholi tarbimine võib olla enneaegse surma põhjuseks. Seega on alkoholi ja tubaka tarbimisel otsene seos ka majanduslike kuludega – antud toodete tarbimise tagajärjesid tuleb ravida. Lisaks sellele, haigestunud inimesed põhjustavad ka heaolu kadumise turult.

Tõhus tubaka- ja alkoholitoodete maksustamine eeldab, et nendele toodetele kehtestatud maksud peavad olema võrdsed teistele inimestele tekitatud kahju ehk välismõju maksumusega. Sellise lahenduse pakkus Pigou juba 1920. aastal. Pigou põhimõtte on aktsepteeritud ka kaasaja majanduses ning tänapäeval on seda reegliti kirjanduses edasi arendatud. Üks ettepanek alkoholi optimaalseks maksustamiseks on tehtud Indrek Saare poolt, kelle arvutuste kohaselt oleks otstarbekas tõsta Eestis alkoholiaktsiisi 150% võrra.

Kindlasti tuleb maksude kehtestamisel vastu võtta õigeid kaalutletud otsuseid. Aktsiiside kehtestamisel on oluline analüüsida antud maksude mõjusid ja tagajärjesid. Üheks võimaluseks on uurida aktsiisimaksude jaotuslikke mõjusid. Maksude jaotuslike mõjude uurimisega tegeleb maksuintsidensi analüüs, mille all on mõeldud finantstegevuse toimet jaotusele. Üheks võimaluseks maksuintsidensi analüüsimiseks on hinnata maksukoormust mikroandmete

kogumite põhjal ehk mikrosimulatsioonimudeli abil. Käesolevas töös on analüüsitud alkoholi- ja tubakaaktsiisi jaotuslike mõjusid mikrosimulatsioonimudeli abil.

Mikrosimulatsioonimudelid on vahendid, mis võimaldavad simuleerida poliitikamõjusid majandusagentide valemi peal. Mikrosimulatsioonimudelid jagunevad staatilisteks ja käitumuslikeks. Staatilised mikrosimulatsioonimudelid keskenduvad üksnes esimest järku efektidele ning ignoreerivad käitumuslike seoseid ning käitumuslikud mudelid esitavad detailselt majandusagentide käitumuslike aspekte. Käesolevas töös on kasutusel staatiline mikrosimulatsioonimudel, majandusagentideks on leibkonnad ning poliitikareegliteks on eelkõige aktsiisimaksude määrad aastatel 2010 ja 2012.

Alkoholi- ja tubakaaktsiisi jaotuslike mõjusid on ka varasemalt uuritud ja analüüsitud nii Eestis, kui ka mujal maailmas – Belgias, Ungaris, Suurbritannias, Kreekas, Iirimaal, Lõuna-Aafrika Vabariigis ja Ameerika Ühendriikides. Kõik uuringud viitasid pigem antud maksude regressiivsusele. Eestis oli alkoholi- ja tubakaaktsiis aastatel 2000-2007 regressiivne leibkondade väljaminekute suhtes. Belgias oli 2005. aastal alkoholiaktsiis neutraalne ja tubakaaktsiis regressiivne leibkondade väljaminekute suhtes. Belgias (2005), Ungaris (2005), Suurbritannias (2003 ja 2004), Kreekas (2005), Iirimaal (1999) ja Ameerika Ühendriikides (2004) olid alkoholi- ja tubakaaktsiis regressiivne leibkondade sissetulekute suhtes. Alkoholiaktsiis oli Lõuna-Aafrika Vabariigis aastatel 2005-2006 regressiivne leibkondade sissetulekute suhtes.

Käesolevas töös kasutatav mikrosimulatsioonimudel baseerub Eesti Statistikaameti leibkonna eelarve uuringul aastast 2010 ning analüüsiv periood hõlmab aastaid 2010 ja 2012. Analüüs vaatleb ka alkoholiaktsiisi 150% tõusu mõju leibkondadele. Analüüs näitab, millised on alkoholi- ja tubakaaktsiisi jaotuslikud mõjud Eesti leibkondadele ning mis juhtuks lühiajaliselt leibkondade ja nende maksukoormusega aktsiisimäärade muutumisel.

Leibkonna eelarve uuringuid korraldatakse kõikides Euroopa Liidu riikides. Eesti Statistikaameti poolt korraldatud 2010. aasta leibkonna eelarve uuring on

valikuuring, mille üldkogumisse kuulusid kõik 2010. aasta 1. jaanuari seisuga vähemalt 15-aastased Eesti alalised elanikud, välja arvatud pikka aega institutsioonides viibijad. 2010. aasta leibkonna eelarve uuringu valimi suurus oli 7413 leibkonda, kellest ankeedile vastas 3632.

Mikrosimulatsioonimudelil analüüsiti 2010. aasta leibkonna eelarve uuringu baasil alkoholi- ja tubakaaktsiisi osakaalu tarbimiskuludes nii kuludetsiilide lõikes, kui ka tuludetsiilide lõikes ning analüüsiti alkoholiaktsiisi osakaalu tarbimiskuludes alkoholsete jookide lõikes. Seejärel analüüsiti alkoholi- ja tubakaaktsiisi jaotuslikke mõjusid 2012. aasta määrade korral, kus vaadeldi alkoholi- ja tubakaaktsiisi osakaalu tarbimiskuludes konstantse tarbimise ja konstantsete kulutuste korral. Samuti teostati analüüs alkoholiaktsiisi 150% tõstmise mõju kohta. Saadud tulemusi võrreldi varasemate uuringutega.

Mikrosimulatsiooni tulemusena selgus, et 2010. aastal oli alkoholiaktsiisi puhul tegemist pigem neutraalse maksuga inimeste tarbimiskulutuste suhtes – alkoholiaktsiisi osakaal kõikides kuludetsiilides oli sarnasel tasemel – kõige väiksem osakaal 0,50% kolmandas kuludetsiilis ning kõige suurem osakaal 0,84% kuuendas kuludetsiilis. Tubakaaktsiis on pigem regressiivne maks leibkondade tarbimiskulutuste suhtes – esimeses kuludetsiilis on tubakaaktsiisi osakaal 0,96% ning kümnes kuludetsiilis 0,60%. Sarnane tulemus saadi kulutuste sidumisel leibkondade tuludetsiiliga – tubakaaktsiisi osakaal tarbimiskuludes on suurem madalamate sissetulekutega leibkondadel, alkoholiaktsiisi puhul sellist seost ei ole võimalik välja tuua. Analüüsides alkoholiaktsiisi osakaalu alkoholsete jookide lõikes jõuti järeldusele, et alkoholiaktsiis õllele ja viinale on regressiivne ning alkoholiaktsiis veinile ja muule kangele alkoholile on progressiivne leibkondade kulude suhtes.

Mikrosimulatsioonimudelil teostati poliitikaanalüüs alkoholi- ja tubakaaktsiisi määrade tõusu kohta, kus vaadeldi kahte olukorda – alkoholile ja tubakale tehtavad konstantsed kulutused ning antud toodete konstantne tarbimine. Mõlema stsenaariumi puhul eeldati, et leibkondade tarbimiskulud ei muutunud. On selge, et aktsiiside osakaal leibkondade kulutustes on suurem, kui tarbimine on

konstantne. Alkoholiaktsiisi osakaalu muutus võrreldes 2010. aasta andmetega konstantse tarbimise korral on kõikide kuludetsiilide lõikes 5% ringis, alkoholiaktsiisi osakaalu muutus konstantsete kulutuste korral on detšiilide lõikes erinev, kõige rohkem on osakaal suurenenud teises ja kümnendas detšiilis, kus osakaalu suurenemine on vastavalt 3,41% ning 3,45%. Tubakaaktsiisi osakaalu muutus konstantse tarbimise korral mõjutas pigem madalamaid detšiile, kus on näha osakaalu suurenemist üle 23%. Konstantsete kulutuste puhul on osakaalu muutus suurem kõrgemates detšiilides, kus on näha osakaalu suurenemist veidi alla 2%.

Käesolevas töös analüüsiti jaotuslikke mõjusid alkoholiaktsiisi tõstmisel 150% võrra. Ka selles analüüsis eeldati, et tarbimiskulud ei muutu ning vaadeldi eraldi konstantset tarbimist ning konstantseid kulutusi. Alkoholiaktsiisi osakaalu muutus võrreldes 2010. aastaga konstantse tarbimise korral on kõikides kuludetsiilides sarnane ning jääb veidi alla 163%. Alkoholiaktsiisi osakaalu muutus konstantsete kulutuste korral on iga detšiili lõikes erinev – suuremad muutused on kõrgemates detšiilides, kus on näha osakaalu muutmist üle 70%.

Mikrosimulatsiooni tulemust võrreldi Andres Võrk, Alari Paulus ja Helen Poltimäe 2008. aastal teostatud uuringuga, kus analüüsiti leibkondade maksukoormust. Vaatluse all oli ka alkoholi- ja tubakaaktsiis ning uuring oli teostatud 2000-2007. aastate kohta. Võrreldes antud töös saadud tulemusega, on eelnevatel aastatel nii alkoholi-, kui ka tubakaaktsiis olnud regressiivsed maksud ehk madalamad detšiilid maksid suhtelised enam aktsiisi võrreldes nende tarbimiskuludega. 2010. aasta leibkonna eelarve uuring kinnitas alkoholiaktsiisi neutraalsust ning tubakaaktsiisi regressiivsust. Nii 2000-2007 aastatel, kui ka 2010. aastal on alkoholiaktsiis viinale ja õllele regressiivne leibkondade tarbimiskulude suhtes.

Töö kõige olulisemaks järelduseks on see, et vaatamata sellele, et nii alkoholi-, kui ka tubakaaktsiisi peetakse regressiivseteks maksudeks, on teostatud analüüs näidanud, et alkoholiaktsiisi puhul on tegemist pigem neutraalse maksuga. Mikrosimulatsiooni tulemus näitas, et tubakaaktsiisi puhul on tegemist selgelt

regressiivse maksuga – kõrgemate sissetulekutega ning suuremate kulutustega leibkonnad kulutavad tubakaaktsiisile suhteliselt vähem oma tarbimiskuludest võrreldes leibkondadega, kellel on madalamad sissetulekud ning väiksemad tarbimiskulud. Alkoholiaktsiisi puhul on tegemist neutraalse maksuga, kuid vaadeldes maksukoormuse jaotust toodete lõikes on näha, et viina ja õlle aktsiis on regressiivne tarbimiskulude suhtes ning aktsiis veinile ja muule kangele alkoholile on progressiivne. 2012. aasta määrade tõstmisel suureneb nii alkoholi-, kui ka tubakaaktsiisi osakaal rohkem, kui leibkondade tarbimine on konstantne. Tubakatoodetele tehtavate kulutuste konstantsuse korral mõjutab aktsiisimäära tõstmine kõige rohkem madalamaid detsiile, kus toimub kõige suurem osaakaalu suurenemine. Alkoholiaktsiisi osakaalu muutus mõjutab pigem kõrgemaid kuludetsiile. Kui eeldada, et leibkondade kulutused alkoholile ei muutu, siis alkoholiaktsiisi 150% tõus mõjutab kõige rohkem kõrgemaid kuludetsiile. Iga aktsiisimäärade tõus toob endaga kaasa toodete hindade muudatused, seega kui leibkondade tarbimine jääb muutumatuks, siis suureneb täiendavalt leibkondade käibemaksukoormus.

Töö võimaliku edasiarendusena saab võtta aluseks pikema perioodi, et näha, kuidas on alkoholi- ja tubakaaktsiisi jaotuslikud mõjud aastatega muutunud. Mudelisse on võimalik lisada 2012. aasta leibkonna eelarve uuring ning võrrelda antud töös teostatud poliitikaanalüüsi tegeliku olukorraga. Teiseks võimaluseks on kaasata uuringusse leibkondade käitumuslike aspekte ning uurida teist järku efekte.

VIIDATUD ALLIKAD

1. Alkoholi-, tubaka-, kütuse- ja elektriaktsiisi seadus. Vastu võetud Riigikogu 04.detsembril 2002. aastal – Riigiteataja I osa, 2003, nr. 2, art. 17. [<https://www.riigiteataja.ee/akt/120122012004?leiaKehtiv>] 29.01.2013
2. Alkoholi-, tubaka-, kütuse- ja elektriaktsiisi seaduse muutmise seaduse eelnõu seletuskiri. Vabariigi Valitsus. [http://www.riigikogu.ee/index.php?page=en_vaade&op=ems&enr=268SE&koosseis=12] 04.05.2013
3. **Ataquba, J.E.** Alcohol policy and taxation in South Africa: an examination of the economic burden of alcohol tax. US National Library of Medicine, National Institutes of Health, 2012 [<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/22136105>] 16.02.2013
4. **Atkinson, A. B., Bourguignon, F.** (2000) Income Distribution and Economics. – Handbook of Income Distribution. Amsterdam: Elsevier Science B.V, 2000, pp. 1- 58.
5. **Atkinson, A. B.; Stiglitz, J. E.** (1980) Lectures on Public Economics. Singapore: McGraw-Hill Book Co, 619 p.
6. **Baroni, Elisa; Richiardi, Matteo.** Orcutt's Vision, 50 years on. Laboratorio Riccardo Revelli: Centre for employment studies, working paper no. 65, 2007, 42 p. [http://www.laboratoriorevelli.it/_pdf/wp65.pdf]. 23.02.2013
7. **Bourguignon, Francois; Spadaro, Amedeo.** Microsimulation as a Tool for Evaluating Redistribution Policies. Ecineq – Society for the Study of Economic Inequality, Working Paper Series, 2006, 42 p. [<http://www.ecineq.org/milano/WP/ECINEQ2006-20.pdf>]. 23.02.2013
8. **Chaloupka, F.I.** Economics of Tobacco Control, 2002, 20 lk. [http://www.tobaccoevidence.net/pdf/WEurope_activites/CanaryIsland_Hana%26Frank.pdf]

9. **Chaloupka, F.I.** The Effects of Prices on Alcohol Use and Its Consequences. *Alcohol Research & Health*, Volume 34, issue Number 2, 2002. [http://pubs.niaaa.nih.gov/publications/arh342/236-245.htm]
10. **Chamberlain, A;** Prante, G. Who Pays Taxes and Who Receives Government Spending? An Analysis of Federal, State and Local Tax and Spending Distributions, 1991-2004. Tax Foundation Working Paper No. 1, 2007, 123 lk [http://taxfoundation.org/sites/taxfoundation.org/files/docs/wp1.pdf]
11. **Cnossen, S.** Alcohol taxation and regulation in the European Union. *International Tax and Public Finance*, 2005, pp. 699–732.
12. **Cook, P.J; Moore, M.J.** The Economics Of Alcohol Abuse And Alcohol-Control Policies [http://content.healthaffairs.org/content/21/2/120.long] 12.04.2013
13. **Decoster, A.; Loughrey, J.; O’Donoghue C.; Verwerft, D.** Incidence and Welfare effects of Indirect Taxes, 2008, 35 lk. [http://www.umdcipe.org/conferences/oecdumd/conf_papers/Papers/Decoster%20et%20al%20-%20Incidence%20and%20Welfare%20Effects%20of%20Indirect%20Taxes.pdf]
14. Excise Duty Tables. Tax receipts – Alcoholic beverages. European Commission. [http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/taxation/excise_duties/alcoholic_beverages/rates/excise_duties_alcohol_en.pdf] 06.04.2013
15. Excise Duty Tables. Tax receipts – Manufactured Tobacco. European Commission. [http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/taxation/excise_duties/tobacco_products/rates/excise_duties_tobacco_en.pdf] 06.04.2013
16. **Hines, Jr James R.** Excise Taxes. Office of Tax Policy Research, 2007, 7 lk. [http://www.bus.umich.edu/otpr/WP2007-2.pdf], 23.01.2013.
17. Household Budget Surveys. Introduction. European Comission, Eurostat. [http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/household_budget_surveys/introduction] 23.02.2013
18. **Hyman, David N.** (1990) *Public finance: A contemporary application of theory to policy*. 3rd edition. Chicago: The Dryden Press, 689 p.

19. **Kakwani, N.** (1977) Measurement of tax progressivity: an international comparison, *Economic Journal*, vol. 87, pp.71-80
20. **Kuang, Y.** Empirical Investigation of the fairtax as an alternative to the federal personal income, corporate income, estate and gift, and payroll taxes. College of Business Louisiana Text University, 2008
[<http://books.google.ee/books?id=wxAXou4UK8EC&printsec=frontcover#v=onepage&q=kakwani&f=false>]
21. **Klevmarken, N. Anders.** Microsimulation – A tool for economic analysis. Uppsala University, Department of Economics, 2001, 30 p.
[<http://www.nek.uu.se/pdf/2001wp13.pdf>]. 23.02.2013
22. Lehis, L. Aktsiiside olemusest, ajaloost ja põhimõtetest. – EML ajakiri MaksuMaksja. Tallinn, 2008, pp 1-4.
23. Leibkonnaliikme kulutused aastas kuludetsiili järgi. Eesti Statistikaamet
[http://pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/varval.asp?ma=LE208&ti=LEIBKONNALIIKME+KULUTUSED+AASTAS+KULUDETSIILI+J%C4RGI&path=../Database/Sotsiaalelu/08Leibkonnad/04Leibkonna_eelarve/01Aasta_kulutused/&lang=2] 26.02.2013
24. Leibkonnaliikme kulutused aastas tulukvintiili järgi. Eesti Statistikaamet
[http://pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/varval.asp?ma=LE211&ti=LEIBKONNALIIKME+KULUTUSED+AASTAS+TULUKVINTIILI+J%C4RGI&path=../Database/Sotsiaalelu/08Leibkonnad/04Leibkonna_eelarve/01Aasta_kulutused/&lang=2] 26.02.2013
25. Leibkonnaliikme kulutused kuus leibkonna kuludetsiili järgi (1996-2007). Eesti Statistikaamet
[http://pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/varval.asp?ma=LE113&ti=LEIBKONNALIIKME+KULUTUSED+KUUS+LEIBKONNA+KULUDETSIILI+J%C4RGI+%281996%2D2007%29&path=../Database/Sotsiaalelu/08Leibkonnad/04Leibkonna_eelarve/02Kuu_kulutused/&lang=2] 26.02.2013
26. Leibkonna eelarve uuring. Metoodika. Eesti statistikaamet, 2012.
[<http://www.stat.ee/metoodika>] 23.03.2013
27. **Metcalf, G. E.** (1998) A Distributional Analysis of an Environmental Tax Shift. NBER Working Paper 6546, 63 p.

28. **Mieszkowski, P.** (1969) Tax incidence theory: The effects of taxes on distribution of income. – Journal of Economic Literature, Vol. 7, No. 4, pp. 1103-1124.
29. **Musgrave, R. A.; Musgrave, P.; Bird, R.** Public finance in theory and practice. Canadian edition. Toronto: McGraw-Hill Ryerson, 1987, 768 p.
30. **Musgrave, R. A.; Thin, T.** (1948) Income tax progression, 1929-48. – The Journal of Political Economy, Vol. 56, No. 6, pp. 498-514.
31. Nõukogu direktiiv 2010/12/EL, 16. veebruar 2010, millega muudetakse direktiive 92/79/EMÜ, 92/80/EMÜ ja 95/59/EÜ tubakatoodete suhtes kohaldatava aktsiisi struktuuri ja määrade osas ning direktiivi 2008/118/EÜ. Euroopa Liidu Nõukogu. [<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:050:0001:0007:ET:PDF>]
] 04.05.2013
32. Optimal Taxation as a Guide to Tax Policy: Survey. Institute for Fiscal Studies, 2000, pp 15-43.
33. **Redmond, Gerry; Sutherland, Holly; Wilson, Moira.** The Arithmetic of Tax and Social Security Reform: A User's Guide to Microsimulation Methods and Analysis. Cambridge: Cambridge University Press, 1998, 307 p.
34. Riigieelarve tasumiste aruanne 2010. Maksu- ja Tolliamet [<http://www.emta.ee/index.php?id=1376>] 11.02.2013
35. Riigieelarve tasumiste aruanne 2011. Maksu- ja Tolliamet [<http://www.emta.ee/index.php?id=1376>] 11.02.2013
36. Riigieelarve tasumiste aruanne 2012. Maksu- ja Tolliamet [<http://www.emta.ee/index.php?id=1376>] 11.02.2013
37. **Saar, I.** Optimal alcohol taxation in Estonia. Tartu, 2011, pp 1-185.
38. **Spadaro, A.** Microsimulation as a tool for the evaluation of public policies: methods and applications. Bilbao: Fundacion BBVA, 2007, 359 p. [<http://www.uib.es/depart/deaweb/webpersonal/amedeospadaro/workingpapers/MicrosimulationBook.pdf>] 26.02.2013
39. **Spadaro, A.** Microsimulation as a tool for the evaluation of public policies: methods and applications. Bilbao: Fundacion BBVA, 2007, 359 p.

- [<http://www.uib.es/depart/deaweb/webpersonal/amedeospadaro/workingpapers/MicrosimulationBook.pdf>]. 23.02.2013
40. Taxation Trends in the European Union. Eurostat. European Commission. Taxation and Customs Union. 2012, 269 lk. [http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/taxation/gen_info/economic_analysis/tax_structures/2012/report.pdf] 11.02.2013
41. **Virve, M.** Tubakaaktsiisi laekumiste ja mõjude analüüs. EML ajakiri MaksuMaksja. Tallinn, 2011.
42. **Võrk, A.; Paulus, A.; Poltimäe, H.** Maksupoliitika mõju leibkonade maksukoormuse jaotumisele, PRAXISe Toimetised Nr 42, 2008. [<http://www.seit.ee/failid/357.pdf>] 01.02.2013.
43. Ülevaade majanduse olukorrast, riigieelarve tulude laekumisest ning riigieelarveliste vahendite kasutamisest seisuga 31.12.2010. Rahandusministeerium [<http://www.fin.ee/riigieelarve?id=99173>] 26.01.2013
44. Ülevaade majanduse olukorrast, riigieelarve tulude laekumisest ning riigieelarveliste vahendite kasutamisest seisuga 31.12.2011. Rahandusministeerium [<http://www.fin.ee/riigieelarve?id=99173>] 26.01.2013
45. **Zodrow, G. R.** (1999) Incidence of taxes. – The encyclopedia of taxation and tax policy, eds. Joseph J. Cordes, Robert D. Ebel and Jane G. Gravelle. Washington, DC: The Urban Institute Press, 1999, pp. 200-204.

LISAD

Lisa 1. Alkoholi- ja tubakaaktsiisi määrad aastatel 2005-2013

Aasta	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Õlu (etanoolisisalduse ühe mahuprotsendi kohta hektoliitris, eurodes)	3,71	3,9	4,09	4,92	4,92	5,43	5,43	5,70	6
Vein ja kääritatud jook kuni 6% (hektoliitri kohta, eurodes)	21,79	22,88	24,03	28,82	28,82	31,7	31,7	33,30	34,97
Vein ja kääritatud jook üle 6% (hektoliitri kohta, eurodes)	66,47	66,47	66,47	66,47	66,47	73,11	73,11	76,80	80,64
Vahetoode (hektoliitri kohta, eurodes)	107,37	112,74	118,36	142,01	142,01	156,2	156,2	164	172,2
Muu alkohol (etanoolisisalduse ühe mahuprotsendi kohta hektoliitris, eurodes)	9,71	10,23	10,74	12,91	12,91	14,19	14,19	14,90	15,65
Sigaretide fikseeritud määr (1000 sigareti kohta, eurodes)	15,34	17,58	20,13	31,96	31,96	33,55	38,35	42,18	45
Sigaretide proportsionaalne määr (protsentides)	25	26	27	31	31	33	33	33	33
Sigarid ja sigarillod (1000 tükki kohta, eurodes)	159,78	159,78	159,78	159,78	159,78	159,78	191,73	191,73	211
Suitsetamis- ja närimistubakas (ühe kilogrammi kohta, eurodes)	15,34	17,9	20,45	25,56	29,08	32,02	55,79	55,79	61

Allikas: (Alkoholi-, tubaka-, kütuse- ja elektriaktsiisi seadus ... 2013), autori koostatud

Lisa 2. Alkoholi- ja tubakaaktsiisi laekumised Euroopa Liidu riikides aastal 2011 (miljon eurodes)

	Tubakaaktsiis kokku	Alkoholiaktsiis kokku
BE	807,72	1615,44
BG	173,694	347,388
CZ	640,09	1280,18
DK	525,39	1050,78
DE	4024,02	8048,04
EE	204,91	409,82
EL	579,65	1159,3
ES	1468,33	2936,66
FR	2936,65	5873,3
IE	1136,8	2273,6
IT	1466,08	2932,16
CY	37,19	74,38
LV	167,06	334,12
LT	279,92	559,84
LU	36,55	73,1
HU	447,23	894,46
MT	13,212	26,424
NL	1384,42	2768,84
AT	501	1002
PL	3066,81	6133,62
PT	245,8	491,6
RO	359,85	719,7
SI	167,1	334,2
SK	321,64	643,28
FI	1811,33	3622,66
SE	1633,61	3267,22
UK	15427,66	30855,32

Allikas: (Excise Duty Tables. Tax receipts – Alcoholic beverages ... 2012, Excise Duty Tables. Tax receipts – Manufactured tobacco ... 2012), autori koostatud

Lisa 3. Leibkonna liikme keskmised kulutused kuus alkoholsetele jookidele aastatel 1997-2011 kuludetsiilide lõikes (eurodes)

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	Keskmine I-X
1997	4	9	10	11	17	21	28	35	47	84	27
1998	5	9	12	16	19	23	31	40	51	90	30
1999	4	10	12	18	20	26	31	47	58	90	32
2000	6	12	17	21	28	32	40	51	67	117	39
2001	6	13	19	19	24	30	42	50	74	95	37
2002	9	15	19	19	25	29	44	54	86	119	42
2003	8	14	20	22	27	37	49	54	79	115	43
2004	12	14	19	21	37	39	38	54	68	123	42
2005	18	20	23	28	37	46	47	58	78	127	48
2006	28	28	36	33	46	56	48	66	94	114	55
2007	21	38	38	42	61	65	62	85	114	142	67
2010	18	25	30	43	46	84	69	98	149	218	78
2011	15	32	34	51	51	69	84	103	128	206	77

Allikas: (Leibkonnaliikme kulutused kuus ... 2013; Leibkonnaliikme kulutused aastas kuludetsiili ... 2013), autori koostatud

Lisa 4. Leibkonna liikme keskmised kulutused kuus tubakatoodetele aastatel 1997-2011 kuludetsiilide lõikes (eurodes)

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	Keskmine I-X
1997	8	10	13	13	15	19	20	25	27	33	18
1998	11	13	14	16	19	22	23	28	26	31	20
1999	10	14	17	21	22	25	24	33	37	42	25
2000	15	20	22	26	32	31	35	34	37	43	30
2001	14	21	24	23	23	31	35	31	48	40	29
2002	20	23	21	23	28	29	41	40	41	45	31
2003	18	24	25	31	28	30	50	41	61	56	36
2004	17	31	32	30	33	34	32	37	59	37	34
2005	24	27	35	24	38	32	37	33	50	45	34
2006	35	27	36	32	48	36	24	41	44	61	38
2007	35	31	34	40	34	38	41	40	52	53	40
2010	12	22	26	29	40	46	44	43	77	87	43
2011	12	30	23	36	37	51	59	57	67	75	45

Allikas: (Leibkonnaliikme kulutused kuus ... 2013; Leibkonnaliikme kulutused aastas kuludetsiili ... 2013), autori koostatud

Lisa 5. Alkohoolsete jookidele tehtavate kulutuste osakaal leibkonna liikme ühe kuu kulutustes aastatel 1997-2011 kuludetsiilide lõikes (protsentides)

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
1997	1,07	1,49	1,33	1,33	1,77	1,79	2,08	2,17	2,27	2,11
1998	1,07	1,38	1,46	1,68	1,77	1,85	2,08	2,23	2,13	1,96
1999	1,06	1,46	1,41	1,80	1,77	1,93	1,98	2,47	2,38	1,92
2000	1,14	1,58	1,75	1,89	2,09	2,08	2,25	2,37	2,41	2,27
2001	1,17	1,56	1,89	1,64	1,78	1,95	2,27	2,18	2,51	1,73
2002	1,59	1,76	1,85	1,56	1,79	1,76	2,23	2,22	2,75	2,16
2003	1,48	1,62	1,84	1,70	1,75	2,06	2,31	2,16	2,54	2,02
2004	1,88	1,38	1,56	1,50	2,23	1,99	1,69	1,96	1,91	1,94
2005	2,55	1,84	1,68	1,73	1,96	2,15	1,81	1,87	1,96	1,78
2006	3,45	2,19	2,20	1,74	2,03	2,15	1,59	1,84	2,01	1,38
2007	2,22	2,55	2,05	1,93	2,41	2,19	1,78	1,99	2,07	1,44
2010	2,12	1,85	1,68	2,01	1,80	2,75	1,90	2,24	2,70	2,31
2011	1,78	2,17	1,81	2,26	1,91	2,20	2,25	2,24	2,16	2,15

Allikas: (Leibkonnaliikme kulutused kuus ... 2013; Leibkonnaliikme kulutused aastast kuludetsiili ... 2013), autori koostatud

Lisa 6. Tubakatoodetele tehtavate kulutuste osakaal leibkonna liikme ühe kuu kulutustes aastatel 1997-2011 kuludetsiilide lõikes (protsentides)

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
1997	2,12	1,72	1,78	1,55	1,57	1,63	1,50	1,55	1,30	0,82
1998	2,47	2,03	1,72	1,73	1,73	1,77	1,56	1,56	1,10	0,67
1999	2,51	2,12	2,09	2,14	1,91	1,84	1,54	1,73	1,53	0,90
2000	2,91	2,56	2,29	2,30	2,40	1,99	1,95	1,58	1,31	0,85
2001	2,50	2,55	2,42	1,97	1,68	1,96	1,89	1,37	1,65	0,73
2002	3,54	2,76	2,05	1,84	1,97	1,72	2,06	1,65	1,31	0,82
2003	3,10	2,71	2,29	2,35	1,81	1,68	2,36	1,65	1,96	0,98
2004	2,82	3,15	2,70	2,09	2,01	1,77	1,43	1,32	1,67	0,58
2005	3,42	2,40	2,51	1,48	2,02	1,50	1,43	1,04	1,26	0,63
2006	4,25	2,11	2,22	1,69	2,12	1,37	0,81	1,15	0,93	0,74
2007	3,59	2,05	1,86	1,83	1,34	1,27	1,19	0,93	0,94	0,54
2010	1,38	1,63	1,45	1,36	1,59	1,51	1,21	0,99	1,39	0,92
2011	1,34	2,06	1,24	1,62	1,39	1,63	1,58	1,24	1,13	0,78

Allikas: (Leibkonnaliikme kulutused kuus ... 2013; Leibkonnaliikme kulutused aastast kuludetsiili ... 2013), autori koostatud

Lisa 7. Alkohoolsetele jookidele ja tubakatoodele tehtavate kulutuste osakaal leibkonna liikme sissetulekus aastatel 2010-2011 tulukvintilide lõikes (protsentides)

		I	II	III	IV	V
Alkohoolsed joogid	2010. aasta	2,1	2,1	2	2,4	2,4
	2011. aasta	1,9	2,2	2,1	2,1	2,3
Tubakatooted	2010. aasta	2,3	1,3	1,1	0,8	1,1
	2011. aasta	1,9	1,9	1,3	1	0,8

Allikas: (Leibkonnaliikme kulutused aastas tulukvintiili ... 2013), autori koostatud.

Lisa 8. Leibkonna eelarve uuringu tarbimisgruppide vastavus alkoholi-, tubaka-, kütuse- ja elektriaktsiisi seaduses toodud mõistetega

LEU tarbimise kood (COICOP)	Kaubagrupp LEUs	ATKEAS mõiste	Eeldatud keskmine kangus
200000	Alkoholijoogid, tubakatooted, narkootikumid		
210000	Alkoholijoogid /need, mida üldiselt ostetakse kodus tarbimiseks		
211100	Piiritusjoogid ja liköörid		
211101	Viin	Muu alkohol	40
211102	Viski	Muu alkohol	40
211103	Konjak /brandy/	Muu alkohol	38
211104	Liköör	Muu alkohol	30
211105	Muud kanged alkohoolsed joogid /Nastoika, nalivka, aperetivid, mis ei põhine veinile//	Muu alkohol	20
211106	Long drink	Muu alkohol	5
211107	Muud alkohoolsed joogid (kokteilid jms) /mõdu/	Muu alkohol	10
212101	Vein /koduvein, kangendatud vein/	Vein üle 6%	
212102	Siider /alkoholiga ja ilma/	Kääritatud jook kuni 6%	
212201	Sampanja /muud vahuveinid/	Vein üle 6%	
212202	Muud veini baasil aperatiivid, muud vahuveinid, sake jms /Vermut, Cinzano Bitter, alkoholivaba vein/	Vein üle 6%	
213101	Õlu /Alkoholiga ja ilma, shandy (õlle ja ingverijoogi (või limonaadi) segu)	Õlu	5
221101	Sigaretid	Sigaretid	
221201	Sigarid	Sigarid	
221301	Piibutubakas ja muud (paberossid) /närimis- ja nuuskutubakas, sigarettitubakas ja -paber/	Tubakas	

Lisa 9. Alkoholi- ja tubakaaktsiisi osakaal leibkondade tarbimiskuludes aastal 2010 kulu- ja tuludetsiilide lõikes (prosentides)

Kuludetsiil	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
Alkoholiaktsiisi osakaal tarbimiskuludes	0,72	0,64	0,50	0,64	0,60	0,84	0,55	0,63	0,77	0,65
Tubakaaktsiisi osakaal tarbimiskuludes	0,96	1,12	0,97	0,95	1,07	1,01	0,81	0,67	0,91	0,60
Tuludetsiil	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
Alkoholiaktsiisi osakaal tarbimiskuludes	0,68	0,71	0,62	0,65	0,63	0,57	0,66	0,81	0,74	0,54
Tubakaaktsiisi osakaal tarbimiskuludes	1,42	1,68	0,66	1,04	0,54	0,92	0,65	0,49	0,98	0,54

Allikas: LEU 2010 andmete põhjal, autori arvutused

Lisa 10. Alkoholiaktsiisi osakaal leibkondade tarbimiskuludes aastal 2010 toodete ja kuludetsiilide lõikes (protsentides)

Kuludetsiil	Viin	Muu alkohol	Vein	Õlu	Kääritatud jook	Sigaretid
I	0,39	0,05	0,04	0,22	0,02	0,94
II	0,31	0,10	0,04	0,17	0,01	1,07
III	0,21	0,08	0,05	0,15	0,01	0,94
IV	0,30	0,12	0,05	0,16	0,00	0,94
V	0,28	0,13	0,04	0,13	0,01	1,06
VI	0,39	0,14	0,10	0,18	0,01	0,98
VII	0,18	0,17	0,07	0,12	0,01	0,80
VIII	0,24	0,13	0,08	0,17	0,01	0,66
IX	0,32	0,16	0,11	0,17	0,01	0,90
X	0,18	0,15	0,19	0,12	0,02	0,59

Allikas: LEU 2010 andmete põhjal, autori arvutused

Lisa 11. Alkoholi- ja tubakaaktsiisi osakaal leibkondade tarbimiskuludes 2012. aasta määrade korral kuludetsiilide lõikes (protsentides)

Kuludetsiil	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
Konstantne tarbimine										
Alkoholiaktsiisi osakaal tarbimiskuludes	0,76	0,67	0,53	0,67	0,63	0,88	0,57	0,66	0,81	0,60
Tubakaaktsiisi osakaal tarbimiskuludes	1,19	1,38	1,20	1,17	1,31	1,25	0,99	0,82	1,11	0,72
Alkoholile tehtavate kulutuste osakaal	2,19	1,93	1,73	2,05	1,85	2,80	1,93	2,30	2,75	2,35
Tubakale tehtavate kulutuste osakaal	1,72	2,03	1,79	1,67	1,94	1,86	1,46	1,21	1,67	1,10
Konstantsed kulutused										
Alkoholiaktsiisi osakaal tarbimiskuludes	0,74	0,66	0,52	0,66	0,61	0,86	0,56	0,65	0,79	0,59
Tubakaaktsiisi osakaal tarbimiskuludes	0,97	1,13	0,99	0,95	1,09	1,03	0,82	0,68	0,93	0,61
Alkoholile tehtavate kulutuste osakaal	2,14	1,90	1,70	2,01	1,82	2,75	1,90	2,26	2,70	2,31
Tubakale tehtavate kulutuste osakaal	1,40	1,67	1,46	1,36	1,60	1,52	1,21	1,00	1,39	0,93

Allikas: LEU 2010 andmete põhjal, autori arvutused

Lisa 12. Alkoholiaktsiisi osakaal leibkondade tarbimiskuludes 150% määra tõusu korral kuludetsiilide lõikes (protsentides)

Kuludetsiil	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
Konstantne tarbimine										
Alkoholiaktsiisi osakaal tarbimiskuludes	1,89	1,68	1,33	1,68	1,57	2,19	1,43	1,65	2,02	1,51
Alkoholile tehtavate kulutuste osakaal	3,55	3,14	2,68	3,26	2,98	4,38	2,97	3,49	4,20	3,44
Konstantsed kulutused										
Alkoholiaktsiisi osakaal tarbimiskuludes	1,14	1,01	0,84	1,04	0,95	1,38	0,92	1,07	1,30	1,02
Alkoholile tehtavate kulutuste osakaal	2,14	1,90	1,70	2,01	1,82	2,75	1,90	2,26	2,70	2,31

Allikas: LEU 2010 andmete põhjal, autori arvutused

Lisa 13. Alkoholi- ja tubakaaktsiisi 2012. aasta määrade tõusu mõju võrreldes 2010. aasta andmetega kuludetsiilide lõikes (protsentides)

Kuludetsiil	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
2012. aasta maksumäärade tõusu mõju										
Konstantne tarbimine										
Alkoholiaktsiisi osakaal tarbimiskuludes	5,04	5,13	5,04	4,96	5,03	4,97	4,99	5,00	4,94	4,99
Tubakaaktsiisi osakaal tarbimiskuludes	23,65	23,37	23,8	23,68	22,42	23,77	22,28	22,06	21,94	20,94
Alkoholiile tehtavate kulutuste osakaal	2,02	1,67	1,78	1,90	1,98	1,82	1,72	1,68	1,71	1,49
Tubakale tehtavate kulutuste osakaal	22,60	21,56	21,91	22,92	20,90	21,86	20,68	20,66	20,01	18,82
Konstantsed kulutused										
Alkoholiaktsiisi osakaal tarbimiskuludes	2,96	3,41	3,20	3,00	3,00	3,10	3,21	3,27	3,18	3,45
Tubakaaktsiisi osakaal tarbimiskuludes	0,86	1,49	1,62	0,61	1,26	1,57	1,32	1,16	1,60	1,78

Allikas: LEU 2010 andmete põhjal, autori arvutused

Lisa 14. Alkoholiaktsiisi 150% tõusu mõju võrreldes 2010. aasta andmetega kuludetsiilide lõikes (protsentides)

Alkoholiaktsiisi 150% võrra tõstmise mõju										
Kuludetsiil	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
Konstantne tarbimine										
Alkoholiaktsiisi osakaal tarbimiskuludes	162,59	162,83	162,60	162,39	162,58	162,43	162,47	162,50	162,34	162,49
Alkoholitehtavate kulutuste osakaal	65,40	65,44	57,97	61,88	64,01	59,16	56,02	54,39	55,50	48,46
Konstantsed kulutused										
Alkoholiaktsiisi osakaal tarbimiskuludes	58,76	58,87	66,23	62,09	60,10	64,88	68,22	70,03	68,71	76,81

Allikas: LEU 2010 andmete põhjal, autori arvutused

Lisa 15. Näide alkoholiaktsiisi määra tõusu mõjust

Viin 40%			
	Aasta 2010 Maksumäär 14,19 eurot muu alkoholi etanoolisisalduse ühe mahuprotsendi kohta hektoliitris	Aasta 2012 Maksumäär 14,90 eurot muu alkoholi etanoolisisalduse ühe mahuprotsendi kohta hektoliitris	Alkoholiaktsiisi määra tõus 150% Maksumäär 37,25 eurot muu alkoholi etanoolisisalduse ühe mahuprotsendi kohta hektoliitris
Konstantne kogus			
Lõpphind	10 eurot	10,34 eurot	21,07 eurot
Kogus	10 liitrit	10 liitrit	10 liitrit
Kulutus kokku	100 eurot	103,40 eurot	210,7 eurot
Ühe toote aktsiisisumma	5,68 eurot	5,96 eurot	14,9 eurot
Aktsiisisumma kokku	56,76 eurot	59,6 eurot	149 eurot
Käibemaks	16,67 eurot	17,23 eurot	35,12 eurot
Maksude-eelne kulutus	26,57 eurot	26,57 eurot	26,57 eurot
Konstantne kulutus			
Lõpphind	10 eurot	10,34 eurot	21,07 eurot
Kogus	10 liitrit	9,67 liitrit	4,75 liitrit
Kulutus kokku	100 eurot	100 eurot	100 eurot
Ühe toote aktsiisisumma	5,68 eurot	5,76 eurot	6,42 eurot
Aktsiisisumma kokku	56,76 eurot	57,64 eurot	70,72 eurot
Käibemaks	16,67 eurot	16,67 eurot	16,67 eurot
Maksude-eelne kulutus	26,57 eurot	25,69 eurot	12,61 eurot

Allikas: Autori arvutused

Lisa 16. Näide tubakaaktsiisi määra tõusu mõjust

Sigaretid jaehinnaga 3 eurot		
	Aasta 2010 Fikseeritud määr 33,55 eurot 1000 sigareti kohta; Proportsionaalne määr 33% sigarettide maksimaalsest jaehinnast	Aasta 2012 Fikseeritud määr 42,18 eurot 1000 sigareti kohta; Proportsionaalne määr 33% sigarettide maksimaalsest jaehinnast
Konstantne kogus		
Lõpphind	3 eurot	3,34 eurot
Kogus	10 pakki (200 tk)	10 pakki (200 tk)
Kulutus kokku	30 eurot	33,40 eurot
Aktiisisumma koguselt	6,71 eurot	8,44 eurot
Aktiisisumma väärtuselt	9,90 eurot	11,02 eurot
Aktiisisumma kokku	16,61 eurot	19,46 eurot
Käibemaks	5 eurot	5,57 eurot
Maksude-eelne kulutus	8,39 eurot	8,39 eurot
Konstantne kulutus		
Lõpphind	3 eurot	3,34 eurot
Kogus	10 pakki (200 tk)	8,98 pakki (179,6 tk)
Kulutus kokku	30 eurot	30 eurot
Aktiisisumma koguselt	6,71 eurot	7,58 eurot
Aktiisisumma väärtuselt	9,9 eurot	11,02 eurot
Aktiisisumma kokku	16,61 eurot	18,60 eurot
Käibemaks	5 eurot	5 eurot
Maksude-eelne kulutus	8,39 eurot	6,40 eurot

Allikas: Autori arvutused

Lisa 17. Leibkondade tüüpide osakaal Eesti leibkonna eelarve uuringus kuludetsiilide lõikes (protsentides)

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	Kokku
Üksik alla 65-aastane	3,5	7,0	7,0	8,9	8,4	12,9	9,2	13,9	16,9	30,5	10,7
Üksik 65-aastane ja vanem	9,4	8,6	14,2	16,1	18,5	14,1	15,4	12,3	10,2	7,8	12,7
Paar, kellest vähemalt üks alla 65-aastane	7,0	11,4	13,7	14,6	14,4	15,9	14,6	18,6	26,8	30,5	15,7
Üle 65-aastane paar	7,9	7,4	11,0	10,7	8,4	9,0	9,2	6,9	6,4	4,1	8,3
Ühe või enama lapsega üksikvanem	3,1	1,9	2,2	3,1	3,5	2,4	1,9	2,8	2,9	0,4	2,5
Ühe sõltuva lapsega paar	5,9	7,7	7,2	7,6	7,4	8,4	6,7	11,4	9,9	4,9	7,7
Kahe sõltuva lapsega paar	7,0	6,7	5,7	5,5	8,4	6,6	7,8	8,2	3,5	4,5	6,5
Vähemalt kolme sõltuva lapsega paar	4,4	3,3	2,5	3,6	2,2	3,6	1,6	1,6	1,3	0	2,6
Ala- ja täisealiste lastega paar	7,2	4,9	3,7	3,1	2,5	3,9	4,3	3,2	1,9	2,1	3,9
Muu lasteta leibkond	27,5	27,0	21,4	19,3	19,1	17,1	23,5	18,3	17,8	13,6	21,1
Muu lastega leibkond	17,2	14,2	11,2	7,6	7,1	6,3	5,9	2,8	2,5	1,6	8,4
Kokku	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Allikas: LEU 2010 andmete põhjal, autori arvutused

SUMMARY

THE DISTRIBUTIONAL EFFECTS OF ALCOHOL AND TOBACCO EXCISE TAX IN ESTONIA

Kristina Žukova

Any tax establishment should be a correct and right decision. For being able to make correct decisions it is necessary to analyze and assess the possible effects of the decision. The assessment of impacts and effects is part of the policy process that has an objective to provide clear and sufficient information for choosing between different policies.

In this thesis is made an analysis of the distributional effects of alcohol and tobacco excise tax. The actuality of this topic is related to many causes and aspects, which are strongly related. Alcohol and tobacco excise taxes are product taxes which are established mainly for two reasons – fiscal reason and limitation of consumption. A reason for limiting the consumption is related to the fact that alcohol and tobacco products are thought to be risk factors for detrimental consequences.

Estonian society has relatively high poverty rate. As it is known, consumption outgoing relative percentage from incomes of people with lower incomes is higher than the percentage of people with higher incomes. Despite this, the Government of Estonia has planned to raise excise taxes in the nearest future. Until the year 2016 is planned a 5% alcohol excise tax raise per year. Besides that according to the agreement between European Union Member States the tobacco tax should be also raised. The minimum rate for cigarettes should be 90 euros per 1000 cigarettes in 2018 instead of 84,80 euros.

The aim of this thesis is to find out the distributional effects of alcohol and tobacco excise taxes using the microsimulation method. The following research tasks were established:

- To give an overview of the development of excise taxes;
- To present the aims and effects of alcohol and tobacco tax;
- To give an overview of the optimal taxation of alcohol and tobacco excise tax and of the efficiency of these taxes;
- To analyze the distributional effects of alcohol and tobacco taxes in other countries;
- To present the structure and statistics of Estonian household expenditures;
- To give an overview of microsimulation model;
- To introduce the static and behavioural approaches of the microsimulation method;
- To set up a microsimulation model for analyzing the distributional effects of alcohol and tobacco excise taxes;
- To analyse the distributional effects of alcohol and tobacco excise taxes using the microsimulation model;
- To perform an analysis of different policy scenarios;
- To compare the results with previous studies.

The thesis consists of two chapters which are divided into three subchapters. The first chapter provides an overview of the theory of alcohol and tobacco excise, presents the main points, characteristics and development of excise taxes. The chapter also highlights the objectives and effectiveness of these taxes. Further the chapter focuses on the question of optimal taxation of alcohol and tobacco. The chapter gives also an overview of tax incidence and examines the distributional effects of alcohol and tobacco in other countries. The second chapter focuses on alcohol and tobacco distributional effects. The chapter also gives an overview of microsimulation method and of the Estonian Household Budget Survey. The second chapter performs the structure of household expenditures and expenditures of alcohol and tobacco. The second chapter analyses the distributional effects of alcohol and

tobacco excise taxes, performs different policy scenarios and compares the obtained results with previous studies.

Taxes and taxation have several objectives – to offer benefits, resource sharing, redistribution of assets and revenue, the reduction of inequality and unfairness, the preservation of high employment and price stability. Different taxes are established for achieving these objectives. The most common form of dividing taxes is dividing them to direct and indirect. One of the indirect taxes type is excise tax.

Excise taxes have a long history. Excise duty has been known since the sixteenth century. History has known many excise taxes which were established on primary necessities and luxury goods. Excise taxes were imposed on different products such as beer, salt, sugar, fur and many other products. Nowadays in Estonia the excise taxes are imposed on alcohol and tobacco products, fuel, electrical energy and package.

Excise taxes are indirect product taxes which have all the principles of the consumption tax. Excise duties have many purposes – fiscal, consumption limiting, the control of external effects and the reimbursement of expenses caused by the consumption of these products. Excise products are undoubtable sources of revenue as the number of substitute products is low. Due to this fact the majority of excise taxes are actually imposed for revenue purposes.

The revenue from alcohol and tobacco excise taxes has increased. The main reason for this increase is the constant increase of excise tax rate. The most considerable increase has taken place in the last few years and as it was said before there is a plan to raise the excise tax rates even more. High taxes on alcohol and tobacco products raise a number of questions. One important issue is the optimal taxation of these products.

The high rates of alcohol and tobacco excise taxes may be justified in several aspects, in particular pshysical, economical and psychological external costs and information failures. Not all alcohol and tobacco consumers are aware of the consequences of the consumption of their behaviour. Alcohol and tobacco are

harmful products and the consumption of these products should be under control. The consumption of tobacco is strongly related to health problems. Smoking can cause cancer, heart diseases and even stroke. Alcohol consumption might cause premature death. Thus, there is a direct link to economic costs, because the illnesses which are caused by alcohol and tobacco consumption should be treated. In addition sick people cause a loss at the market because their productivity is lower.

Effective taxation of tobacco and alcohol products require that the taxes on alcohol and tobacco should be equal to the damage caused to other people. This means that the effective tax should be equal to the external costs. This is the solution offered by Pigou in the 1920s. Nowadays Pigou's principle is accepted in economics and this rule has been developed in the literature. One proposal for optimal taxation of alcohol in Estonia was made by Indrek Saar who proposed to raise alcohol excise duty by 150%.

It is sure that correct decisions should be made when the question concerns tax establishment. It is important to know the effects and the consequences of these tax establishments. One possibility is to examine the distributional effects of excise taxes. Tax incidence deals with analyzing and estimating the distributional effects. One possibility for analyzing tax incidence is to estimate the tax burden on the basis of microdata set and using the microsimulation models. This thesis analyzes the distributional effects of alcohol and tobacco excise taxes using a microsimulation model.

Microsimulation models allow to simulate the effects of different policies on the sample of economic agents. Microsimulation models are divided into static and behavioural. Static microsimulation models focus only on the first round effects and they ignore the behavioural links. The behavioural models present in detail the behavioural aspects of economic agents. This thesis uses static microsimulation model and the economic agents are Estonian households. The policy rules are excise tax rates for the years 2010 and 2012 and the alcohol excise duty raise by 150%.

The distributional effects of alcohol and tobacco excise taxes have been studied before. The studies were made in many countries all over the world – for example,

Belgium, Hungary, United Kingdom, Greece, Ireland, South Africa and United States. There was also a study made in Estonia. All the studies referred rather to the regressivity of these taxes. In Estonia the alcohol and tobacco excise taxes were regressive in the years 2000-2007 towards household expenditures. In 2005 in Belgium alcohol and tobacco taxes were neutral towards household expenditures. In Belgium (2005), Hungary (2005), United Kingdom (2003 and 2004), Greece (2005), Ireland (1999) and in the United States (2004) the taxes were regressive towards household incomes. Alcohol excise tax was regressive in South Africa (2005-2006) towards household incomes.

The microsimulation model which is used in this thesis is based on the Estonian Household Budget Survey of the year 2010 which was made by the Statistical office of Estonia. The analyzed period includes the years 2010 and 2012. The analysis shows the distributional effects of alcohol and excise taxes and it analyses the possible short term effects of the tax change rate. The analysis was made using Microsoft Office Excel programme.

Household Budget Surveys are made in all the European Union Member States. The Estonian household budget survey for the year 2010 is a sample survey which includes 7423 households of whom answered the questionnaire 3632 households. The survey consists of people who were atleast 15 years old on the 1st January of the year 2010.

Microsimulation model analyzed the percentage of alcohol and tobacco excise taxes in the household expenditures. The analysis was made for the expenditure and the income deciles. There was also found out the percentage of alcohol excise tax on different alcoholic beverages in the household expenditures. After that the model analyzed the distributional impact of alcohol and tobacco excise taxes in case of the tax rates of the year 2012, where was found out the percentage of alcohol and tobacco excise taxes in households expenditures. The situation was analyzed in two different ways – in case of constant expenditure and in case of constant consumption. There was also made an analysis for the effect of 150% increase of alcohol tax rate.

In addition, there was found out the impact of the tax rate changes for the expenditure deciles. The obtained results were compared to previous studies.

The results of the microsimulation showed that in the year 2010 alcohol excise tax was rather neutral towards the household expenditures. The percentage of alcohol excise tax in the households expenditures was at a similar level in all expenditure deciles. The lowest percentage was in the third decile – 0,50% and the largest was in the sixth decile – 0,84%. Tobacco excise tax is rather regressive towards household expenditures. The percentage of the first decile was 0,96% and the percentage of the last decile was 0,60%. A similar result was obtained by linking the expenditures with the income deciles – the tobacco excise tax percentage in the expenditures is higher when people have lower incomes. There is no such link between household expenditures and alcohol excise tax. An analysis of excises taxes of the different alcoholic beverages showed that the excise tax for beer and vodka are regressive and wine and other spirits are progressive towards household expenditure.

In the microsimulation model was carried out an analysis for the distributional effects of the alcohol and tobacco excise tax rates rise which was observed in two different cases. The first case assumed that costs which were made on alcohol and tobacco are constant. The second case assumed that the consumption of alcoholic and tobacco beverages is constant. In both cases it was assumed that the households' consumption expenditure remain unchanged. Obviously, the excise tax percentage is higher when the consumption is constant. In case of the constant consumption, the change in the percentage of alcohol excise tax is around 5% in all expenditure deciles. In case of the constant costs the change of alcohol percentage varies. The tax rate rise influences mostly the second and the tenth deciles, where the proportion increases accordingly 3,41% and 3,45%. In case of constant consumption the tobacco excise tax rate rise influenced mostly the lower deciles, showing the increase of proportion more than 23%. In case of constant expenditure, the change of percentage is higher in the higher deciles, where is seen an increase of a bit less than 2 %.

In this thesis there was also analyzed the effect of the alcohol excise tax rate rise of 150%. In the analysis the excise tax of year 2012 was raised by 150%. In this

analysis it was also assumed that the consumption spendings have not changed and the situation was observed in two different possibilities – constant consumption and constant costs. In case of constant consumption the change is similar in all deciles and is slightly below 163% compared to the year 2010. In case of constant costs the changes of proportions are different and they vary in different deciles. The greater changes are in the higher deciles where is seen a change of more than 70%.

The microsimulation results were compared with the study which was performed by Andres Võrk, Alari Paulus and Helen Poltimäe in 2008. The study analyzed the tax burden of households in the years 2000-2007. The study also observed the excise taxes. The result of their work showed that the alcohol and tobacco excise taxes are regressive and the lower deciles pay relatively more excise compared with their expenditures. The analysis which was carried out in this thesis confirmed the neutrality of alcohol excise and the regressivity of tobacco excise tax. As well as in 2010 and in the years 2000-2007 the excise tax on vodka and beer is regressive and the excise tax on wine and other spirits is progressive towards household consumption expenditure.

The most important finding of this thesis is that despite the fact that alcohol and tobacco taxes are thought to be regressive, the analysis showed that alcohol excise is rather neutral. The microsimulation result showed that the tobacco tax is clearly regressive – households with higher incomes and higher expenditures pay tobacco excise relatively less compared to their expenditures. Alcohol excise duty is rather neutral, but the alcohol taxes on different alcoholic beverages show that the regressivity and progressivity depends of the alcoholic beverage. In case of the excise tax rate the percentage rises more if the consumption remains constant. In case of constant costs on alcohol and tobacco, the alcohol excise tax rate change influences mostly the household with higher expenditures. The tobacco tax rate influences in this case mostly households with lower expenditures. If we assume that the alcohol expenditures of households remain unchanged, then a 150% increase of alcohol excise rate influences mostly the households with higher than average costs. Any increase in excise tax increases the value added tax burden and the product becomes more expensive for the end-user.

For future researches it is possible to analyse a longer period which would allow to analyze the changes of alcohol and tobacco excise tax distributional effects through years. It is also possible to add the household budget survey for the year 2012 and compare the results with policy analysis which was carried out in this thesis. Another option would be to include a behavioural aspect in the microsimulation model which would allow to analyze the second round effects.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Kristina Žukova (sünnikuupäev: 30.06.1990)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Alkoholi- ja tubakaaktsiisi jaotuslikud mõjud Eestis“, mille juhendaja on Andres Võrk,
 - 1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 21.05.2013.a.